

2008 / 3.

Ára: 600 Ft

folkMAGGazin

XV. évfolyam

3. szám

Zerkula János és Csekme Anna
fotó: Endrődi Péter (Gyimesközéplok, 1987)

A TARTALOMBÓL:

5. Zerkula János (1927-2008)
Csonka-Takács Eszter képriportja
6. „Oroszország nem jó helyt van”
K. Tóth László
8. Madár dalában
Ábrahám Judit
10. A 29. Kaláka Fesztivál elé
K. Tóth László
11. Kiss Dénes Mátyás királya
Kóka Rozália
14. Tükrös zenekar: A mi Mezőségünk
Árendás Péter
16. Kodály Zoltán, a népzene kutató - III.
Pávai István
18. MAGTÁR
Széki Soós János: Gépeltsonka - II.
22. A Népművészet Ifjú Mestere pályázat
Tálas Ágnes, Mohácsy Albert
23. A Táncszínház 2008 képekben
Paula A. White, Kárpáti Zsuzsanna
Takács Sándor
28. Turizmus és hagyomány Göcsejben
K. Tóth László
30. A Hargita Táncgyűttes Budapesten
Záhonyi András
32. Gerzanics Magdolna (II. rész)
Kóka Rozália
34. Vargyas Lajos és Pesovár Ernő
Szőkéné Károlyi Annamária
36. A moldvai csángómagyarok zenéjéről
Kozák József
38. A moldvai dobolásról
Barvich Iván
40. G. Szabó Zoltán: A DUDA c. könyvéről
Hugh Cheape
42. Játékelmélet és valóság
Lévai Péter
46. Sue Foy angol nyelvű ismertetője

Holdfényben lapocka táncol

Zerkula János ifjúkori szerelmi bonyodalma

*Szereplők: Zerkula János – mesemondó. János – a beszélő kontrása, egyre elszemtele-
nedő oknyomozó, lehetőleg Zerkula rovására. Egyébként részeg. És ő a házigazda. Re-
gina – Zerkula felesége, most igazi vipera. Ritkán szól, de akkor nagyot csíp. Lehetőleg
Zerkulába. Tehetséges nyelvújító. Vagy ismeri valaki ezt a szót, hogy: Tripliszekszinő?
(Regina szerint ez nemi beteg rosszlányt jelent.) Jelen vannak még: középloki csángók
és magyarországi magyarok, valamint megihatatlan mennyiségű bor és pálinka... Éj-
félre jár, az ablakok a leselkedő milícia miatt pokróccal betakarva, a háziasszony,
Anna néni Niku nevű kutyája kint, az ajtó előtt öröködik, mindenféle romániai meg-
lepetést elkerülendő... A felvétel 1988. novemberében készült Csekme Anna házában,
Gyimesközépleken.*

ZERKULA: – ... s akkor, kérlek szépen, be-
jött Középlek Néném –, Biharból jött,
a Keserűből, s hozott 600 kg. törökbúzá-
t, s ki kellett volna menjek elé. Kolozsvárról
föladta a táviratot; aztán nekem került itt
egy nő, hogy én tanítsam meg táncolni, s
mi táncoltunk, hát aztán tanítottam vagy
három napon keresztül, s akkor a Néném
közbe, s én lementem az állomásra, s ő is
lejött volt, s hozott nekem két nagy fazak
mézet a lellem-aranyom Irén...

JÁNOS: – S a rossz nevin hogy hívták?!

ZERKULA: – Neem a'!... Csak há' én nem
tudtam, hogy férje van, egyelőre... S ak-
kor, kérem szépen, azután megmonda,
hogy ő,... s a férje hol van stb... Haj, mon-
dom, nem számít, olyan volt ő es, olyan
fiatal, mint én.

JÁNOS: – Maga hány éves lehetett akkor?

ZERKULA: – Hát akkor, mondom, hogy
17-18, ilyesmi... Aztán én eleget mon-
dtam, hogy most ne jere velem hát az
állomáshoz, mer én kell menjek ide, s ide,
a' nem maradt le! Ó, basszam a lelkit! Az-
után jöttek a csórok utánam, azok lestek, s
mikor mentünk át a saroknál, ott egyszer
csak elestünk, s ott egymásra borultunk...

JÁNOS: – S a sarok hol volt?

ZERKULA: – Ott, Katapéteréken túl...

JÁNOS: – Én azt megértem, de hol volt az,
hogy a ...?

ZERKULA: – ... A saroknál át kellett men-
ni, tudod, na! S ott volt egy gödör, s bele-
estünk Irénkével.

JÁNOS: – De milyen alapon?!

ZERKULA: – Milyen alapon? Hát elvégez-
tük a mi dolgunkat!

JÁNOS: – Há' pisilhetnék vót...?

ZERKULA: – Nem, nem, nem... Ilyes-
mit ne beszélj! Beszéltünk mi egyebről, s
akkor... hogy ne lássanak minket, a vonat
mikor megérkezett, átszöktettem a vonat-
hoz, be a gyár felé, le ott a vasút mellett...

JÁNOS: – Mér', gyárimunkás volt?

ZERKULA: – Neem,... csak, hogy ne lássa-
nak! Nénémék leszedték a törökbúzá-
t, embereket fogadott, béhozták az állomásra,
s én mikor hazamentem, olyan két órára,
Néném tett-vett, olyan pofont kaptam
tőle, [jót nevet], azt hittem, hogy megha-
lok! Fölszöktem! Felkaptam a kalapomat,
kisirültem az ajtón; há' mikor kimegyek,
há' ott van Irén, az enyém a színbe... Menj
el te, mondom, innét, mert meglát a Né-
ném, s abba' a helybe' agyonüt...

JÁNOS: – De akkor Reginával együtt vol-
tak-e?

ZERKULA: – Áááá, dehogy...

REGINA: – Nem foglalkoztunk mi akkor...

ZERKULA: – Nem foglalkoztunk mi
akkor... De akkor, kérem szépen, neki-
fogtunk a színbe, a Minus játékját, ...
tudod-e?

JÁNOS: – Há' mi a Minus játéka: basz-
kódás?!

ZERKULA: – De igen, na az! Na, ott neki-
fogtunk... S Néném kijött, kilesett utá-
nam... s a disznónak a ... kevergő...

REGINA: – A lapockával, a lapockával!

ZERKULA: – A lapockával, amivel kever-
getik a pépet..., ahogy le volt taszítva a
nadrág... olyan a csóré seggemre, ember!
S nem kaptunk hírt, hogy jó!

JÁNOS: – S mér' volt letaszítva? Mért volt
letaszítva magának a nadrágja?

ZERKULA: – Há' mondom, mit csinál-
tunk! Jaj, lellem, szívem... én akkor úgy
megrúgtam szégyenletemben a deszkát,
a színdeszkát, hogy én Irént ekkora helyt
kitettem! [Mutatja: fél méteres rés.] Én
akkor akartam szökni, s hogy húzzam
föl a hóbelebancot magamon, igen, de
átestem, tudod, ide le volt a térdemen alól
a nadrág!

JÁNOS: – De mért húzta volt le?!

ZERKULA: – Úgy! Há' lecsúszott amíg mi
dolgoztunk ott...

JÁNOS: – Há' mivel dolgoztak?

Címlap: Zerkula János - Endrődi Péter felvétele (1986)

ZERKULA: – A Minus játékkal... ajajaj...

REGINA: – Anélkül nem lehetett... megcsinálni.

ZERKULA: – S amikor én kiléptem a színből, akkor előreestem, négykézláb. Kitértem a seggemet, s akkor olyat kettőt a lapockával! Néném félre volt állva, s kinyújtotta a kezit, hát! Akkor ő már látta, mer' holdvilág volt, tudod... Olyat nyomott oda, hogy még három hónap múlva is látszott a lapockának a helye.

JÁNOS: – De például, maga honnan tudta, hogy holdvilág van, mikor a nővel volt?

ZERKULA: – Jó, jó, hát,... én...

JÁNOS: – Akkor az ész elveszik!

ZERKULA: – Akkor nekünk nem vezett el, ne félj, mer' akkor nagy szerelembé voltunk mi! Akkor onnat kiszedtem én, [Irént], s azzal, ahogy tudtam, feltápaszkodtam, s ereszd ki a kapun! Ereszd meg! Ki a kapun: há' megyek, ember, s a ház hátánál ott van Irén. Mondom, gyere, te szerencsétlen, gyere ki onnat, mondom, a másik megkap, az agyadat kiüti, Néném... Há' én nem tudtam, hogy a fehérnép úgy-e, magyar időbe' hogy állott stb., volt kezelésen...

JÁNOS: – Milyen kezelésen?

ZERKULA: – Hát...valamivel, valami trepp,...trippert kapott volt a fehérnép... a Néném tudta... Jaaaj! Bé nem léphettem a szobába, vagy az ajtókilicsit is megfogjam, amíg doktori bizonyítványt nem hozok...

JÁNOS: – Há' mikor volt doktornál?

ZERKULA: – Állj meg! Hát megyek bé reggel, s bénézek. Kifelé! Amíg nem hozod a papírt a doktortól, hogy tiszta vagy! Há', mondom, bolond-e Anna néni?! Hát ez tiszta fehérnép stb... Haát, aszongya, én ismertem magyar időben, milyen kislány volt, s nem.

JÁNOS: – Nem voltak barátnök...

ZERKULA: – Én megharagudtam, tudod, s összeszedtem...

JÁNOS: – Kire, s mire?

ZERKULA: – ...erre a szóra. Összeszedtem a hegedűmet, s egy bőrröndöt. Ő nem tudott, Néném semmit, szedtem magamat, szedtem pénzt a zsebembe, s mondom, utánamegyek!

JÁNOS: – S mennyi pénze volt akkor?

ZERKULA: – Hát, körülbelül olyan tízezer lej, abban az időben.

JÁNOS: – De akkor, milliós volt!

ZERKULA: – Az, az az, az, ... Akkó' bemenyek, bemenyek az állomásra, mondom, veszek szivarat, s felpakolom magam, hogy menyek...

JÁNOS: – Mennyire vett szivarat?

ZERKULA: – Akkor, kérlek szépen, abban az időben ötezer lejre adtak, kérlek szépe...

JÁNOS: – Ha maga meg volt telve a trip-

perrel, akkor mennyire? Mennyire? Mennyire kért inekciót!

ZERKULA: – Nem voltam betelve! Nem, állj meg! S akkor hát én bemenyek, kérlek szépen, s mikor kijövök a kocsmából, hát láttam én a közajtón, hogy kicsire nyitva van...

JÁNOS: – Hogyan most már! De én most már érdeklődök, érdeklődök véletlenül; például hogyha úgy volt a helyzete most már, hogy beteg volt, mért ment a kocsmába?!

ZERKULA: – Há' szivarér', hogy mentem, akartam menni, ki egészen külföldre, megyek, mondom, úgy elmegyek, hogy többet sose látnak...

REGINA: – Se tripliszekszinőt!

ZERKULA: – Neeeee! Ááá! Tisztába volt, nem, nem, nem! Tisztába' voltam én, hogy nem, mert a fehérnép, az nem olyan!

JÁNOS: – De honnan tudta, hogy tiszta volt?!

ZERKULA: – Mikor kijövök a kocsmából, hát a kocsmárosné utánam kiáltott, hogy gyere vissza egy kicsit, aszongya, mert szólít a doktor úr! Bent volt a túlsó szobában a doktor, tudod-e? Kicsire nyitva volt az ajtó, s megkérdezte: Ki az?

JÁNOS: – De a kocsmába' a doktor, hogy lehetett a kocsmában a doktor? Mér', mit keresett ott?

ZERKULA: – Állj meg fiam, szabadott neki is bemenni a túl... a túlsó szobába. Akkor bemenyek, s...

JÁNOS: – Maga melyik szobába volt?!

ZERKULA: – Aszongya nekem, hogy húzzak neki egy nótát, s mikor húzni kezdem a nótát, sírni kezd... Mondom, mért sír doktor úr?

JÁNOS: – Mér', mer' tripperes vagyok!

ZERKULA: – Nem! Nem, nem. Hát... akkor csinálta volt fel... ezt a ...ööö, ezt a ... Én nem tudtam, tudod. Nem volt szabad, hogy megkérje, mert az csángó leány volt... Nem engedte a ... A...

JÁNOS: – Az ételsors,... az ételsorsa!

ZERKULA: – Gyönyörű szép fehérnép volt Erzsi, s hát aztán a leányát! Doktor lett.

JÁNOS: – Tudom, Jucika... Szentgyörgyön vannak.

ZERKULA: – Sír, s mondja a panaszát.

Doktor úr, há' mér' sír maga? Akkor én nem is muzsikálok, ha maga sír! Vegyen el egy pohár bort, és ne beszéljen, aszongya, megfizetem! Annyi pénze volt, mint a Húszezer lejt elővett, aszongya: Húzzon nekem még egy nótát! Átveszem a pénzt, s húzok neki. Sírt...

JÁNOS: – De Regina tudta-e, hogy maga tripperes?

ZERKULA: – Naaa... Nem is voltam tripperes, ne bolondoskodj!

REGINA: – Lehet, sánkéros [szifliszes] vót!

ZERKULA: – Mondom, doktor úr, há' mér' sír? Mondja, hogy mért sír... Na, hát még muzsikálok, ha nem sír! Há' maga mért sír, Jánosom, kérdi a doktor. Megsajnálta magát. De akkor le is tettem a vonót. Doktor úr, tudja mért? Néném elcsapott! S mért csapta el? Mondom neki, hogy miért. Ne törődjön vele, adok én papírt. Tegye le a hegedűt!

JÁNOS: – Na de a papír könnyű, könnyű az a papír, igen, igen a papír! De hol az az egészség? Hol van az egészség?

ZERKULA: – Tegye le a hegedűt! Letettem a tokba a hegedűt. S jöjjön velem! Há' nem volt messze, körülbelül három ház volt, a kocsmától fölfelé. S bemegyünk a rendelőbe. No, tölje le a nadrágot! Megnéz, megvizsgálja... Mennyen a picsába a Nénjel, aszongya, maga olyan tiszta, mint a mai szült gyermek...

JÁNOS: – Igen, a doktor úr is benne volt!

ZERKULA: – Neem. Becsületszavamra nem! S ad egy papírt, kérlek szépen...

JÁNOS: – Arra még jó!

ZERKULA: – ... én a papírt teszem a zsebembe, gondoltam, vagy megmutatom, vagy nem, nem félttem! Vettem három csomag szivarat. Úgy elmentem, testvérem, három hónapig nem jöttem haza...

JÁNOS: – Azért, mert benne volt!

ZERKULA: – Azután akkor, nem sikerült az átlépés, Keserűnél...

JÁNOS: – Hováig?

ZERKULA: – Elmentem egész Keserűig, Biharba...

JÁNOS: – Keserűig?

ZERKULA: – Igen, bizony...

JÁNOS: – Elég a baj, hogy maga úgy kesereg, s Keserűig.

ZERKULA: – Nem mentem, Keserűig nem mentem volt. Elmentem volna barátaimhoz, láttam, kérlek szépen, hogy megverték, akit elfogták a csendőrök... Ööö... végül nem...

JÁNOS: – Lássá, engem nem tudnak elfogni!

ZERKULA: [feláll] – No! Szerbusztok, drága gyermekeim...

JÁNOS: – Töltsön még egy pohár bort, amiért elmondta ezeket, ezt az ételsorsot.

ZERKULA: – Hadd el, jó? Soha többet azt az életet, sohase érem el!

JÁNOS: – Hogy tripperes legyen?

ZERKULA: – Nem!

JÁNOS: – Akármikor megkaphatja, ha utána járna...

ZERKULA: – De hallgass ide! Aki megkapja, járjon utána és javítsa ki magát! Azért nem lehet megszólalni senkit se, kérlek szépen, mert abba nem lehet belehalni!

Közreadja: Endrődi Péter

Zerkula János (1927–2008)

Csonka-Takács Eszter képriortja

„Oroszország nem jó helyt van”

Zerkula János gyimesközéploki primás feleségével, Fikó Reginával együtt gyakori vendége a budapesti táncházaknak, s természetességével, humorával, no és – nem utolsósorban – muzsikájával kitűnő hangulatot képes teremteni a fiatalok körében. Az alábbi beszélgetésre a Belvárosi Ifjúsági Házban került sor, 1995. február 4-én. [folkMAGazin, 1995/2.]

– Úgy mondom lassan, hogy óvatosan tudja leírni. 1927-ben születtem, augusztus 27-én. Nyolc éves voltam, mikor árván maradtam, de apám sosem tanított muzsikálni. Azt mondta anyámnak, hogy ne add a gyerek kezébe a muzsikát, mert az tesz engem a sírba. Azért tette a sírba, mert a gyantapor meg a föld pora megölte. Drága édesanyám 1973-ban, 84 évesen halt meg, de még akkor is úgy láttam a két szememmel, mintha húsz éves lett volna.

Apám halála után édestestvérem, Anna nevelt engem. Az ő férje adta a kezembe öt éves koromban a muzsikát. Mikor hat éves voltam, már tudtam kicsiben muzsikálni. Testvéremék gyermektelenek voltak, sógorom suszter volt és muzsikált is. Úgy hívták, hogy Sinka János Gömbö. Kilenc éves koromban már lakodalmat muzsikáltam, odáig jött a tudomány. Aki kérte, Anna nénémnek megfizette a muzsikálást, gyerekéssel nem törődtem azzal, hogy mit fizetnek. Csak kávéért kértem, hogy fönntudjak maradni reggelig vagy másnap délig. Abban az időben cikóriakávé volt, gyereknek nem adtak italt.

Aztán nagyobbak lettünk, jött a háború. Nevelőapám fogságba került, minden járom a nyakamba szorult, öröm is, bánat is. Minden nehézség az én nyakamat terheli azóta.

Levente katoná voltam, Hidegsgszádától a gyimesi határig vigyáztuk a telefonvonalakat, nehogy elvágják az orosz partizánok. Mire hírt kaptunk, már Felsőlokon bejöttek az oroszok. Elfoglalták a kaszárnyát, mi bent maradtunk a gyűrűben. Hét kerek hónapig sem a testvéreimet, sem édesanyámat egyáltalán nem láttam. Muzsikát adtak a kezembe, muzsikáltam az oroszoknak. Gyimesen, egy uradalomban voltak kihúzza a sátrak; abban voltak az orosz katonák. Oda senki sem jöhetett be. Nem tudtam hírt adni, pedig édesanyámtól öt kilométerre voltam.

Hét hónap múlva be akartak vinni Oroszországba. Azt mondta az őrnagy, hogy úriembert csinál belőlem, mert nagyon tetszett a muzsikám neki. Le volt már törve a háború. Azt mondták, hogy indulnak haza. Én meg elhatároztam, hogy nem megyek, ha meg-

halok is. Annyi volt az ember, mint egy köpés. Az orosz fiú is – aki tolmács volt, tizenkét nyelvet beszélt – azt mondta, hogy szökjek meg, mert elvisznek.

Két órákor a mozi hátánál egy deszkát levettem, annyi széles nyílás lett, mint egy ember. A mozi mögött volt a gát vize, 60 centi mély, két méter széles. Én helyből átugrottam a hegedűmmel együtt, mert nagyon szerettem abban az időben a sportolást. Azt mondtam, ha meghalok, ott maradok, ahol a szüleim. A Tatros vízen átmentem, azt nem lehetett átugrani, mert széles volt, de csak 10-12 centi mély. Október volt, már befagyott a szeker nyomán a víz. Feljöttem a porondon a Csigolyásnál, ami olyan volt, mint az erdő. A gyimesi nagyhídnál, Áldomácsádánál kimentem a főútra, no, ott már kúsztam, mert ott volt az orosz őr az átjáróban. Amíg élek, sosem felejttem el. Az orosz egy nagy szivart csinált újságba sodorva, visszaindult, s én átugrottam a sorompót, lehajolva átjutottam a vasúton is. Egy olyan hétszáz méterre voltam, amikor meglátta az orosz, hogy valami mozog. Rám lőtt, de én beugrottam a sáncba. Ő adott egy-két-három sorozatot a géppisztollyal. Csak az utat lőtte, úgy hullottak rám a kövek, mint az eső.

Elmentem édesanyámékhöz Gyimesbükbe, a szülői házhoz. Mikor bekopogtam, éjjel 2-3 óra lehetett, édesanyám nyitott ajtót. Felsíkított, mert azt hitte, hogy megcsalatott, mert azt gondolta, hogy már nem is élek. Azonnal indította Péter bátyámat – őt is elfogták, de három hétre rá elszökött – Anna nővéremhez, hogy megvagyok. Jött is. Egy kicsit sírtunk, de volt nagy-nagy öröm. Péter nem engedett el egy hétig. Édesanyám meg azt mondta, hogy te is olyan kedves fiam vagy, mint Péter. Féltett, nehogy elfogjanak, mert még szállingóztak az oroszok. Aztán elmentek, én meg szépen hazamentem Hidegsgszádába.

Még egy hetet sem voltam otthon, amikor megfogadtak lakodalomba. Muzsikáltam egy-két óra hosszúra, amikor beszívárogtak orosz katonák, pedig már biztonságba voltam, hogy többé nem látom őket, de kettő bejött abba a mulatságba.

NEM ÚGY VAN MOST, MINT VOLT RÉGEN...

Hát becsukódott a huszadik század hátsó ajtaja is: elment az öreg csángó, elment Zerkula, a „középloki” primás. S vele a nagy generáció... Elment abban az örök nagykabátban, amit mindig rajta láttam; ment előttem kicsit görbedten, hóna alatt a mozikával; szemén a fények elé lépett hályog, szívében az Isten kottázta gyimesi táncrenddel. Ő is kívülről tudja. S járna is, hogyha lába lenne... S mennyi, mennyi mindene hiányzik! Most hát az Öreget is magához vette... Nem értjük mi a nincset – élünk, mintha mindig volna... S nem jobbit rajtunk árnyak suvadása. Az egész mindenséget láthatatlan parányok építik, de az isteni kovakő szikrája nélkül megelevenedni lehetetlen. S van, aki egy szikrával többet kapott: a művész, a lelkeket gyógyító ember... S mi tudományt üzünk, oly tudományt: már minket

üldöz, s csupasz leckéket mondunk fel, mint-ha az életre igaz lenne... Megyünk valahová? Hová megyünk...? Otthon nem jó már, ember...? „Középlokon”? Hogy fáj a szépre az eleven anyag... Hogy tudja, aki alkotni fogant...

Gazdag, boldog élete volt. Keservesen. Hiszen a szépség is arra volt, hogy fájjon... S adott, adott... Megadott, hogy fényképezem, lehet bár száz képem is róla. Megsüthetem. A „sobotöbbedbe” hiába kattanna: nem lát a gépem... Nincs tudomány az elmúlásban.

Hallgattuk, körülálltuk, elfogyasztottuk az Öreget... Nem szólt. Nem bánta. Van-e, aki azt mondhatná: én adtam Neki?! Az elmúlt év karácsony-havában találkoztam Vele a „Marczibányin”. Rég láttam. Amikor felismert – a hangomról, hiszen nem lát! –, sírva fakadt.

– Péter! Jaj, kicsi Péter!

Nem volt oka rá... minden oka megvolt. Mert nyolcvannegyben, mert nyolcvannyalomban, mert kilencvenhétben... Hol vagytok, múltó idők? Kifacsartatok, kifacsartatok engem. S nehezül a szárny... Egy közelije is, akkor ment el éppen... Az is, Ő is. Fáradtan éreztem. És azt: minden megvolt már. De úgy húzta, mintha tegnap lenne. De már nem énekelt.

Tanácstalan voltam. A kezemet nem eresztette. S engem a büntudat és szorongás nem. Hány hét a világ...?

– Megköszöntemén, János bácsi!

Volt egy félliteres „cujkásüveg”, meghúztuk sorban. Először Ő... Azután én. Azután elment... Földi éjszakánk muzsikás öre. Viszontlátásra, János bácsi.

Endrődi Péter

Szépen viselkedtek, amíg meg nem részegedtek. Megfogták az embereket, lefektették őket. Reggel elmentek, aztán egyet sem láttam, csak Budapesten, Kádár idején, autón. Többet velük nem vitakoztunk. Szépen muzsikáltam a népek, mindenkivel szemben becsületesen elvégeztem a munkámat. Amíg tiszta az ész, tiszta a kéz is a muzsikán.

– Feleségével hogyan került össze?

– Hat-hét esztendősek lehettünk, amikor az összegyűlt sokaság azt bámulta, hogy a Regina meg a Zerkula táncolnak. Szerettük a táncot is, a zenét is, őt a nagymamája tanította gardonozni. Aztán húsz éves lettem, s 1947-ben Magdolna napján, templomozás után, indultunk nénémrel Középkokról haza, Hidegségszádába. Lefelé az úton jobbra meg balra sátrak álltak, éppen búcsú volt. Vettem egy pár cipőt, s ahogy egy picit alább jöttünk, meghallottam a zenét. Tánc volt Lőcs Gyurikánál, a csűrben. Azt mondtam Anna nénémnek, hogy kicsi néném, annyit muzsikáltam már, engedje meg, hogy én is hadd menjek be, mint a többi fiatal. Ő továbbment, de beengedett. Bementem, s az én kedves feleségem – akkor még lány volt – testvérével, Pulika Jánossal muzsikált az ülésen. Egyedül Regina Fikó, mert szülei nem voltak megesküdvé, amikor született. Szerelemgyerek volt. De aztán apósom, Pulika Péter elvette anyósomat, Fikó Annát.

Ott muzsikáltak a csűrben, én meg a kapuban állva hallgattam a zenét, a szívem szakadt meg a táncért. Táncoltam egyet Regina barátnőjével. Már rég volt, be szép is volt. Hogy nem vagyok húsz éves, hatvannyolc éves ember nem talál egy húszéveset. Sógorom – amikor elhúzta a nótát – azt mondta: elmegyek a kocsmába, nagyon kérlek, húzz egy nótát helyettem. Muzsikus barátok voltunk. Felültem Regina mellé, még gondolatom sem volt, hogy megnősülök. A nóta végén azt mondtam neki, hogy most is úgy szeretlek, mint gyermekkoromban. Szeretsz-e engem? – kérdeztem tőle. – Igen – mondta. A János nem jött vissza. Mondta is Regina, hogy nem szégyenli magát, elmegy a kocsmába, te meg az ő pénzén muzsikálsz. Estig húztuk, aztán mentünk haza. Mondom a kocsmá előtt Reginának, vidd be a muzsikát Jánosnak, mondd meg neki, köszönöm szépen, hogy milyen szépen átadta, aztán

nem jött vissza. De szólt valaki, hogy menjek be. Elkezdtem muzsikálni, de Regina utánam jött: nem tudom, ettél-e? Tedd le a muzsikát János elejibe és gyere ki. Azt csináltam, amit ő mondott. Hazavitt, vacsorát adott. Apósom fogságban volt, anyósom sem szólott bele. Megvacsoráztam, éjfél után kettő is lehetett, amikor mentem haza. Regina hazakísért engem, egész a kapuig.

Kérem Reginát, hozzám jössz-e feleségül? – Addig nem, amíg édesapám meg nem jön – felelte. Regina járt gardonozni, de miért ment? Pénzért! Őt hónap sem telt el, hazajött apósom a fogságból. Mondom Reginának, hozzám jössz-e? – Amikor csak akarod! – mondta. Mert nálunk úgy volt, ha nem adták, elloptuk a nőt. Sosem felejttem el, 1947-ben a Mikulás hozta nekem a szép feleségem, mert december 6-án elszöktettem. Apósomék fenn voltak a sógoráéknál, mi meg elléptünk. Három hónap múlva megbékültünk a szülőkkel, addig közel sem tudtunk jutni. Azt mondták, miért nem jelentettük be, hirdettük ki a templomban, megérdemelték volna. Aztán templomban is összeesküdtünk, és a mai napig együtt vagyunk.

A legjobb gyerekek voltam apósoméknak, sem őket, sem édesanyámat soha meg nem sértettem, huszonkét éves voltam, amikor sör még nem járt a számban, egy hónapban egyszer-kétszer megittam egy-egy fröccsöt. Nem tudtam, mi a sör, mert gyerekkoromban adott valaki nekem, de megutáltam. Most a kedvenc italom. Feleségem szidott, ha kimentem cigarettázni vagy ha megittasodtam, de meg nem ütöttem soha. Sohasem veszekedtünk.

– Reginával nem csak „házaspáros”, hanem muzsikuspáros is. De a zenélés mellett ön dalokat is szerzett...

– Oroszország nem jó hely van – ezt én magam szerkesztettem akkor, amikor hét hónapig fogságban voltam. Volt is időm kitalálni. Úgy megtanítja az embert a rossz, nem kellett sokáig gondolkodnom. A jókedvet is leírom, de amikor ott voltam, sírtam. Akkora bánatom volt: nem láttam édesanyámat, testvéreimet, nem lehetett ellépni, mert akkor meglőttek volna. Azért a reményt nem vesztettem el, senki ne veszítse el, mert örökké jön valami. Vagy jó, vagy rossz.

K. Tóth László

Madár dalában

Zerkula János emlékére

Én se vagyok ide való,
Én se vagyok ide való,
Mer' én oda való vagyok,
Ahol az a csillag ragyog.

Mondd meg, bú, merre menjek el!
Hogy tőled szakadjak én el!
Vigyen el, lelkem a halál,
Mikor jó kedvibe talál!" (gyimesi keserves)

Visszatért most már abba a világba, ahol örökösen ragyog „az a csillag”, amelynek a fényét éltében töretlenül felénk sugározta. Küzdelme a halállal keserves, hosszúnak tűnő, szenvedésteli volt. 2008 május 7-én arcán immár a nyugalom földöntúli derűjével távozott közülünk Zerkula János, erdélyi primás.

Sírjánál zokogtak mind, akiket nemcsak a muzsikája, de együttérző szavai is gyógyítottak. Derűs, szeretetteljes lény a magyar népzenei élet egyik legkedveltebb muzikusává tette. Mint a magyarországi, főképp a Marczibányi Téri Művelődési Központ csángó tánczainak gyakori vendége, zenénél, valamint humoros történeteinek keresztül szórakoztatta, oktatta lelkes hallgatóit. Nemcsak magyarországi, hanem külföldi fellépései alkalmával is pillanatokon belül kapcsolatot tudott teremteni, magával tudta ragadni a közönséget.

Mivelhogy nem szerette volna a tudományát „fődbe vinni”, ezért szívesen gyűjtött maga köré tanítványokat. Bárkit, akiben egy kevéske érdeklődést látott, szívesen tanított. Így hagyományozta a gyimesi népzene, a prím és kíséret, vagyis a hegedű és a gardony mesteri színvonalú technikáját „külső” utódokra: „Ott van a kezetekben, s az ujjaitokban, amit tanítottam, s vigyázzatok real!” – szolt az utasítás a betegágyról.

Sokszínű személyiség volt, nemcsak zenében, táncban volt mester, de értett a csontkovácsolás egy tipikus változatához, erdélyi nyelvezet szerint a „kenéshez”, de a szavaknak és a szóbeli előadásmódnak is nagy művésze volt. Következzen most egy általa elmesélt igaz történet.

*

„Egyszer há...! Há nekem ez vót az életem. Világéletemben ez vót nekem gyermekkoromtól. Apám es halászember vót, há...

Egy hétköznap vót egy olyan szép ünnep, hogy feljöttünk Reginával Hidegség Szádatól ünneplősön a misére. Mikor kijöttünk a miséről, nem foghatunk (mehetünk) lefelé:

– Gyere bé, kicsi sógor! – bémenyünk Jánosékhoz.

Jánosékon belül vót egy nagy dugás (duzzasztás), ott haroggal fogtak pisztrangot es: Hosszú Dénes. Az egy olyan paraszt ember vót, az úgy vágott (ellenségeskedett) engem vagy mást vagy valakit (mindenkit). Az fel-

jelentett, s ha megfogtak, hogy folytattál ilyen orvhalász-vaddaszatot, amennyi ikra vót a pisztrangba – törvénybe vót ez –, annyi évet kaptál, ott mindegy, hogy egy pisztrangot fogtál meg!

Bémenyünk, s Gizi mámá valami edényt mosott a víznél. Az öreg ahogy a haroggal kikapta a vízből a halat, ő meglátta, bójó, s azt mondja:

– Olyan beteg vagyok, János!

– Há mié?

– Dénes kifogott egy halat, úgy megkívántam, a szívem szakad meg.

János csak ilyent csinált, ne, fellépik Déneshez.

– Amennyi halat fogott, annyit fogott, egyet adjon nekem pénzé!

Künn ültünk, szivaroztunk apósommal a tötésen, én addig nem tudtam, miről van szó.

– Ej sógorom, ne törődj semmit. Bélépek, egy egrit vagy bacsót vagy valamit fogok, s a szájához húzzuk Gizella néneinek, s annyi elég – mondom –, nem lesz el a kölyke.

Isten engem úgy segéljen meg, úgy, ahogy vótam, ünneplősön, há én csak azt hittem, hogy egy kő alá bényúlok.

Bémenyünk, s há, semmi! Ez alatt a kő alatt es..., az alatt es..., itt es..., ott es mata-tok, s há sehol semmi. Egy kicsitt odébb megyek, a hidon alól vót egy nagy gyepe, amit az árvíz hozott vót, s egy nagy gübe. Gondolkozom, mit csináljak: két méteres mély gübe! Letérdelek – soha nem felejttem el –, kezdek ásni a kezemmel, ásni, s bényúlok, há kapok egy olyan helyet, ahol két méteres fal vót úgy le: a víz leesett vót, s levágta a falat két felől. János túlfelől vót, a sógorom a kutyával, ne-hogy Dénes meglásson münköt. Olyan kutyája vót neki, vadászkutya, hogyha egy madár reppent es, így csinált: hhó! János biztos vót ebbe. Mondom:

– Sógor, én nem hallok, mikor a víz zúg, csak dobj egy követ hezzám, s akkor én rögtön tudom, mi baj van. Ez lesz a jel, heába, hogy a kutya ugat, vagy te kiabálsz!

Kapok egy likat a falba belé, hogy egyáltalán se fel, se le, csak egy ilyen lik vót bé. Há nem mertem belé nyúlni. Sohase féltem addig, esküszöm, soha az életbe, soha, de soha nem féltem semmitől – de ekkor megijedtem.

Idáig bényúltam, lefeküdtem, bényúltam idáig ne, de nem értem el a kezemmel a lik-

nak a szélit. Mikor húzom ki a kezemet gondolkozok, s mondom, mindegy, megcsalom, ha van ott, akkor ki kell jöjjön. Visszahúzom a kezemet, megcsaltam. Ne, így kell, aki tud pisztrangot fogni, s ha akar pisztrangot fogni kézzel – csak így lehet.

Húzom a kezemet, s esmen nyúlok vissza, s esmen... Há eccer valaki elkapja a kezemet! Hoppá! Béfalta a kezemet!

Három ujjamat fogta bé, akkora pisztráng vót! Én nem irtóztam meg, csak ekkor egy kicsit gondolkoztam, hogy: békapta? – jól tette! De gyorsan, ott nem lehet sokáig gondolkozni! Én es ügyes vótam, rögtön ragadtam rajta. Megszorítottam jól, a füle mellett kijött az ujjam!...

Mindegy, ha kígyó, ha mi, jön velem!

Mindegy! Eppe borica!, ez a tiéd gazduram! – de ez ott benn vót, jövünk ki, s hát ahogy jobbról vótam én ledőlve, bé vótam nyúlva a falba, s kibúztam, há nem ide húztam, ide, nem vót üdöm erre! Amikor megkapta a levegőt az a hal, megvette magát, átal a nyakam-nál megfordított, s belé a gübébe!

Szervusz Zerkula!

De el nem csaptam, me a fülün jött ki a kezem. Nekem mindegy vót, hogy egy méter vízbe estem vóna belé, vagy tener (tenyérnyi) vízbe, nekem annyi, én olyan vótam, mint egy gumilapta, csak ennyit csináltam, úszni tudtam, úgy, mint a hal.

Kijövünk onnan, de én, hát tudjátok mind, amikor valaki belécsik a vízbe: tiszta locs vótam. Azt mondja valaki, aki halat akar enni, meg kell vizülnön – ez eccer biztos!

– Jaj, csapd el, vesd el, miféle te, ez! – kárinkodott János.

Hoztam az ölömbe. Kimenyünk Gabri Péterék felé a fűbe, a Sarjuskertbe lenyomtam. Gyere csak ide, öcsém! Olyan ereje vót, mint egy legén, nem bírtam vele, s vergődött, vicso-gott.

Jaj, mikor János meglátta! S a kutya. Oda jött mellém, s: „öööm, öööm”, hogy ne hallja a halász, aki engedélyes halász vót, úgy meg vót tanítva, hogy csak halkán, olyan okos kutya vót!

Hat horog vót belészakadva a szájába! Hat! Nem tudták horoggal kifogni.

Ettünk tizenketten belőle – csak egy darab-jából!

Ha nem igaz vót, az Isten ne segéljen meg, hogy Budapestről hazaérjek, sohase! Soha többet olyan halat nem fogtam.”

*

Emléked legyen áldott, nyugalmad legyen csendes, vezessenek utadon a mennyei seregek! Benne vagy szívünkben, benne vagy a zenénkben, táncban, fában, bokorban, virág nyílásában, patakcsofogásban, madár dalában.

Ábrahám Judit

Zerkula János, 1927–2008

Elhunyt az erdélyi tradicionális zene kiemelkedő alakja, Zerkula János gyimesközéploki primás. Ha azt írjuk a fiatal kora óta gyengén látó muzsikusról, hogy legenda volt, még nem mondtunk semmit: a lenyűgöző tehetségű és magával ragadó személyiségű művész volt az egyik legfontosabb – és az egyik legutolsó – kapocs a mai magyar kultúra és a huszadik század közepének gyimesi népzeneje, az abban megőrzött évszázados zenei világ között.

„Gyimesbükkbe születtem, édesapám meghalt, s akkor sógoroméék elvettek örökbe engemet, s ő muzsikus ember vót, gyermektelenek vótak, ő különben fő szuster ember is vót, de nagyon szépen muzsikált lakodalmakot, bálokot, kalákákat abba'z üdőbe. Ebből jól éltünk, legyen hála az Istennek, idáig ebből éltünk meg, s osztá a suszterságból es keresett a sógorom, s 40-ben osztá elvitték háborúba, s én többet sohse láttam... Az első lakodalmat kilencéves koromba mozsikáltam, né-némvel, Annával. Második osztályos koromig jártam iskolába, de akkor történt egy rövidlátásom, s osztá nem es akarták sógoroméék, nem kénoztak azzal, inkább a muzsikával, hogy legyen mesterség a kezembe...” – mesélte korai éveiről Halmos Béla és Szomjas György portréfilmjében (A szívben még megvan, 1994). Húsz éves volt, amikor feleségül vette gyermekkori szerelmét, a muzsikuscsaládból származó Fikó Reginát – aki a következő évtizedekben rendszeres kísérője volt gardonyon.

1984-ben – az akkor már rendszeres Gyimes-járó Sára Ferenc néptáncos révén – muzsikált először Budapesten, ahol addig csán-gó zenész nem játszott. A Műegyetemem „rendeztünk egy bált, ami nagyon jól sikerült, ezerkétszázán voltak – soha nem volt addig Magyarországon ilyen. Egy hét alatt, amíg ott volt az öreg, sokfelé vittem” – emlékezett vissza Sára. Ettől kezdve a magyarországi táncház-zenészek egyik legfontosabb példaképe, tanítómestere és muzsikustársa lett Zerkula. Egy interjúban megkérdezték tőle, hogy hány nótát ismer, amire így válaszolt: „Jaj, ez nagy kérdés. De nagy, de nagy. Nem tudom azt megmondani, egyáltalán. Ha akarnám, milliókat es mondhatnék, Isten tudja, mennyi, s mennyi van.”

Sebő Ferenc, a magyarországi táncházmozgalom egyik alapítója így emlékezett rá a Quartnak: „Kitűnő zenész volt, aki igen fontos hagyományos zenei anyagot örökölt át, ráadásul sokakkal ellentétben hajlandó volt utazni, különféle színpadokon fellépni – ezért is volt igen fontos személyisége a magyar népzenei revivalnak. Az általa képviselt gyimesi játékestílus különleges, archaikus zenélési mód, ami a játékmódban és a hangszerek felépítésében is a kétszáz évvel ezelőtti modort, technikát örzi. A hegedű és a gardon nem többszólamú, hanem 'ritmus és dallam' típusú játéka a középkor síp-dob zenéjének emlékét örzi. Zerkula János ennek a stílusnak volt utolsó kiemelkedő képviselője, aki ráadásul a szolgáló zenészek többségétől eltérően énekel is, mégpedig szívbemarkolóan.”

Napjaink hegedűs nagysága, Lajkó Félix a Quartnak elmondta, hogy gyerekkora óta hallgatta Zerkula lemezeit, egyszer kamaszkorában találkozott vele, s mindig szeretett volna vele játszani. Amikor ez megtörtént, az olyan élmény volt, amire számított: Zerkula János nem csak a szigorúan vett népzenei játszó, hanem saját stílusában más zenéket is. Lajkó azt is hozzátette: természetesen más gyimesi primásokat is hallgatott, szeretett, ám gyerekkorától Zerkula volt a kedvence, s nem lehet megragadni, hogy miért.

Fehér Zsombor, a Kerekes Band vezetője a Quartnak így emlékezett: „Zerkula János valódi sztár volt, amilyenek minden műfajban vannak; ha meg kell nevezni egy hagyományörző primást, az ő neve jut eszébe először az embereknek. Autentikusan tudott játszani két,

fotó: Csonka-Takács Eszter

egymástól eltérő szerepet: a színpadon igazi showman volt, varázslatos 'szórakoztató zenész', miközben megmaradt falusi primásnak, aki lakodalmakban zenélt, akihez jártak a gyerekek hegedülni tanulni, szinte már intézmény volt – ez a hagyomány most megszakad. Cigány hegedűsként másként gondolkodott, mint a magyar zenészek: telerakta figurákkal a nótákat, néha már annyira, hogy el is vezett köztük az eredeti dallammenet. Ez a virtuóz, dinamikus játékestílus egyébként a világ legjobban táncolható zenéjét eredményezte. Mivel vakként élte az életét, száz százalékig a zenére tudott koncentrálni, ezért tudott olyasmit is lejátszani, amire mások nem voltak képesek.” Zerkula János lemeze volt az első gyimesi zene, amit Fehér Zsombor hallott, ez képezte saját gyimesi gyűjtőmunkája, a hegedű és a furulya hagyományának összehasonlítása alapját.

Kerényi Róbert, aki a Szigony együttes vezetőjeként készített kiváló albumot Zerkula Jánossal, így emlékezett a Quartnak: „Zerkula János minden szempontból igazi nagyság volt – technikai tudásban, zenei formák ismeretében, sokoldalúságban. Rendkívül játékos módon zenélt: variálta a ritmusokat, dallamokat, dallamrészleteket. Mindez teljesen belülről fakadt: megvolt az a képessége (amivel néha már-már bosszantotta is környezetét), hogy egy idő után bármilyen helyzetben jól tudta érezni magát, nevetni tudott. Előadóművészként zenéje teljesen őszinte, belülről fakadó volt, ráadásul elképesztő kontaktust tartott a közönséggel, mindig tudta, hogy mikor mit, hogyan kell játszani. Egyébként rendkívül sokoldalú személyiség volt, falujában, Gyimesközéplokon 'kenőemberként' is ismerték, gyógyította, masszírozta a hozzá járókat.” Kerényi Róbert ugyan furulyán játszik, mégis Zerkula János volt a mestere 1997 óta, amikor először együtt játszott vele. Ez olyan élmény volt, hogy úgy gondolta, tőle szeretne tanulni – mert a zenélés tanulása nem a hangszerek azonosságán vagy különbségén, hanem ennél mélyebb dolgokon múlik. Néhány év alatt jutott el oda, hogy a régies repertoárt együtt tudta játszani Zerkulával, s a közös zenélések alatt még többet tanult tőle.

Játékát és nagy kedvvel mesélt, lenyűgöző történeteit több film és számos hanglezem őrizi. A már említett Halmos-Szomjas portréfilm mellett megjelenik Bereczki Csaba idén bemutatott, erdélyi zenészekről szóló filmjében, az Életek énekében, míg Magyar N. Attila Vének című (a YouTube-on hat részletben megtekinthető) filmje a bluesgitáros Big Lucky Carterrel tartott felelgetős, közös zenéléssel záruló koncertet (2002-es Mediawave) dolgozza fel. Zerkula nemrégiben a Kárpát-medencei világrockot játszó Kerekes Band koncertjén is fellépett, idén februárban pedig a MűPa színpadán, Lajkó Félix és Dresch Mihály oldalán aratott hatalmas sikert.

Tavaly nyáron a Nyitott Műhelyben zenélt és mesélt az életéről. „Az ember meghal, születik helyette más” – mondta ekkor. De persze nem: Zerkula János nem pótolható.

(www.Quart.hu, 2008. május 7.)

Idén ismét együtt

A 29. Kaláka Fesztivál elé

Örömmel tudatjuk, hogy az egyre szűkülő anyagi lehetőségek ellenére idén is lesz Kaláka Fesztivál Miskolcon.

A rendezvény július 10-én, csütörtökön 17.30-kor kezdődik a városháza udvarában tartott nyitóhangversennyel, még pedig szokásosan a Kaláka együttes koncertjével, s vendégként idén Bognár Szilvia és Kónya István lesz a másik fellépő. A hazánkban az egyik legtöbbet foglalkoztatott énekes és a kitűnő lantművész a nemrég megjelent lemezüket mutatja be. Válogatásukban a reneszánsz énekek jegyében históriás és történeti éneket, archaikus népi imádságot és zsoltárt, Tinódi Lantos Sebestyén és Balassi Bálint egy-egy költeményét, szerelmi- és virágéneket, lakodalmi és mulattató dalt szólaltatnak meg.

A következő három napon a vár lesz a fő helyszín, ahol este hat órakor kezdődnek a programok.

Ezt megelőzően, július 11-én, pénteken 15.00 órakor Gryllus Ábris grafikus kiállításának megnyitójára kerül sor az Európa házban. Többek között a Hangzó Helikon sorozatban megjelent Kiss Anna verseskötet illusztrációi tekinthetők meg a tárlaton. A költeményeket a képzőművész édesapja, Gryllus Vilmos zenésítette meg, s Gryllus Dániel tájékoztatása szerint kis muzsikálásra is számíthatnak az érdeklődők.

Ugyancsak péntek délután Diósgyőrben is megkezdődik a Kaláka-élet. A Vár utcában kezdetét veszi a népművészeti, népi iparművészeti vásár.

A szombati nap szokás szerint a gyerekfesztivállal kezdődik 10.30-kor, a Kaláka

együttes mellett Gryllus Vilmos, a Simply English és a Magyarpalatkai Banda közreműködésével. Gyermekfoglalkozást Szerényi Bélának tartanak minden nap a Vár utcában található egyik házban a várbéli programok idején.

Július 13-án, vasárnap 11.00 órára a Belvárosi Evangélikus templomba várják a közönséget a hagyományos ökumenikus istentiszteletre, amely a fesztivál művészeinek közreműködésével zajlik. 15.00 órakor jótekonysági koncertet ad a miskolci Görögkeleti Ortodox templomban Gryllus Dániel (ének, citera) és Halmos Béla (brácsa) a templom javára. A Pál apostol – dalok Pál levelei szerint című kompozíció verseit Sumonyi Zoltán írta Pál apostol levelei alapján, a zenéjét Gryllus Dániel szerezte.

No, és az esténként fellépő zenekarokról se feledkezzünk meg! Ferenczi Györgyöt és a Rackajam-et nem kell bemutatnunk. Az ember a Rotfront együttesre is felkapja a fejét: tagjai Németországból, Ausztráliából, az Egyesült Államokból, Oroszországból és Magyarországról verbuválódtak. A zenekar (melynek Gryllus Dorka is tagja) tipikus berlini banda, világzenét, RAP-et, klezmert épp úgy játszanak, mint ahogy népdalokat is előadnak, s az eltérő zenei kultúrák találkozásából, összegyúrásából izgalmas muzsikát hoznak létre. A Bokros együttes koncertje is sokat ígér: a zenekar különlegessége, hogy a prím szerepét a tekerőlant tölti be, amelyet Szerényi Béla, s esetenként Havasréti Pál szólaltat meg. A Bokros tagjai Kóta Judit (ének), Szerényi Béla (tekerő), Borbély Mihály (fúvós hang-

szerek), Lányi György (kontra) és Havasréti Pál (bőgő, tekerő). Kobzos Kiss Tamás a Musica Historicával lép fel, s vélhetően a Misztrál is lázba hozza majd a közönséget. S persze a Lovasi és a Véletlen nevű formáció sem semmi. Lovasi András éneklő Lackfi János verseit Heidl György megzenésítésében, mely produkció a Hangzó Helikon sorozatban jelent meg. A koncertműsor a lemezhez képest újdonságokkal is szolgál, hiszen Lovasi András most „csak” énekel, Heidl György akusztikus és elektronikus gitáron játszik, a zongoránál pedig Vedres Csaba ül. A hangszeres zsidó zenét játszó Veszprémer Klezmer Band immár harmadszor lép fel a Kaláka Fesztiválon. (A névsor persze korántsem teljes.)

Persze külföldről is érkeznek művészek: a Kor-Zár Szlovákiából, Miqueu és Baltazar Montanaro Franciaországból, a kasztíliai népzenei játzó Tradere Spanyolországból, az igazi fekete blues hangot megtestesítő Karen Carroll az Egyesült Államokból, őt a magyar Mississippí Grave Diggers zenekar kíséri. A Magyarországon élő kubai Elsa Valle a magyar Rumba Caliente együttesel lép fel. Még pedig úgy, hogy ők zárják a szombat estét. Először koncertet adnak, majd ezt követően egy igazi kubai bulit csapnak.

Pénteken a Karaván Família zár koncerttel és cigány táncházzal, vasárnap pedig a moldvai és gyimesi zenét játszó helybéli Esztenás koncertjével és táncházával fejeződik be a 29. Kaláka Fesztivál.

A rendezvény idején természetesen a CD-bolt is üzemel a várban, ezért a külföldi fellépők zömének lemezei is kaphatók lesznek, de a vásárlást célszerű a koncert alatt vagy közvetlenül utána megejteni, mert a távozó zenészek magukkal viszik a korongjaikat.

S még valami, ami eddig nem volt! A várban lévő kiállításokat megtekinthetik majd az érdeklődők, de ennek rendjéről nem árt informálódni.

Gryllus Dániel, a Kaláka együttes vezetője, s a fesztivál művészeti igazgatója az alábbiakat mondta lapunknak: *„Az a mi nagy szerencsénk, hogy egy 29. alkalommal megrendezett fesztivál befejeztével úgy búcsúzhattunk el a közönségünkötől, hogy jövőre ismét együtt, ugyanitt, szeretettel – a már megteremtett hitelünk alapján ezt bátran mondhatjuk. Ám minden esztendőben előről kell kezdeni a finanszírozás megoldását. Közben az új generáció is megjelenik a rendezvényen, hiszen a szülők magukkal hozzák a kisbabájukat, s nagyon szeretnénk, ha a fesztivál még sokáig élne, a kedves közönségünk és a magunk öröme.”*

K. Tóth László

Bognár Szilvia – Kónya István

Az én Mátyás királyom

Beszélgetés Kiss Dénes íróval a magyarok nagy uralkodójáról

Kiss Dénes babérkoszorús költő, író, nyelvkuatató, nyelvészprofesszor, szerkesztő, műfordító. Több mint ötven könyv szerzője, három könyvet írt Mátyás királyról. Vele beszélgettem otthonában, kis, könyves birodalmában Hunyadi Mátyásról.

– Fel tudja-e idézni azt a pillanatot, amikor először találkozott Mátyás királlyal?

– Nem tudom felidézni. Talán mesében fordult elő, talán másutt. Az igazság az, hogy én nagyon korán kezdtem olvasni. Ötéves koromban már biztosan olvastam. Elsős koromban már a ponyvaregényeket bújtam. A tanító néni nem is hitte el, úgyhogy el kellett mondanom a tartalmukat. Ezután engedélyt kaptam, hogy elolvassam az iskolai könyvtár könyvei mellett a tanári könyvtár könyveit is. Később aztán – negyvenháromban voltam negyedikes – az esperes úr könyvtárában is válogathattam. Volt ott minden, a szentek életétől a természettudományos művekig. Hála Istennek, ezért mindenevőként rengeteget olvastam. Itt fordulhatott elő talán, hogy Mátyás királyról – és nem Hunyadi Mátyásról – olvastam valamit.

Mátyás teljesen mesei elem, a Hüvelyk Matyitól a Ludas Matyiig. Nem véletlen ez a Matyi szerep. Matyi amúgy kicsit jelent, kicsi erős, kicsi szép, kicsi okos.

Fogalom lett Mátyás király. Külön fogalom. Még a szomszéd népeknél is, főként a szlovénoknál mesei hős, mesei alak. Afféle legkisebb fiú, s egyúttal igazságtevő. Azt hiszem, felfedeztem valamit. Mátyás ugye a tél királya? Mikor van Mátyás napja? Február 24-én. Huszonharmadikán született Hunyadi Mátyás. Másnap keresztelték, ezért kaphatta a Mátyás nevet.

– Milyen az Ön Mátyás királya?

– Az én Mátyás királyom nagyon kedves fiatalember, nagyon kedves fiú, és nagyon határozott, kemény férfi egyszerre. Valahogy így áll előttem az arcképe, amit hitelesen is elég jól lehet ismerni, hiszen készült róla több korabeli rajz, festmény, dombormű.

Egy kicsikét meg is lepődtem, amikor először megláttam a domborművét vagy a róla készült festményeket. Komorabbak ezek a képek, mint ahogy bennem élt Mátyás király. Utána néztem a forrásmunkákban, és úgy gondoltam, Mátyás királyról feltétlenül kell írnom egy könyvet. Végül úgy esett, hogy hármat írtam. Egyet írtam a gyerekek számára, amely 1987-ben jelent meg Mátyás király címmel, ez egy nagyalakú kifestő könyv. Aztán elkezdtem írni Jégen választott király címmel egy regényt. 1989-ben, Mátyás király halálának ötszázadik évfordulója előtt jelent meg. Összesen körülbelül hét-nyolc évet foglalkoztam a Hunyadi Mátyásról szóló könyvekkel. Mintegy huszonöt-harmincezer oldalt elolvastam Bonfinitől kezdve, Ránsanusig, illetve Galeotto Marziót és a többieket. Amikor már négyszáznegyven gépelt oldallal kész voltam, a fiam hozott két könyvet: „Apa, most jelent meg ez a könyv Vitéz Jánosról, és egy másik, Janus Pannonius versfordításaiából.” Nézetem, hú, hát akkor ezt nem lehet kihagyni, ezeket hozzá kell olvasni! Elolvastam, és akkor rájöttem, hogy nem lehet beletoldani a már elkészült szövegbe. Fogtam a négyszáznegyven oldalt, félretettem, s kezdtem előlről írni.

– Ennyire lényeges volt az eltérés a már megírtak és az új források tényei között?

– Tulajdonképpen nem volt túl nagy az eltérés, de általuk gazdagodott, színesebb, átláthatóbb lett a könyvem. Több dologra figyeltem írás közben, mert már tudtam, hogy miként folytatódik

Áll még Kolozsváron Mátyás király szülőháza
(Móser Zoltán felvétele)

a regényem. Amikor az ember ír, nem mindig tudja. Egyszer már készen volt, tudtam, hogy honnan hova jutok el, ott még merre kellene körülnézni egy kicsikét. Nem lett lényegesen más, de biztosan jobb lett.

– Akkoriban olvastam a regényét, amikor megjelent, elég régen volt, de emlékszem, hogy volt ott egy fiú Hunyadi Mátyás mellett, akinek az alakjában önmagát formálta meg.

– Úgy van! Titokban egy kicsit én vagyok az a gyerek, valójában meg egy zalai fiú. Én is zalai vagyok. Tulajdonképpen azzal is gazdagodott az a kép, mert írtam hozzá egy körregényt. Az elejére írtam egy keretregényt, s a végére is írtam egyet. Ennyivel több lett, és ennyivel jobb is lett, úgy gondolom. Az érdekesség az, hogy ez a fiú hasonlított Mátyásra. Arcra is, típusra is, alakra is, mindenképpen. Kedves barátja lett a királynak, kísérője volt egész életében. Mátyás miatt többször is életveszélybe került, de túl is élte őt.

Nem hagytam, hogy meghaljon Mátyás király, nem akartam! Azt akartam, hogy éljen tovább ebben a fiúban. Mint ahogy, természetesen, bennem is tovább él.

– Könyvének jeligéjéül egy szép Bajcsy-Zsilinszky Endre idézetet választott. Addig én nem is tudtam, hogy Bajcsy-Zsilinszky is írt egy regényt Mátyás királyról. Megkerestem, és el is olvastam. Nagyon nagyon tetszett. Egyetértek az ön által is idézett megállapításaival, gyakorta fel is olvasom a hallgatóimnak meseműsoraim elején.

– Én is csodálkoztam, amikor megtudtam, hogy ő is írt Mátyás királyról. Amúgy is igen tiszteltem, és nagyon megörültem, amikor elolvastam a könyvét, ami így kezdődik: „Mátyás király... Különös, rejtjelmes és mégis: derűsen és ékesen zengő visszhangja van ennek a két szónak a magyar ember lelkivilágában. Mintha még ma is inkább a népmese Hunyadi Mátyása élne bennünk, mint a »történelemé«. De csak kevesen tudják, hogy a népmese Mátyása az igaz.” Nagyon sajnáltam hét-nyolc év után, hogy készen lett a könyvem. Annyi érdekes, izgalmas dolog jött elő, amiről addig fogalmam sem volt, természetesen így is maradt számos titok, amire ma se tudjuk a választ.

– Igen titokzatos Mátyás édesapjának, Hunyadi Jánosnak a származása is. Igaz, hogy Luxemburgi Zsigmond fia volt?

Vajdahunyad – Fazakas Tibor akvarellje (1997)

– Majdnem biztos, hogy ez így van. Másként miért volt ő már tizennégy évesen a királyi tanács tagja? Azt mindenki tudta, az egész országban tudták, hogy ő Zsigmond gyermeke. Zsigmond ereiben három ágról is Árpád-házi vér csörgedezett, egészen különleges, nagyformátumú uralkodó volt. Sokat utazott, s mindenhová vitte magával Hunyadi Jánost is. Az biztos, hogy a német-római császár nem visz magával egy idegent, akivel nincs közeli kapcsolata. Tudjuk, hogy Hunyadi is vörös hajú volt, akárcsak Zsigmond. Arról nem is beszélve, hogy Hunyadi Jánosnak már egészen fiatalon, tizenöt-tizenhat évesen hatalmas birtokai voltak. A könyvem írásakor megnéztem pontosan, hogy hány falu, hány vár, hány város, hány milliós nagyságú hold terület volt a tulajdonában.

Amikor kormányzót kellett választani Magyarországon, mert a király, V. László még csecsemő volt, akkor a magyar nemesség nem véletlenül választotta meg őt kormányzónak. Minden jel arra mutat, hogy Hunyadi János Zsigmond fia volt. Ezek a jelek birtokok, meg várak, meg óriási hatalom! Tíz évvel ezelőtt hírül adták, hogy Olaszországban előkerült Hunyadi Jánosról egy festmény, azóta még két festményt találtak róla. Ő nem akárki volt, ezek nem lehetnek véletlenek!

A Szilágyi család se volt szegény. Szilágyi Erzsébet is előkelő származású, gazdag leány volt.

– *És milyen bölcs, nagy tudású, erős asszony lett belőle!*

– Így van. Ez kiderült az olvasmányokból is. Azt hiszem, Szilágyi Mihálnál, a bátyjánál is okosabb volt. Szilágyi Erzsébet már a kis Mátyáson észrevette a rendkívüli tehetséget, s királynak neveltette.

Nagy talány máig az is, hogy miként került Szilágyi Erzsébet várandósan, a kilencedik hónapban Kolozsvárra, 1443-ban, a tél közepén? Jól emlékszem, utánaéztem, hogy akkor hol volt Hunyadi János, mert ő éppen toborzó körúton járt. Ugye, a nyári hadjáratra

készítette elő a hadakat. Szilágyi Erzsébet Vajdahunyadról indult el. Nem is esett útba Vajdahunyadról menet az a hely, ahol Hunyadi János tartózkodott. Még ma se indulnak el az asszonyok várandósan, nyolcadik-kilencedik hónapban ilyen nagy útra. Ő szekéren, de inkább valószínű, hogy lovas szánkóval utazott. Nincs rá magyarázat. Az sem szokás, hogy a várandós, áldott állapotban lévő nő megy a férjéhez, hanem a férj megy hozzá. Tehát nem indokolta semmi ezt a téli utazást. Pontosabban nem tudjuk, hogy mi volt az oka.

– *Ezen én is sokat gondolkodtam, hogy vajon miért ment Szilágyi Erzsébet ekkor Kolozsvárra?*

– Nem tudjuk, nem tudjuk. Az is érdekes kérdés, hogy miért ott szállt meg, ahol megszállt, és megszülte Mátyást. Sose volt az a ház a Szilágyiaké, de a Hunyadiaké se. Abban az időben Méhffi Jakab úré volt. Később, amikor Mátyás már király volt, a tulajdonos lányait megjutalmazta azzal, hogy örökre adómentességet adományozott nekik és leszármazottaiknak.

Például az sincs a köztudatban, hogy Mohamed szultán Mátyásnak unokatestvére volt. Ez egészen biztos. Szilágyi Erzsébet közeli rokonát fiatal lány korában elrabolták a törökök, s Murád szultán háremében ő lett az első feleség. Ő szülte neki Mohamedet. Neki is két fia volt: Dsem és Bajazid. Fantasztikus lett volna, ha Dsem herceget Hunyadi Mátyás visszahelyezi a szultáni trónra! A törökök meg is keresték őt ebben az ügyben, mert ott belső viszály volt, de aztán nem lett belőle semmi. A történelemben ugyan nem sok értelme van a „Mi lett volna, ha...?” kérdésnek. De vajon mi lett volna, ha sikerül?

Akkoriban úgy volt az ország, hogy körös-körül ellenség övezte. Mátyás arra törekedett, hogy az ellenségek gyűrüje köré még egy külső kört vonjon, de azok az ő barátai legyenek. Okos ember

Vajdahunyad (Reményi István felvétele)

volt, határozott, biztosan igazságos is volt. Komoly adószedő. Az ő nagyságát az mutatja, hogy uralkodása alatt ez az ország fejlődhetett, hogy az emberek békében élhettek. A főnemesség se tudta annyira kizsákmányolni a jobbágyokat, mint azelőtt, mert a Hunyadiak földjére átmentek, és ott jobb dolguk lett. Nem a semmi-ből született a mondás, hogy „Mátyás, az igazságos”!

– *A harmadik Mátyás könyvét most, az emlékévként alkalmából újra megjelentették. Hogyan született ez a könyv?*

– Ez egy történelmi esszéregény, hiteles történelmi források alapján végigvezeti az olvasót Hunyadi Mátyás életútján. Nekem a Móra Kiadónál elég sok könyvem jelent meg. Amikor megtudták, hogy megírtam a Jégen választott királyt, azt mondták, hogy megharagszanak rám, ha az Így élt sorozatba nem írok Hunyadi Mátyásról. Nagy-nagy örömmel megírtam: úgy érzem, hogy jól sikerült, le-tisztult benne mindaz, ami talán még forrongott a Jégen választott király című regényemben. Nem is hosszú, sok kép van benne. Nagyon jó szerkesztője volt. 1990-ben jelent meg. Ezt a könyvem most újra kiadták. A Kőrösi Csoma Sándor Magyar Egyetem vezetője, Farkas Lőrinc Imre tankönyvként jelentette meg.

– *A meggypiros kötésű, ajándékba kapott, nekem ajánlott könyvecskét már a kezemben tartom, szemérmesen lapozgatom. Kiss Dénes szenvedélyesen mondja, mondja...*

– Mennyit kellett Mátyásnak küzdenie azért, hogy király legyen! Ugye, kint volt a börtönben, fogságban Podjebrádnál, amikor itt megválasztották. Nem a Duna jegén, csak ott ment át vagy tizenötezer katona a Vérmezőre. Hogy nyomatékot adjon, Szilágyi Mihály még akasztófákat is állíttatott fel, hogy aki nem szavaz Mátyásra, annak jaj! Ezt jól tette: nyílt ellenségeskedés a királyválasztáskor nem is volt. Egyhangúlag megválasztották Hunyadi Mátyást. Napokig gyerekek tucatjai szaladgáltak az utcákon és azt kiáltozták: Éljen Mátyás király! – amikor még ott volt a fogságban. Irtózatossá pénzért adta ki Podjebrád. Sőt, el kellett vennie a lányát is, Podjebrád Katalint fiatalon, tizenöt évesen. Ő aztán egy fiút is szült, de sajnos meghalt ő is és a gyermek is. Itt hatalmas tragédia kezdődött ránk nézve. Itt volt a fiatal király, tizenöt évesen lett uralkodó. Még meg se melegegett alatta a trónus, összeesküdtek ellene, Habsburg Frigyes és a magyar nagyurak, Gara nádorral az élen, aki szintén királyt akart lenni.

Amikor Vitéz János visszatárgyalta a koronát III. Frigyesről – mert addig nem volt érvényes a királyság, amíg Szent István ko-

ronájával meg nem koronázták az uralkodót –, csak óriási pénzért tudta kiváltani. Rengeteg pénzért!

Ráadásul aláírt egy szerződést, hogy amennyiben nem hagy törvényes örökös, a Habsburgokra száll a magyar trón. Huszonegy éves volt akkor Mátyás. 1464. március 29-én Székesfehérváron I. Mátyás néven megkoronázták. Törvényes örökös, nem maradt utána, a trón a Habsburgokra szállt. Ötszáz évre Magyarország eltűnt a sötétben. 1920-ig nem létezett Magyarország, csak 1867-től Osztrák-Magyar Monarchia.

Ha végignézzük a Habsburg királyok során, egyikről se mondhatunk semmi jót. Nem tudok Európában még egy olyan népet, amelyiknek az uralkodói annyira ellenségei lettek volna az alattvalóknak, mint ők a magyaroknak.

Egyértelműen tudjuk azt is, hogy Mátyás király német-római császár akart lenni. Egyedül ő tudott ellenállni a töröknek. Alkalmas volt rá, szükséges lett volna, európai érdek lett volna, pápai érdek lett volna, hogy császár legyen. Jól látta, hogy akkor nem egyedül Magyarországnak kellene kínlódnia állandóan a törökök visszaverésével, hanem hatáskörénél fogva tudott volna más erőket is mozgósítani.

1490. április 6-án, Bécsben bekövetkezett váratlan halála után Magyarország a végzet játékszere lesz. 1514, 1526, százötven éves török rabiga, majd a Habsburgok. Mátyás király uralkodásának jelentőségéről, a halálával keletkezett pótolhatatlan veszteségről aligha szólhatnánk szebben, igazabban és pontosabban, mint ahogy a nagy király halála után Bonfini tette: „Midőn a magyarok elvesztették ennyi erénnyel jeles királyukat, egyszerre oly nagy félelem fogta el őket, mintha fejedelmükkel együtt régi virtusuk, erejük, hősiességük és hírnevük is veszendőbe ment volna. Sőt azt mondogatták, hogy inkább ők nyertek a királytól erőt, vakmerőséget és önbizalmat, nem a király ötlük. Vele elhanyagolható látszott a pannóniai büszkeség, bátorság és becsület. A főurakat oly nagy rettegés fogta el, mint pásztor nélkül maradt juhokat a vadállatok között. Ezért azok, akik azelőtt azzal vádolták a királyt, hogy a jogosnál nagyobb, szokatlan adókkal sújtja a népet, hogy a főurakat és a nemességet folytonos háborúkkal kimeríti, hogy háborút háborúra halmoz. S hogy nem szereti a békét és nyugalmat, halála után mindnyájan megmásították szavukat, megrettentek, s nagyon meggyászolták vitéz és legyőzhetetlen fejedelmüket.”

Kóka Rozália

Tükrös zenekar: A mi Mezőségünk

FolkEurópa • FECD040

A Tükrös zenekar tagjai azok közé tartoznak, akik úgy gondolják, hogy a legjobb falusi bandák összeszokott „kamaramuzsikálásának” szépsége, ereje és dinamizmusa a feldolgozás szándéka vagy a műfajok keverése nélkül is képes magával ragadó élményt nyújtani a hallgatóságnak. Az erdélyi Mezőség népzeneje nem egyszerű sem a muzsikus, sem a hallgató számára, ezért különös öröm, ha az évszázadok alatt kiművelt játékmód minden rezdülését képes közölni az előadó, kényelmetlen érzést okoz azonban, ha az előadásból mindösszesen a dallamok és ritmusok körülbelül eljátszása marad. Mi az előbbi tűztük ki célul arra a pótolhatatlan élményforrásra alapozva, hogy zenész példaképeinktől sok esetben még személyesen ismerhettük meg a népzene lényegét. A mi Mezőségünk nem antológia-lemez. Nem célunk tehát e terület csodálatosan sokszínű zenei világának teljes körű bemutatása. Mint a cím is mutatja: inkább válogatás, szemeztetés a számunkra legkedvesebb mezősegi falusi

cigánybandák repertoárjából, ízelítő játéksztílusukból. A válogatás teljesen szubjektív: az itt hallható zenék esetében a kifinomult, igényes muzsikálás és a személyes élményeink találkoztak. Számunkra ezek azok a zenék, amelyek miatt a magyar népzene meghatározóvá vált életünkben. Megszólaltatjuk Magyarpalatka, Magyarszovát, Szék, Bonchida, Nagysajó és – érdekes kivételként – Kolozs falvak bandáinak egy-egy rö-

vid muzsikáját. Kívánjuk, hogy A mi Mezőségünk ugyanolyan élményt nyújtson a hallgatónak, mint amilyen élményeket mi kaptunk falusi zenész-mestereinktől – s amilyen örömeket okoz nekünk ezek elmuzsikálása.

Árendás Péter

1. Magyarpalatkai menyasszonykísérő, csárdás és sűrű csárdás (7'49")
 2. Magyarszovát négyes, lassú, száztánc és összerázás (9'43")
 3. Szék 2006. Kisutcai Sipos Márton nótája (8'21")
 4. Magyarpalatkai katonakísérő, de-a lungu, românește-n botă és bătuta (9'51")
 5. Visai katonakísérő (3'20")
 6. Bonchidai sűrű csárdás, lassú és bábunc (10'12")
 7. Nagysajói magyar lakodalmi kísérő, menyasszonytánc, de-a lungu és Învărtita (9'11")
 8. Kakuktojás: kolozsi legényes, csárdás és sebes (8'33")
- Korpás Éva – ének; Koncz Gergely – hegedű; Halmos Attila – hegedű, ének; Árendás Péter – brácsa; Liber Endre – brácsa, ének, cimbalom; Lelkes András – bőgő
Közreműködik a Balatonfelvidék élővilága. A felvétel 2008. május 11-12-én Örvényesen, a szabadban készült.

Egy jó nap Kalocsán

A hagyományörző táncosok „Fülöp Ferenc” szólótáncversenyét ezúttal Kalocsán, 2008. március 29-én rendezték.

A fesztivál jó hangulatú fogadtatással kezdődött és ez a jó hangulat megmaradt egészen a végéig. A próbák és a versenyműsor alatt is érezhető volt a hagyományörző táncosokra oly jellemző baráti légkör. Mindenki szurkolt mindenkinek. Ennek a fesztiválnak nem az a lényege, hogy kiosztanak néhány díjat. Azok a táncosok akik jelentkeznek erre a megmérettetésre, a felkészülésük alatt magasabb tudásra, gyakorlatra tesznek szert a saját tánchagyományukból. Ezt leginkább, Csítei Gábor Kapuvári táncos sza-

vaival lehetne kifejezni. „A parasztember egy életen át gyakorolt, finomította táncát. Nekünk pedig kötelességünk az ő példájukat követni, s ezt majd a gyerekeinknek továbbadni.”

A versenyműsor megemlékezéssel kezdődött. A résztvevők és a közönség néma felállással tisztelt, a Kalocsai Tóth Ferenc és a nemrég elhunyt Pesovár Ernő emléke előtt.

A műsor jól szervezeten zajlott, fennakadás nélkül. Ez köszönhető a szervezőknek és a zenekaroknak. A fesztivál kísérőzenekara a Bekecs együttes volt, akik ezúttal is kiválóan felkészültek a feladatra.

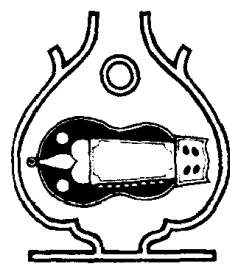
A szakmai zsűri (Borbély Jolán, Sztanó Hédi, Héra Éva, Antal István és Mihályi Gábor) rendkívül korrekten értékelt, miután a próbát és a versenyműsort is végignézte. Magam a legértékesebbnek Sztanó Hédi tánctechnikai tanácsait tartottam. Érdekes volt, hogy az értékelés eleje, kényszerűségből a nagy nézői nyilvánosság előtt történt. Ez a rendezők rögtönzőképességét dicséri és persze a zsűri is feltalálta magát.

A hagyományörző táncosoknak ez a fesztivál az egyetlen lehetősége, hogy szólóban is megmutathassák a tudásukat, egymásnak és a nagyobb nyilvánosságnak is.

Nagyon jó volt ez az egy nap Kalocsán, de én az eddigi tapasztalataim szerint, jobbnak tartom a kétnapos rendezvényt. Két nap alatt a zsűrinek több ideje és lehetősége van a versenyzők megfigyelésére, és megismerésére például az esti táncház. Ez most is szóba került, de tudom, hogy ez nem csak a szándékon múlik. Szurkoljunk a következő fesztivál szervezőinek!

ifj. Szabadi Mihály

KIVÁLÓ MINŐSÉGŰ TEKERŐK

RÖVID HATÁRIDŐRE!

1039 Budapest, Barátpatak u. 6/B.
T: 06-20/ 438-9145; T/F: 250-7988

E-mail: bela@szerenyi.hu
Honlap: www.szerenyi.hu

SZERÉNYI BÉLA

hangszerkészítő mester, népi iparművész

A Babits Mihály Művelődési Ház és Művészetek Háza
2008. november 15-16-án rendezi meg a

SZEKSZÁRDI NÉPTÁNCFESZTIVÁLT

A fesztivál a magyar amatőr néptánc mozgalom rangos versenye, melyre a mozgalom első és második vonalába tartozó együtteseket várjuk, határon túlról is!

A zsűri által kiosztható díjak összértéke: 500.000 Ft

Az együttesek maximum 16 perces műsoridővel mutatkozhatnak be, melyet egy vagy két részletben adhatnak elő. Valamennyi együttes műsorán szerepelni kell egy nyugati dialektus táncanyagából vagy egy nemzetiségi táncanyagból készült koreográfiának. Műsorukban egy új műnek kell lennie, melyet versenyen (kivéve Minősítő!), zsűri előtt még nem mutattak be.

Együttes nevezési díj: 15.000 Ft

A zsűri koreográfiát, zenét, együttes teljesítményt és táncos teljesítményt díjazhat.

A fesztivál önköltséges, a szállást, étkezést és útiköltséget a tánc együttes fizeti.

Versenykiírás, további információk:

Babits Mihály Művelődési Ház és Művészetek Háza

7100 Szekszárd, Szent István tér 10.

Telefon: 74/529-610; 20/9641678; 30/5669481

Fax: 74/529-615

info@babitsmuvhaz.hu; www.babitsmuvhaz.hu

Csángó Fesztivál a jászok fővárosában

Jászberény, 2008. augusztus 6-10.

Miért éppen Jászberényben?

A Csángó Fesztivál története összefügg a nemzetközi hírnévre szert tett és idehaza is a legmagasabb elismerésekre méltó Jászság Népi Együttes, valamint a Nemzetközi Táncház és Zenésztábor történetével. 1991-ben gyimesi és moldvai csángók látogattak el az népi együttest alapító Papp Imre meghívására Jászberénybe. Magyarországon a kilencvenes évek kezdetén a Csángó Fesztivál volt az első kapu, amely kitárta ajtaját a környező országok kisebbségi kultúrája felé – meséli Szűcs Gábor, a fesztivál igazgatója. Az első három rendezvény a csángókra, még inkább azokra a moldvai csángókra igyekezett felhívni a közvélemény és a politikusok figyelmet, akik évszázadok óta az anyanemzettől elszigetelten éltek, és így próbálták megtartani magyarságukat. Későbbiekben az erdélyi hagyományörzők és hazai kisebbségiek bemutatását is fontos feladatnak tartották a rendezők. A világ minden tájáról jöttek és jönnek a saját népművészetüket, hagyományukat bemutató csoportok, együttesek. Olyan országok kapnak meghívást, ahol a kisebbségek tradicionális folklórja megtalálható, s őrzik a rájuk jellemző autentikus jegyeket. Az I. Csángó Fesztivál óta a rendezvény óriásira terebélyesedett, új tartalommal telítődött, nemcsak Jászberénynek, a Jászságnak, de mondhatni az országnak is egyedülálló rendezvénye lett. Ezt bizonyítja számos hazai és már európai uniós díj, elismerés is. 2007-ben a Csángó Fesztivál elnyerte az „Észak-alföldi régió ajánlásával” minősítést és a „Kultúrák Közötti Párbeszéd Európai Éve 2008” védjegy használati jogát. A rendezők is számos hazai díjjal rendelkeznek. Az 1971-ben alakult „Örökös Kiváló Együttes” és „Bartók-díjas” Jászság Népi Együttes, a hazai amatőr néptáncmozgalom egyik legkiemelkedőbb szereplője.

2008-as programkínálatunk (www.csangofesztival.hu)

A négy nap alatt gálaműsorokkal, folklórműsorokkal, zenés-táncos felvonulással, viselet-bemutatókkal, népzenei koncertekkel, éjjeli koncertekkel, kézműves bemutatókkal, nemzetek népzenejével és táncával, fotókiállítással, szentmisével, folkmisével, erdélyi hagyományörzők bemutatójával, bor és pálinka kiállítással várjuk a látogatókat. Megismerkedhetnek a csángó muzsikát játszó hazai zenészekkel, együttesekkel is. A Csángó Fesztivál ideje alatt minden este táncházakat rendezünk a Jászság Népi Együttes székházában annak érdekében, hogy élményekben gazdag napokat töltsenek el mind a jászberényiek, mind a Jászberénybe látogatók. Péntektől a jászberényi Margit-szigeten kézműves vásár és bemutatók várják az érdeklődőket.

A Csángó Fesztivál sajátos célt képvisel, nemcsak a kultúrát, hagyományt erősíti, hanem tudatosítja az örökség megőrzését is. Népművészetünk, kultúránk hatalmas érték kezünkben. A Csángó Fesztivál egyike azoknak, amely művészi értékeket hoz létre, és ápolja a hagyományokat. Tegye magát szabaddá és jöjjön el a Csángó Fesztiválra!

Királyi Napok Nemzetközi Néptáncfesztivál

Székesfehérvár, 2008. augusztus 15-20.

Szeretettel invitálunk minden kedves érdeklődőt Székesfehérvárra, a Királyok Városába augusztus közepén, a Királyi Napok program-sorozat keretében megrendezett Nemzetközi Néptáncfesztiválra. Szabadtéri előadások, zenekari bemutatók, utcazene, folktek, gasztronómiai bemutatók, gyermekprogramok, táncfilm-vetítések várják az idelátogatókat Fehérvár barokk kori belvárosába és a fesztivál központjába, a Malom utcai Táncházba. A programok között szerepel néptáncfotó-kiállítás, valamint egy nemzetközi fesztivál-konferencia is.

augusztus 15.

10.30 Gyöngyösbokréta Mozgalom – Fotókiállítás

19.00 A résztvevő csoportok jelmezes felvonulása

20.00 Ünneplés megnyitó a Szabadtéri színpadon

augusztus 16-19.

16.00-17.30 Gyermekprogramok a Táncházban

18.00-22.00 Szabadtéri színpadi estek.

20.00-21.30 „Királyi Filmvászon” – filmvetítések a Táncházban

22.00 Folktek a Táncházban

augusztus 20.

10.00 Konferencia: „A fesztiválok világa” (Táncház)

19.00 A résztvevő csoportok jelmezes felvonulása a belvárosban, több helyszínen utcatáncal.

20.00 Fesztiválzáró gálaműsor a Szabadtéri színpadon.

8000 Székesfehérvár, Malom u. 6. Telfax: 06 (22) 312-795

Web: www.kiralyinapok.hu; e-mail: info@artefolk.hu

Kapcsolattartó: Bokor Attila, tel.: 06-20-333-8350,

e-mail: bokor@artefolk.hu

KODÁLY ZOLTÁN, A NÉPZENEKUTATÓ – III.

Fotó- és dokumentumkiállítás a Hagyományok Házában

Szakmai terv: Pávai István

KELETI GYÖKEREK, NYUGATI HATÁSOK

„A magyarság ma legszélse, idehajlott ága a nagy ázsiai zenekultúra évezredes fájának, mely Kínától Közép-Ázsián át a Fekete-tengerig lakó különböző népek lelkében gyökeredzik.

S amint nyelve, bármennyire változott, alapjában ugyanaz maradt: úgy népzeneje máig az onnan magával hozott alapokon nyugszik...

Csodálatos, hogy annyi idegen hatás, vérkeveredés után is legalább néhány száz dallamban szinte érintetlenül megmaradt a magyarság ősi zenei nyelve. Sőt, úgy látszik, megmarad továbbra is.

...hogya kiveszőben van is az a dallamtípus, melyben a keleti örökség legtisztábban él, szerves folytatását megtaláljuk a most virágzó újabb dallamstílusban.

...a regösének a gyermekdallal együtt egy sokkal nagyobb emberi közösség sajátja. Mindenütt, amerre a hexachord-melodika mutatkozik, elsősorban a németeknél, (szlávoknál?) találhatunk a miénkkel rokon ütemárokat. Még szélesebb körre terjed ki a formája. Az ütemárok, vagy általában rövid motívumok vég nélküli ismétlése, ott van mint jellemző forma minden primitívebb nép zenéjében, sőt fejlettebb népek megmaradt ősi hagyományaiban is. Ezt őrizte meg a gregorián zsoltárének. A gyermek, mint egész fejlődésében, dalában is újra átéli az ember őskorát. Ezért kezdi zenei életét a primitív ismétlő formával...

Az őskorba nyúlik vissza a halottsirató is...

Az európai kultúra első nagy hatása, a kereszténység elhozta magával a gregorián ének nagy nemzetközi dallamkincsét. Ez, amennyiben hatott, nem mint elvont hangrendszer, hanem mint élő zene hatott. A nép csak dallamokat vehetett át, nem pedig »egyházi hangnemeket« ...

A magyar nyelvű egyházi népének és a népdal kapcsolatát pusztán szöveg szempontjából is érdemes volna vizsgálat alá venni. Hisz századokon át ez volt jóformán az egyetlen verses irodalmi hatás, ami a népet érte...

Nálunk ma is él néhány dallam párhuzamosan egymás mellett egyházi és világi szöveggel. A dallam azonossága a nép előtt nem tudatos, nyilván a tempó és ritmus nagy különbsége miatt, még ha ugyanaz a személy éneklis is mind a két alakot...

Ha a líra szájhagyományyszerű terjedését szabálynak kell vennünk, a históriás énekről tudjuk, hogy nyomtatás is terjesztette. Fennmaradásában mindamelllett oroszlánrész illeti az emlékezőtehetséget. Még 1910 táján nem volt ritkaság olyan öregember, aki Kádár István históriájának (első kiadása: 1657) nagy részét könyv nélkül tudta, jóllehet sohasem olvasta, esetleg nem is tudott olvasni...” (Kodály Zoltán: *A magyar népzene, 1937–1960*)

SZOMSZÉDNÉPI KAPCSOLATOK

„...szomszédaink lényegesen nem befolyásolták sem a régi, sem a mai magyar dallamstílus kialakulását, sőt valamennyien többé vagy kevésbé hatása alá kerültek. Így esett, hogy régi, a keleti örökséghez tartozó dallamaink feltűnedeznek a szlovák, horvát, román gyűjteményekben. De különösen kiterjesztették a magyar zene hatóterületét, messze a nyelvhatáron túlra is, az újabb népdalok. Ezek nyomát ott találjuk Morvaországtól Moldváig és a Muraközöttől Galíciáig...

Az idegenből lett középosztály régi hazája dalaiból hozhatta magával, s azokat a meghonosult nemzedék már magyarul énekelhette. Így alakulhatott az a közelebről még meg nem

Jancsics János sokac dudás, Kodály későbbi adatközlője, Mohács-sziget, Baranya vm., 1941
Dincser Oszkár felvétele (Néprajzi Múzeum)

határozott »keleteurópai« nemzetközi népdal, melyet Bartók említ. Egy csomó vándordallam, amelyek minden kelet-közép-európai népnél megtalálhatók, s amelyeknek eredetét nehéz volna, talán nem is lehet kinyomozni...

Különös ellenállást mutat a magyar néphagyomány német dallamokkal szemben. Ennek főoka kétségtelenül a hangsúly és ritmusrendszer nagy ellentéte. A művelt osztály a XVIII. sz. óta német dallamok nagy tömegét fogadta be és termelt hasonlókat azok szellemében...

A német telepes nem sokat érintkezhetett a magyar őslakóval. Vagy pusztai vidékre települt, ott magyarral nem is találkozott. Vegyes nyelvű falvakban maig teljesen elkülönülnek; különösen, ha más vallásúak, egyáltalán nem is érintkeznek.

Közvetlen népi érintkezés legsűrűbben a magyar és szlovák közt volt. Üveges, meszes, drótos tótok állandóan járták a magyar vidéket, de főleg aratók jutottak le tömegesen az Alföldre. A jólét éveiben ötholdas zaborvidéki gazda sem aratott legalább egy-két szlovák arató nélkül. Megtanultak tőlük szlovák dalokat, szlovák szöveggel, amiből egy szót sem értenek. De azért éneklis. Még többet tanultak meg a szlovák aratók a magyar dalokból. Bármely szlovák népdalgűjteményt lapozva lépten-nyomon rájuk bukkanunk, köztük az újabb népies műdalokra...

Eddig azt hittük Bartókkal, hogy a magyar kanásznóta-típus a rutén kolomejkából származik...

A mári anyagban nagyobb számmal vannak mind a kisebb (rutén), mind a nagyobb (magyar) formának példái... De még jelentősebb, hogy a mári példa mind, a magyar majdnem mind ötfokú és kvintszerkezetű. ...lehetetlen elhinnünk, hogy a rutén az eredeti, s a magyar az átvétel.” (Kodály Zoltán: *A magyar népzene, 1937–1960*)

„...Domokos-Veress-Lükő [moldvai gyűjtése] sok új dalt [mutatott ki]. Érdekes, azt akarják bizonyítani [a románok], más nép, más dal. Inkább az derül ki: [a] magyar nyelvterület vérkeringése százados elszakadás ellenére tovább folyt.

A cs[ángó] nép bármennyi idegen vonást vett fel, dalában megmaradt magyarnak. Különösen érdekes [volna] azoknak [a dalait megismerni,] akik a magyar nyelvet elfelejtették, s csak nevük és vallásuk mutatja cs[ángó] eredetüket. Remélhe-

Munkában az MTA Népzene kutató Csoportja: Sárosi Bálint, Pál Máté, Rácz Ilona, Víg Rudolf, Olsvai Imre, Kodály Zoltán és Járdányi Pál, 1959

tő, hogy itt esetleg román szöveggel kapunk régi magyar dal-
lamokat. Azonban ide a gyűjtők még nem [értek el].” (Kodály
Zoltán: *Moldvai csángó gyűjtések tanulságai, [1931–35]*)

„Hogy a zenében mi magyar, annak megállapítását el sem
kezdhetjük a környező népek zenéjének alapos ismerete nél-
kül, különben a legvaskosabb tévedésekbe eshetünk... Tehát
első renden szükségünk van szomszédaink megismerésére,
hogy magyarságunk határait minél világosabban lássuk. De
kell, érdemes őket megismerni önmagukért is. Minden nép sa-
játos formáit teremtette meg a szépnek, mindegyiknél találunk
valamit, ami másnál nincs. Tehát csak gazdagodunk vele.

Végül semmi sem jellemez úgy egy népet, mint nyelve és zené-
je. Senki sem mondhatja, hogy szomszédainkat eléggé ismer-
jük idáig. Abból csak jó származhat, ha igyekszünk őket zené-
jükön keresztül is jobban látni, jobban érteni.” (Kodály Zoltán:
Szomszéd népek [1942 után])

NÉPZENEKUTATÁS AZ AKADÉMIÁN

„Ha a népet nemzetté akarjuk tenni, előbb zenéjét is a nem-
zet közkincsévé kell tennünk. Ez egyaránt érdeke zenénk to-
vábbfejlesztésének, egész zenei közművelődésünknek és a tu-
dománynak.

Megértette ezt az Akadémia is, mikor 1933-ban, száz év-
re első határozata után, újra elhatározta egy tudományos nép-
dalgyűjtemény kiadását. A kivített újra – ezúttal apokaliptikus
– fegyverzaj késleltette. Bartók Béla még 1934-től távozásáig,
1940 októberig résztvett az előkészítő munkálatokban, de már
nem érthette meg az első kötet megjelenését ... 1951 novembe-
rében napvilágot láthatott „A Magyar Népzene Tára” első kö-
tete, a Gyermekjátékok.

Közben a Tudományos Akadémia újjáalakult, anyagi vi-
szonyai rendeződtek, ma már semmi akadály, hogy munka-
rendjébe illessze a folytatást és a velejáró tudományos munkát.
Mert itt egy új tudományág nagyarányú fejlődésének nézünk
előlébe. Nemcsak nemzeti életünkre lesz e gyűjteménynek hosz-
szú időre szóló gyakorlati kihatása. A sok vita s félreértés után
ma már világos mindenki előtt, hogy azt a bizonyos nemzeti
formát csak ennek alapján lehet megtalálni, másutt hiába ke-
ressük...

A Magyar Tudományos Akadémia I. osztálya legújabbban ze-
netudományi bizottságot alakított. Célja az elszórt zenetudo-
mányi törekvések szervezése, alkalmas munkafelosztással a leg-
fontosabb kiadványok sajtó alá rendezése. Legközelebbi kiad-
ványa Pálóczi Horváth Ádám dalgyűjteménye 1813-ból. Az a fel-
ismerés vezeti, hogy sem a népzene kutatása nem lehet meg-
általános zenetörténeti alap nélkül, sem a zenetörténet nem
nélkülözheti a népzene kutatás eredményeit. Különösen ná-
lunk, ahol oly kevés az írott emlék. De külföldön is kezdik fel-
ismerni az íratlan szájhagyomány történeti fontosságát, páru-
zamosan a nép történetére való növekvő figyelemmel a zene-
történet is kezd kiegészülni az eddig elhanyagolt népzene tör-
téneti távlatával. Ha kellőképpen munkához látunk, e téren mi
is új és meglepő eredményekre számíthatunk.” (Kodály Z.: *A
népzene kutatás jövője, 1952*)

„A Népzene Tára rendszerbe foglalva közli a dalokat, a gyű-
jtők nevét kiteszi minden dalnál. De Bartók, vagy az én sok
ezerre menő gyűjtésem is csak beolvastva a többi közé kerül
kiadásra. Ezzel is azt jelezzük, hogy nem egyéni munka, ha-
nem sokak együttműködése hozza létre.” (Kodály Zoltán levele
Schneider Lajosné részére Mohácsra. Budapest, 1964. október 12.)

SZÉKI SOÓS JÁNOS

GÉPELTSONKA

II. rész

A kutak olykor kiszáradnak. Kőgyűrűjük egy holdtalan éjszaka beomlik és a mélybe hull. Tompa puffanását nem hallja senki. A kútka belső körvonalát pókháló szövi be, a külsőt méregzöld gyom veri fel. Nem látogatják, így átkot sem szórnak rá. Eddig is ajándék volt. Kesernyész ízű vizétől buja lett a kert. Titkon még bíznak benne. Vándorforrás. Visszatérhet.

A kiszáradt kutak olykor tiltott fegyverek, élők vagy holtak rejtekei. Az egyikben kísértet lakik, párttagsággal a zsebében. Kicsit lesóványodott és hosszú borostája nőtt.

Ha a vályogházak mestergereidáinak kovácsolt kampós vasán kormozó lámpa üvege elpattan, mindenki rosszat sejt: megint kibújt a kútból a kísértet! Véraláfutásos szemével a sötét homályba kémlel, hosszasan krárog és nagyokat köp a töviskert közül kinőtt csalánbokorra. Egyszerű testgyakorlatba kezd, de hamar abbahagyja, képtelen az ellazulásra. Néhány mély lélegzetvétel után a kútorra kapaszkodik, hogy a sötét mélybe száműzze magát. A szárazra törölt, új lámpaüvegek élénk fénye megint táncot jár az apró ablakszemeken.

A hétoztály befejezése után, beálltam ökörfogatossá a téeszbe. Lófogatos akartam lenni, de ló csak egy volt, a Csillag. Beszélték, hogy sok embert tett nyomorékká, állítólag ezért úszhatta meg a rekvirálást a vándor gyapotárus csődöre; börtönörből lett téeszelnökünket nem érdekelték a mezőségi csepűtelefonon terjedő rémhírek, alkudozás nélkül megadta érte az öt zsák triórözött búzát.

Az istállóörök reggelente, felszerszámolás előtt, magukra zárták az elnöki iroda ajtaját – azt is ők takarították –, letelepedtek a Lenin összessel telezsúfolt almáriumos melletti kanapéra és hangos imádkozásba kezdtek; kérték a fennvaló Jóistent, hogy e szent napon is legyen velük, óvja és védelmezze őket Csillag halálos rúgásától.

A faluban nem tartottak lovakat; a tavaszi, őszi kiadás esőzésektől szügyig éró sár megette volna őket, egytől-egyig megpókosodtak volna; csak az egykori Hóstátban szolgálók értettek a lóhoz, de ők sem tusakodtak velük, merinói juhaik mellett teheneiket, ökröket, lomha, nagy erejű bivalyokat tartottak; volt mit bekebelezzen a téesz.

Apám is fogatolt néhány évig, mert sajnálta az állatait. Az első hetekben még aludni se járt haza, ráült a jászolfára és könnyezve gyönyörködött felbojtozott szarvú két pár fehérökrében. Így tettek mások is, nem érdekelte őket a fizetség, csak az elkobzott állataik mellett lehessenek. Volt, aki az esti ellátás után a tsz istállóból kilopta és hazahajtotta az éhesen

A kísértet nyugtalanul várja, hogy háza előtt felbúgjon egy zöldszínű teherautó, melynek rakteréről idegen önkéntesek ugrálnak le, akik puskatussal verik majd az alvó emberek ajtaját és erőszakkal az iskola és a csendőrség közös udvarába terelik őket.

A félelem könnyeitől maszatos gyerekek gyolcspendelyük szélét ráncigálják, néha a szájukba gyúrnak és harapdálják. Nem sírnak. Rémülten állnak a hideg házföldjén, vagy sűrű toporgásba kezdenek a csikókemence körül. Ilyenkor nincs a szónak értelme; beomlott kutak felszivárgó agyagos szomjúsága gyötri.

A felzaklatott tömeget nem népünnepélyre, nem az új tanító beiktatását követő poharazgatásra parancsolták kerítés mögé. A keservesen megszerzett föld beszolgáltatását követelik tőlük. A közösbe.

Az iskolakert öreg hársfái alatt háromtagú cigánybanda emésztí az időt. Őket is hajnalban riasztották. A munkásosztály vörös zászlójának hosszú rúdja nem fért be a muzsikások viskóiba, hordozóik az üszkösödő szalmatetőnek támasztották és nélküle hatoltak be a levegőtlen szobába. Sebhelyes kezükkel leszaggatták a füstös falra akasztott hangszereket és a riadt hangászok kezébe nyomták.

Szól a reggeli harang, lehet rá hangolni. Aznap mindenki szomorú volt az iskolakertben, csak a prímás kopott zakója alól kikandikáló piros pántlikás hegedűnyak volt hivalkodó, mint olykor a csendőr kakastolla a táncházban, lángra kapva az alacsonyan lógó petróleumlámpától...

Szürkület után megérkezett a kútbéli kísértet frissen borotvált arccal, karszalagosan. Miután értesült, hogy önkéntesei még egyetlen embert sem tudtak megtörni, a muzsikus bandát hazakergette. A meggyötört férfiakat csak éjfél után, hogy másnap előről kezdődhessen minden, ameddig a meggyötört megtörtté nem vásik.

maradt jószágot, éjszaka jóllakatta, hajnalban pedig vissza-lopta.

A közösbe kényszerített értékeknek nem sokáig maradt becsületük. A gazdaság bizalmas őrei rendre felégették, szétlopkodták a jól megmunkált küllős kerekeket, szántalpakat, fatengelyeket, oldal- és fenékdeszkákat, lócsöket, faragásos járomfákat, nehéz boronákat, nyomtatórudakat, csak a nagyég tudja, hogy még mit nem. Az emberek már az utolsó elrejtett patkó-és járomszöveget is bevitték otthonról, csak ne lássák szenvedni a még mindig tulajdonuknak érzett jószágukat, a szinte mozdíthatatlan, darabjaira szétesni akaró szekér előtt.

Négy év leforgása alatt az állatállomány is megcsappant, nagyrésztük elhullott, vagy végelgyengülés miatt kényszer-vágásra került. A részeges cigány sintér alig győzte szállítani a felpuffadt állattetemeket; Kártyás gödréből hosszú heteken át dögszagot hozott a szél. A tagok úgy lerongyolódtak, hogy ünneplő nadrágjuk sem maradt; lakodalmakra, nagyobb eseményekre egymástól kérték kölcsön. Apám is odaadta egyszer Boroskuti komának, azzal a feltétellel, hogy hajnalra hazahozza, ugyanis vásárba szándékozott menni. Már a reggelt is elharangozták, de a nadrág még mindig nem érkezett meg, apám ment érte. Amikor Boroskuti meglátta a vőlegényes ház ablaka alatt idegesen várakozó apámat, azonnal felkapott a padról egy gunnyasztó, falábú asz-

szonyt és a cigány elé rángatta táncolni, miközben nagyokat kurjantott, énekelt: „Hej, nadrágom, nadrágom, Van még nekem vagy három!”.

Az esős időszak közeledtével az üresen maradt pajták, kiszáradt trágyagödrök élettelen bűze, a házak szobáinak, tornácainak orrfacsaró DDT szaga még erőteljesebben itatódott a falu utcáiba. A Kolorádó-bogár ellen javallott szert, egyszerűen csak atompornak hívta mindenki; jócskán hintettek belőle a porondos házföldjére, padlódeszkák réseibe, poros szalmával tömött surgyékba is, ha a bolhák már nem bírtak magukkal...

Valamire való férfi alig maradt a téeszben; hátukon vásári bőrtarisznyával, ipari munka után néztek. Csoportokba verődtek és együtt szegődtek el, többnyire lapát mellé, kubikosnak. Esténként kiültek a barakk elé, szívták keserű Plugar cigarettájukat, s hazalátó csillaguk titkos sugallatára kioldották az emlékek zsákját, ahonnan mókás történetek kerültek elő egymásról. Térdüket csapkodva kacagtak egyik sorstársukon, akit annak idején nem a fehérchseléd életrevalósága, szépsége szédített el, hanem a már jó előre rátestált *pinatódás*: néhány hold zsíros föld! 1960-as kollektívizálás, a csúfat még csúfabbra festette: „Odalett a Nyáras, megmaradt a nyálás!”.

E szomorú fordulatnak a Zsellérben, „kicsi Romániában” lakó maroknyi románság sem örült; az 1948-ban elvett és feltört egyéni legelőkből ők kétszer annyi Nyomás-földet kaptak, mint a falu magyar rászorultjai, most duplán veszítettek. Honjaik által lettek szembe köpve, amitől egyre sűrűbben hunyorgatták szemüket, és mindenütt csak szűrös sötétséget láttak. Akkoriban ritkán öltötték magukra ünnepelő ruhájukat, ami különbözött a helybéli magyarokétól; egyszerű mezőségi fekete mellény, formamentes ing és lágy-szárú bőrcsizma volt. Szalmakalapot sem helyben varrattak, ovális alakú, barna selyemszalagos boltit vettek maguknak. Különben mulatós emberek hírében álltak, ismerték a falu jellegzetes táncrendjét, énekeit. Lakodalmaikra a román mellé egy helyi zenekart is fogadtak, hogy a magyar vendégek is kedvüket leljék.

Testes lelkipásztoruk a vasárnap délutáni mise után, ha az idő is engedte, a tornác melletti kőasztalhoz telepedett, nagyokat kortyolt a felesége által odakészített pálinkás korsóból; éjfélre rendszeresen lerészegedett; szeme vörösre gyúlt, majd hangos elégedetlenkedésbe kezdett. Ilyenkor úgy érezte, elhagyta őt a megváltó, szűkösnek tartotta a befolyt egyházi adót; híveire is neheztelt, akik moccintást sem tesznek az ő anyagi gyarapodásának érdekében. Bezzeg a

JUHOS KISS SÁNDOR RAJZA

református papnak Dácsiája, dicséretes gazdasága van, a fényűző új paplakról nem is beszélve... Kapzsi presbitériuma, tőle még a sírhantokról felszedett szilváért is pénzt követel!

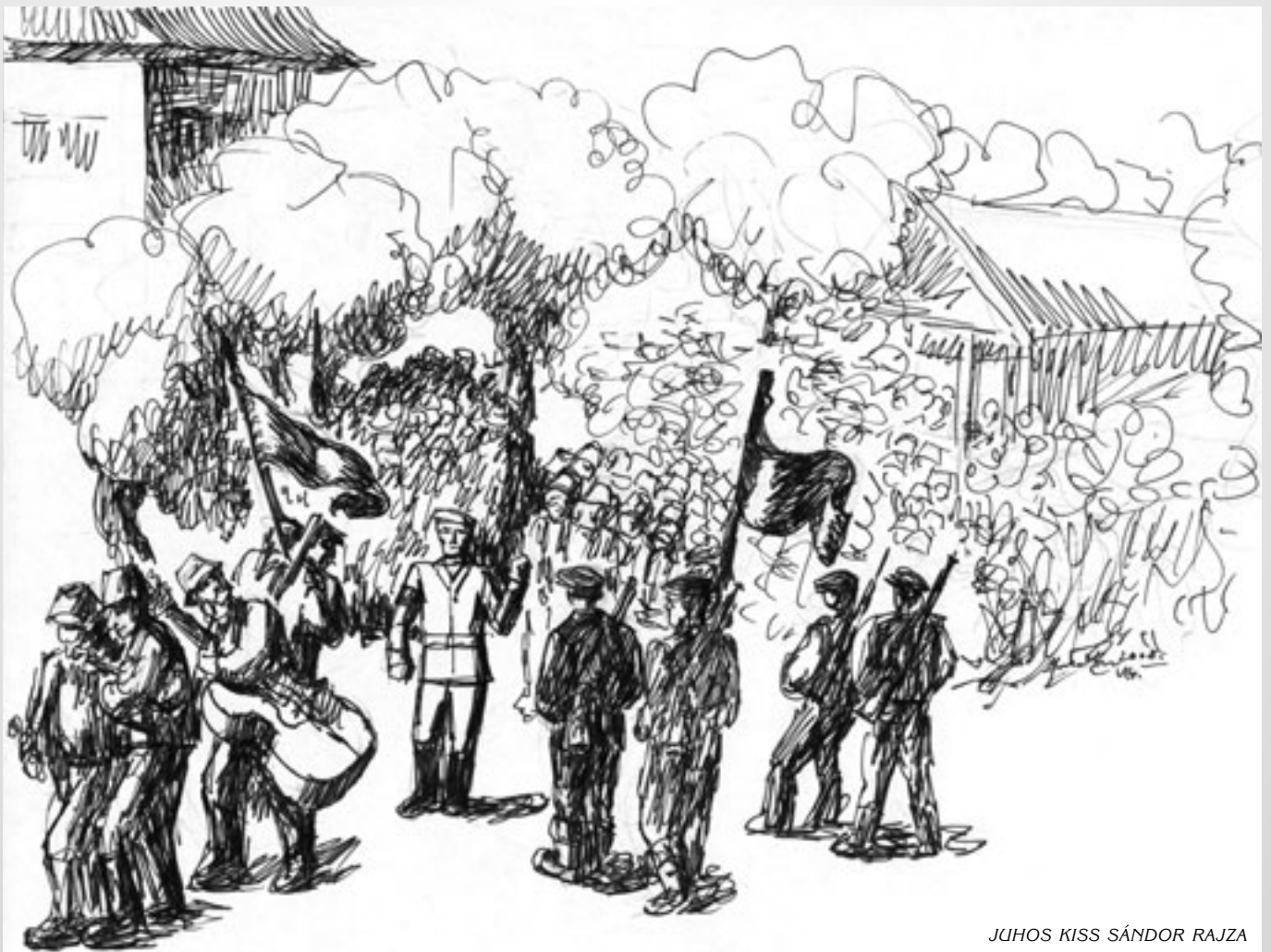
Egy alkalomkor kántorának, Bivalyos Grigornak is elpanaszolta magát, aki azonnal a baj forrásának megszüntetésére tett kísérletet. Hú pásztorát egy jó pengésű kaszával akarta megajándékozni, ami rásegítené a meggazdagodás irányába támasztott lajtorja első fokára; követendő példának említve a szóba hozott Szárazajtai református tiszteletest, aki híveivel együtt húzza a rendet. A savanyú szagot árasztó, sértődött pópa kikelt magából, földre borította kiürült fonott korsóját és gyors egymás utáni, hörgéssel párosított fújtatásba tört ki, amit a tornácoszlopra felfuttatott nova szőlő levelei kisebb viharok vélték. Aztán egy szürke délutánon – két kopott kofferral a kezében – szótlán feleségével maga mögött, végleg elhagyta a falut, s vissza se nézett a Palkók földjét 1920 óta bitorló, egyetlen vakolatú paplakra.

Hívei a Mária-napi búcsúban érezték igazán megcsaltnak, elárvultnak magukat; e felismerés nagylelkűséget váltott ki belőlük, fejenként tíz lejjel fejték meg a pománába szánt összeget, amit a szentelt pászka rágcsálása közben nyújtottak át Bivalyos Grigornak, hogy az őrt álló, izzadt szerzetesek nagy meglepődésére, a vasráccsal fedett betonmedencébe szórja.

A két nap után hazafelé tartó fáradt keresztalja elhatározta, hogy a régi országút mentén már félig kidőlt, rozsdamarta pléhkereszteket új, festett pléhkrisztusokra cseréli,

amelyekre az aranykezü ikonfestő kalugyer rápingálja majd a szögek és a töviskorona okozta sebekből kiserkedő vércsíkokat is, ahogyan a kolostor feszületein is látták; a keresztetek körüli bekerített részt, szorgos kezű asszonyaik csíkos fűvel, jácinttal, kékliliommal és piros tulipánnal ültetik majd be. E nemes tervükről csak a faluba érkező, a temetőkert alatti forrás hűs fűvére telepedve beszélhettek bátran, útban hazafelé vigyázniuk kellett a hozzájuk csatlakozott milicista miatt, aki nem tartozott a zarándoklók közé, ő területi megbízottként volt jelen a búcsún. Meglepetésszerűen bukkant fel mellettük, nem volt mersze egyedül útnak indulni a rejtelmes hosszúéri erdőrengetegben, ahol nem egyszer börtönszökevények állták útját az arra járóknak. Nem ült le a fáradt emberekkel, elsőnek térdelt a forrás szája elé helyezett lapos kőre, két markát összetéve belemerítette a tükröző vízbe és gyermeki ügyetlenséggel szürcsölt belőle, majd köszönet nélkül távozott az éppen tarisznyát bontogató búcsúsok kötelékéből. Bizonyára a cukrászdába igyekezik, nézett utána Bivalyos Grigor, ahol végre leihatja magát, miközben valakik hosszan tájékoztatják, hogy mi történt a faluban az ő távolléte alatt.

Azon éjszakán a gazdaság fiatal agronómusa öngyilkos lett, kedves ember volt, szerették, főleg a zöldség brigád asszonyai; örökké nyakában lógó fényképezőgéppel sokszor megörökítette az idejekorán elviselődött asszonyokat, ráncúzó mosolyt csalogatva arcukra. Rövid udvarlás után jegybe lépett az akkoriban kinevezett technikus lánnyal, aki nem sokáig rótt a kopár dűlőket, kiemelte a vezetőség. Boldog-

JIHOS KISS SÁNDOR RAJZA

ságtól repeső anyja naphosszat róta az utcát, bagólesője egy percig be nem állt, csak kürtölte mindenki fülébe, hogy van Isten, de a párt se kutyák szájából való; szegényember gyermekéből is lehet valaki, megszabadulhat ganés gumicsizmájától; lám, a segítőkész elvtársak, kicsi lányára bízták a falu első cukrászdájának vezetését!

Hamarosan magasztott hokedlik kerültek az üvegfedelű pult elé, mint városon szokás; „jóakarói” azokon ülnek, órákig rühelődnek vele, miközben duplakávés csészéikbe zuhintott konyakjukat isszák, pusmogták egymás közt a mezőn dolgozó asszonyok, remélve, hogy agronómusuk fülébe is eljutnak a jegyeséről szóló csípős megjegyzések. Az esti záróra után mindenkit kitessekelt a magát mindenhatónak képzelő milicista, belülről kulcsra fordította a nyikorgó zárat, nehéz pisztolytáskáját övestől lecsatolta és a pultra dobta, hogy még felszabadultabban élvezhesse a fiatal lány társaságát.

A munkaterről érkezett agronómus, hiába döngette a gyalulatlan, sárgára mázolt deszkaajtót, nem nyert bebozsátást. Erős pajtaszaga van, még megtöltené vele az egész cukrászdát, kajánkodott a milicista és simogatni kezdte az olvadozó tekintetű cukrászlány jeggyűrűs kezét.

Az ajtóréseken kiszűrődő fénycsíkok gyilkos késélként hasítottak a megalázott fiatalemberbe, s miként a sebzett vad, úgy rohant ő is a vesztébe. Rövid földi életének utolsó útja a lány házáig vezetett, kezdte kérdezetlenül is mondókáját a szép beszédű Máriskó, akit szekerekre segítettem a mocsarasból cipelt nehéz gyékényszúpjával együtt. Vékony madárteste rázódott a hátsó közön, s apró, örökké könnyező szemével a gyászlobogós ház körüli mozgolódást ügyelve, ékes szavaival idézte elém az elmúlt éjszaka szomorú történetét. Szép, míves beszédét menyecske korában, a kolozsvári Mariánus tanárainak elhullajtott szavaiból, a tőlük kapott könyvekből gereblyézte össze, mondta, akikhez évekig járt veteményes zöldséggel. Pepitás fedelű noteszébe – munkaegységeként járó pontokat is abba vezette! – folytatta szép beszédű Máriskó, rövid búcsúlevelet írt, ott találták meg az udvar kőasztalán, rajta a nehezkül szolgáló fényképezőgéppel, amiről napfelkeltekor harmatcseppek potyogtak a kusza sorokra.

Pirosodó hajnalra érkező hervadt lány, már holtan találta jegyesét. A tornácgerendához erősített borjúkötélen lógó kihűlt testet, a megereszkedett dohánylevél füzérekkel együtt, enyhe, kora őszi szél himbálta, olykor cirógatta.

Szép beszédű Máriskó nem kérdezte, de tudta, hogy a halottas házhoz vagyok küldve fogatommal. Mielőtt a nyitott kapu elé értem volna, megállított, lekászálódott szekere mellől, suhogó terűjét vállára emelve rám nézett, és azt kérdezte: még az is megbolondul, aki a nyomorúságtól szarni sem tud? ... Az egyenes beszédre ezúttal nem hímzett mezei virágot!

A kert végében szarkák cseregtek, a rogyant nyári konyha mellett megterített asztalnál a városból kirendelt boncoló orvos és segédje hahotázott, akik a gyűrött arcú milicistával már a második üveg szilvapálinkát itták, teljesen megelégedve a házföldjén kinyújtóztatott, fekete keszkenyővel felkötött állú halotról. Amikor megláttak, kezükkel kétszer felém lendítve jelezték, hogy vihetem, nem lesz boncolás.

Szekerem tisztára súrolt derekát pillanatok alatt hófehér párnákkal rakták tele, arra fektették a fehér lepedővel letakart áldozatot; nem ültem fel az első közre, a rúdágas végét

fogva, kimért tempót kényszerítettem nehezeket lépő ökreimre. A kacsaringós utcákon egy emberfia sem jött velünk szembe, ügyes-bajos dolgait másorra halasztották, a kényszerű csendet a harangok szagatása törte meg. Bi-valyos Grigor is húzta a református ifjú emlékére, talán ő kezdte el a leghamarabb; a szőlőhegy vége alatt megbúvó kicsi ortodox fatemplomhoz voltunk a legközelebb, jól láthatta, amikor kifordultunk a kapun. Az övé után megkondult a református és a ferences barátok harangja is; a kötelet lógató harangozók egyike sem gondolt akkor, mint ahogyan én sem e pillanatig, a temetés után hozzájuk köszönetként eljuttatott toros káposztára, kenyérré és tele üveg pálinkára.

Mi, nagyok táncába járó fiatalok, sötétedés után gyülekeztünk a táncház előtt és zenészeinkkel együtt indultunk a virrasztóba. A szülői házban felravatalozott, vőlegényi ruhába öltöztetett halott fiú koporsója előtt levett kalappal vonultunk fel, majd szorosan egymás mellett maradván, sorfalat álltunk ravatala körül; az együttérzést parancsoló gyász és a mögöttünk álló lányok gyűrűje szétszakíthatatlan lánc cá forrasztott bennünket. Ott állt halott vőlegénye fejénél, a tüzes szemek lángjától fehéren égő rossz vérű lány is; pártát köttetett a fejére, vállalta a menyasszonyságot, így enyhítve a falu iránta való gyűlöletén; mögötte a bánatos szegénytől elsüllyedni akaró, rokonságból kiválasztott nyüzüasszonyok, nyüzülányok, kérők és vőfélyek. Miután az egyházi templomos testvéreivel a zsoltrából való éneklést befejezték nyilvánította és engedélyt adott az itóka és a friss kalács felkínálására, muzsikusaink is bejöttek; siratóénekek húzásába kezdtek, amelyeket szokás szerint csak a fiatalok énekeltek. Éjfél után együtt vonultunk vissza a táncházba, ahol a nekünk küldött kalácsból és pálinkából jócskán fogyasztottunk, megbeszéltük a következő esti virrasztóban és a temetési menet alatt felhangzó énekeink sorrendjét, továbbá kijelöltünk néhány jó hangú legényt az énekek vezetésére, a markosabbak koporsóvivőknek jelentkeztek.

A harmadik átvirrasztott éjszaka napján volt a temetés. Nagy udvara volt a tornácos háznak, de a végtisztességettevő gyülekezet nagy része így is a szomszédos görbe utcákban és síkatorokban rekedt. Az egyházi fejbőlintására az asztalos mester a tornácba lépett, épen maradt bal kezével és fogai segítségével ujjatlan jobb kézfejéhez csatolta kalapácsát, majd nagy kínok árán leszögezte a koporsófedelet.

A napok óta bánattól emésztett édesanyjának sírni is alig maradt ereje, csak remegett, panaszos szavai már kimondásuk előtt a semmi csendjébe temetkeztek. Szárazajtai tiszteletes, aki nagy könnyfakasztó hírében állt, ezen a temetésen inkább a gyülekezet könnyeinek visszatartására és a bánatvirágos lelkek feloldozására választott textust.

Azon a napon a pakulárok, csordapásztorok Fenyves-tető dús füveit legeltették, ahonnan szemmel követhették a temető felé hömpölygő fekete emberáradatot, ami a távolból nézve, egy régebben történt lassú, de mindent magával sodró hegycsuszamlásra emlékeztette őket. Az esti fejés után hatalmas csobánkutyáikra hagyták a jószágot és elindultak a falu piactéri ivójába. Néhány deci bűdös zilahi pálinka elfogyasztása után egyikük szóra emelkedett és azt találta mondani a torból átszivárgott férfinépnek, hogy csak a földben leszünk egyenlőek, de addig is építkezzünk hátulról, mert minden mögöttünk van! Koccintásra emelte poharát és nem törődött azzal, hogy értette ezt bárki is.

A „Népművészet Ifjú Mestere” pályázatról

Az Oktatási és Kulturális Minisztérium ösztönöznöi kívánja a fiatalok népművészeti előadói, tudományos és alkotótevékenységét; a magyar nemzeti és a magyarországi nemzetiségi hagyományok ápolását, továbbélését. Ezen szándéka kifejezéséül az érintett szakmai szervezetekkel és állami intézményekkel egyetértésben hirdeti meg évente pályázatát a „Népművészet Ifjú Mestere” cím megszerzésére. A verseny lebonyolítója a Hagyományok Háza.

A pályázati kiírás elméleti és gyakorlati feladatokat egyaránt tartalmaz. A részvétel alapfeltétele minden kategóriában a 15 és 35 év közötti életkor, írásos szakmai önéletrajz és legalább 10 oldal terjedelmű dolgozat benyújtása. Az önéletrajznak a pályázó eddigi szakmai-művészeti tevékenységének áttekintését – indíttatását, mestereit, jelenlegi tevékenységét; eddigi szakmai eredményeit, jövőbeni terveit, célkitűzéseit – kell tartalmaznia. A dolgozattal a pályázók elméleti ismereteikről adnak számot, ennek megfelelő színvonalra előfeltétele a gyakorlati bemutatkozásnak. (Segítségképpen felajánlottuk a korábbi években elfogadott dolgozatok megtekintésének lehetőségét, ezzel az idei évben is többen éltek.)

A kitűzött benyújtási határidőig az alábbi pályázatok érkeztek.
Hangszeresek – Die Adlersteiner Buam fúvószenekar (Pilisvörösvár): A német nemzetiségi zene Pilisvörösváron 1743-tól napjainkig; Bátmonostori Tamburazenekar (Bátmonostor): A Bátmonostori Tamburazenekar története; Tóth Gyula citerás (Csökmő): Csökmő népzenei története; Mélykútiné Németh Kornélia citerás (Szentes): Jós Józsefné szentesi citerás monográfiája; Kurdi Gábor dudás (Tata): Dudások a XIX-XX. század fordulóján Komárom környékén

Énekesek – Szikora Réka (Budapest): Mária alakja a moldvai csángó folklórban; Kalocsai Mária (Gyöngyös): A nagyrédei lakodalom, gyertyástánc; Hortobágyi Ivett (Budapest): Borzavári népdalok; Pintér Anikó (Tormásliget): Betekintés Bük városának népzenei hagyományába; Fábíán Gyöngyi (Debrecen): A párválasztás és a népdal kapcsolata Homrodon

Táncos szolisták – Balogh Katalin (Budapest): Nagyecsed cigánytáncok; Farkas Tamás (Békéscsaba): Egy Arad megyei település, Nadab táncélete; Oláhné Csercsics Ivett (Varsány): Varsányi lakodalmi szokások; Paluch Norbert (Karancslapujtő): Rimóc tánci és táncélete; Rónai Lajos (Hévízgyörk): Bag falu táncélete, táncalkalmak Bagon; Sikentáncz Szilveszter (Siófok): Györgyfalvi férfítáncok

Táncos pár – Kővágó Zsolt - Dóczy Livia (Isaszeg): Isaszeg tánc-hagyományai

A beérkezett pályamunkák jellegének és témájának megfelelően a zsűritagi feladatokat a népzene-népdal esetében Agócs Gergely (fúvósok), Eredics Gábor (pengetősök) és Szabóné dr. Juhász Katalin (énekesek); míg a néptánc kategóriában Karácsony Zoltán (táncfolklorista), dr. Némethné Bakonyi Erika (táncpedagógus, a Fóti Népművészeti Szakközépiskola tanára, maga is a Népművészet Ifjú Mestere), valamint Végső Miklós (néptáncművész, néptáncpedagógus) látta el.

A 2008-as évben az előadóművészeti kategóriákban – a színpadi megmérettetés előfeltételeként – ismét jelentős hangsúlyt kapott a pályázó által választott témában benyújtandó, megfelelő színvonalú dolgozat. A korábbi évek „hullámvölgye” után az látszik, hogy a pályázók lassan hozzászoknak ehhez a követelményhez, amely így már nem szegi kedvét a potenciális jelentkezőknek. Az idén a jó színvonalnak köszönhetően minden pályázó dolgozatát elfogadta a zsűri, így a Hagyományok Háza történetében rekordot jelentő létszám, azaz összesen 17 pályázó jutott el a színpadi megméret-

etésig. 2007-tel ellentétben határon túli jelentkezők az idén nem szerepeltek a pályázaton, a nemzetiségi anyaggal pályázók részaránya sem mondható jelentősnek.

A hangszeres népzene, népdal kategória pályamunkái abból a szempontból meglehetősen egységes képet mutatnak, hogy a pályázók többsége igyekezett szűkebb pátriája népművészetét feldolgozni. Témaválasztásukat tekintve sem volt nagy a szórás: a megszokottnak mondható, egy-egy hangszerrel (pl. citera, duda) foglalkozó dolgozat, mint típus mellett a kiválasztott hagyományörző település népzenei életének, illetve néphagyományainak komplexebb bemutatása mondható általánosnak. Külön öröm viszont, hogy két olyan zenekar is jelentkezett, amelyek esetében érzékelhető a több generációra visszanyúló muzsikushagyományörzés.

A néptáncos előadóművészeti kategóriában heten (hat egyéni és egy pár) jelentkeztek. Az igényes dolgozatoknak köszönhetően a zsűri mindannyiukat érdemesnek tartotta a gyakorlati megmérettetésre. Valamennyi pályázó önéletrajzából és munkájából jól látható, hogy kivétel nélkül személyes tapasztalatokkal, elmélyült kutatómunkával készültek fel a versenyre, több éves pedagógiai, oktatói múlttal a hátuk mögött. A jobban sikerült dolgozatok némi kiegészítéssel, akár a folkMAGazin oldalain, akár a Hagyományok Háza honlapján is megjelentethetők lennének a szakemberek véleménye szerint.

A színpadi megmérettetést valamennyi előadóművészeti kategóriában egy közös, nyilvános előadás keretében 2008. június 4-én 14 órától rendeztük meg a Hagyományok Háza színháztermében.

A táncosok műsorszámaihoz a Hagyományok Háza a Gázsa zenekart biztosította. Emellett többen hoztak magukkal „saját” zenekart is – olyan speciális igényű produkciók esetében, mint a rimóci magyar, a nagyecsed cigány vagy a nadabi román táncok.

A színpadi versenyprogramok színvonalára a hangszeresek esetében jónak volt mondható, de ezúttal nem talákoztunk olyan versenyzővel, aki magabiztos hangszerkezeléssel, stílusismerettel, ízzel adta elő produkcióit. A zsűri részéről leggyakrabban kifogásolt hibák részben technikaiak (ritmika, tisztaság, intonálás), részben előadásmóddal összefüggők (dallamválasztás, dinamika) voltak. Az énekesek produkciói az idén átlagosan sikerültek. Ugyan az öt szolista egyikével kapcsolatban sem merültek fel komolyabb, az előadás stílusmódját, hagyományhű jellegét érintő kifogások, de több esetben is gyengébben sikerült a produkciók szerkesztése, a dalszövegek összeállítása.

Összegezve, a zsűri jónak értékelte a táncosok színvonalát. Az előző évekhez viszonyítva fejlődést lehetett tapasztalni a táncok előadásmódjában, az anyagismeretben való tájékozottságban. Látható volt, hogy a pályázók törekedtek a jól felépített és szerkesztett táncolásra. A zsűri örömmel fogadta, hogy az idén is minden előadó igyekezett teljessé tenni a színpadi produkciót igényes, stílusos viselet beszerzésével, viselésével.

A zsűri a bemutatók után összeült, és rövid tanácskozást követően személyre szabott, nyilvános szóbeli értékelést adott a résztvevők számára. Ugyanekkor tették meg – a minisztérium számára megfogalmazott, nem publikus – javaslatukat a „Népművészet Ifjú Mestere” cím odaítéléséről. A díjazottakat a minisztérium levélben értesíti, az elismeréseket az augusztus 20-i ünnepségek keretében adják majd át.

Tálás Ágnes néptáncos szakelőadó
Mohácsy Albert népzenei szakelőadó

Táncháztalálkozó 2008 – fotó: Paula A. White

Táncháztalálkozó 2008

fotó: Kárpáti Zsuzsanna

Táncháztalálkozó 2008 – fotó: Takács Sándor

Egy este Temesváron

A Szeged Táncgyűttes nyolc évvel ezelőtt úttörő vállalkozásba fogott. Temesváron és környék néhány településén táncot kezdtek tanítani, azaz „visszatantítani” a szórványban élő magyarság gyermekeinek nagyapáik nem is olyan rég még virágzó, élő táncikincset, dallamanyagát! Nem volt könnyű dolguk, de a Temes megyében végzett oktatói, szervezői, népművelői munka elindítója és koordinátora – Nagy Albert – nem arról híres, hogy könnyen feladná. Próbák és utazások, sikerek és kudarcok, nevetés és könnyek jellemezték ezt az időszakot, de megérte: a helyi lelkes és tehetséges pedagógusok és a szegedi oktatók összefogásával olyan táncoló közösségeket hoztak létre, amelyek az évek során a saját, értő közönségüket is kinevelték, s május 4-én, vasárnap este Temesváron hatalmas sikerrel mutatták be a több száz fős közönség előtt az elmúlt évek termését!

A Martin Szövetség képviselőjében vettem részt a Temes Megyei Évadzáró Műsorán, s elmondhatom, hogy igazán szép előadást láthattam. A legkisebb óvodástól a kiválóan táncoló ifjúsági korú táncosokig mindenki kitűnően helytállt, lebilincselte a közönséget, s a végén tiszta szívvel fogadta a sok-sok tapsban megnyilvánuló hálát és szeretetet! Hatalmas erőt és kapaszkodót jelentenek ezek a hagyományosan táncoló-énekelő gyerekek és fiatal felnőttek a helyi magyarság magyarként való fennmaradásában, identitásuk megőrzésében, s a magyar és román paraszti táncművelés továbbélésében és fejlesztésében.

A példa megbecsülendő és talán követendő: kizárólag az útiköltség megtérítése mellett (támogató a röszkei önkormányzat), ingyen járnak át az anyaországból a szegediek, s tanítják, nevelik a helyi gyerekeket a következő helységeken: Végvár, Lugos, Zombolya, Detta és Temesvár. Olyan élményeket és magabiztos tudást nyújtanak az óvodásoknak, állami gondozottaknak, iskolásoknak és fiataloknak, amelyeket nélkülük ezek a gyerekek nem tudnának megszerezni! Szívszorító élmény volt látni a zombolyai Szent Mihály Gyermekotthon ugróst táncoló árváit, akik a táncba is beálló fiatal és tehetséges nevelőnőjükkel együtt ropták hallatlan derűvel és színpadon is megfelelő táncos pontossággal! A zenei kíséretet – az ügy fontosságára tekintettel csupán lelkesedésből – a szintén szegedi Karórágó Zenekar biztosította.

Kiváló táncos produkciókat is láthattam ezen az estén: a dettaiak Taps című száma, illetve a végvári-dettai közös Szilágysági, illetve Kalotaszegi koreográfia bizvást helyet kaphatna az anyaország ifjúsági mezőnyében, s a kisebbek szárnypróbálgatása is megér már egy kis odafigyelést a hazai gyermektáncmozgalom szervezői, képviselői részéről! Csak javasolni tudom a csoportoknak a magyarországi rendezvények megkeresését, s bízom benne, hogy sok-sok élményben lesz még részük ezeknek a gyermekeknek a regionális és az országos fesztiválokon, illetve a nyári „örökséges” táborokban.

Az utazó szakemberek és a helyi oktatók munkájához sok erőt és sok sikert kívánok, s reménykedem abban is, hogy a jövőben hírt tudunk adni a szegediek bihari tevékenységéről és más magyarországi táncosok hasonló, példaértékű értékmegőrző és értékteremtő megmozdulásairól is! Végezetül lássuk, kik is végzik ezt az áldozatos, de rendkívül hasznos és örömteli munkát. **Szegedi oktatók:** Bagi Szilvia (Végvár), Balogh Zolt (Végvár), Boldizsár Tamás (Lugos) Pap János (Lugos), Gombos András (Detta, Temesvár, Zombolya), az elmúlt 8 év során a Temes megyei oktatásba bekapcsolódott Nagy Albert és Tötös Hortenzia is. **Karórágó Zenekar:** ifj. Nagy Albert, Ciceri Attila, Tötös Hortenzia, Prém Brigitta, Valach Krisztián; **Csoportvezetők:** Tamási Emese (Búzavirág, Detta); Tóth Rózsa (Csürdöngölő, Végvár); Márko Cecília (Délbáb, Szent Mihály Gyermekotthon, Zombolya); Márton Csilla, Péter Csilla, Tamási Emese (Eszterlanc, Temesvár); Gergely Ildikó (Gyöngyvirág, Lugos); Szarvas Erzsébet (Szederinda, Végvár)

Demarcsek György

V. Országos Ifjúsági Szólótáncverseny

Eger, 2008. május 23-24.

A versenyre több, mint 240 táncos jelentkezett, A szolnoki, a székesfehérvári és a debreceni elődöntőkből összesen 120 versenyző jutott tovább, ami a döntőn 77 produkciót jelentett. A verseny szakmai védnökei: Martin György Néptáncszövetség, Örökség Gyermek Népművészeti Egyesület. A döntőn a kötelező (rábaközi) és a szabadon választott táncok előadása után a zsűri szótöbbséggel döntött.

EZÜSTPITYKÉSEK:

- Sipos Gergő (Bartina Néptáncgyűttes, Szekszárd)
Teubel Gábor (Alba Regia AMI, Székesfehérvár)
Rudolf Vincze István (Szinavölgyi Ifjúsági Táncműhely, Miskolc)
Deák Viktor (Hajdútánc AMI, Debrecen)
Aranyos Nándor (Műv. Középkisk. – Vásárhelyi L. AMI, Nyíregyh.)
Pomichal Viktor (Nyírség Táncgyűttes, Nyíregyháza)
Bécsi Örs (Táncokodó Táncműhely, Székesfehérvár)
Szita Balázs (Csobolyó Néptáncgyűttes, Győrújbarát)
Papp Gergely (Podmaniczky MI, Gödöllő)
Szabó Dániel (Belencéres Táncgyűttes, Békés)
Násztor Péter (Tordasi Pillikék Táncgyűttes, Tordas)
Salamon Gáspár (Tordasi Pillikék Táncgyűttes, Tordas)
Papp András (Etalon AMI, Győr)
Daragó Gábor (Szinavölgyi Ifjúsági Táncműhely, Miskolc)
Simonyi Gábor (Podmaniczky AMI, Gödöllő)
Mlinár Péter (Hétpróbás Néptánciskola, Békéscsaba)

GYÖNGYGALLÉROSOK:

- Szebenyi Debóra (Viganó AMI, Jászberény)
Edvi Evelin (Szinavölgyi Ifjúsági Táncműhely, Miskolc)
Sipos Eszter (Vásárhelyi L. AMI – Nyírség Táncgyűttes)
Németh Anna (Műv. Középkisk. – Vásárhelyi L. AMI, Nyíregyháza)
Eitler Ágnes (Csobolyó Néptáncgyűttes, Győrújbarát)
Bacsó Lilla (Magyar Táncművészeti Főiskola, Budapest)
Széphalmi Júlia (Magyar Táncművészeti Főiskola, Budapest)
Szabó Rubinka (Tordasi Pillikék, Tordas)
Brencsák Barbara (Vásárhelyi L. AMI – Kaláris Táncgyűttes, Ajak)
Lekli Karmen (Vásárhelyi L. AMI – Kaláris Táncgyűttes, Ajak)
Oláh Ivett (Iglice Néptáncgyűttes, Szécsény)
Lasánszki Lilla (Szinavölgyi Ifjúsági Táncműhely, Miskolc)
Lavotha Zsófia (Szinavölgyi Ifjúsági Táncműhely, Miskolc)
Újvári Lilla (Podmaniczky AMI, Gödöllő)
Mlinár Zsuzsa (Hétpróbás Néptánciskola, Békéscsaba)

NEMZETI TÁNCSZÍNHÁZ – KARMELITA UDVAR

augusztus 1. péntek, 20.30 óra
Mezőség – Élő Martin Archivum V.
Honvéd Táncszínház

augusztus 5. kedd, 15. péntek, 20.30 óra
Tavaszi szél – Duna Művészegyüttes

augusztus 8. péntek, 13. szerda, 20.30 óra
Táncos magyarok – Magyar Állami Népi Együttes

www.nemzetitanctszinhaz.hu

Göcsejben felértékelődött a hagyomány

A turizmus fellendítése érdekében egyre többen veszik saját kezükbe a sorsukat

Göcsej. Egy zalai tájegység, amit korábban nehezen lehetett megközelíteni, ahová nem települt nagyipar, ám ma már éppen ez az előnye. Az ország ezen részén jelentős mértékben megmaradtak a népi építészet emlékei, s a természeti szépségek, így a korunk globalizációs tömegkultúrája helyett az igazi értékekre áhítozók is egyre nagyobb számban keresik fel. A hagyományokra épülő turizmus fellendítéséért azonban a helybélieknek is akad teendőjük, ám az is megesisik, hogy az ország más vidékein élők is részt vállalnak e feladatokból.

Göcsej a Zala folyó, a Kerka és a Válicka patakok közötti dombvidéken terül el. E térséget a szegek vidékének is nevezik: a dombtetőkön, dombháton, erdei irtásterületeken laza, szórt elrendezésben kialakult házcsoportok, kis településrészek, a szegek, a tájegység egyik igen jellegzetes településformáját jelentik. A szegek ugyanakkor csak Göcsej északi és középső részén alakultak ki, egyéb területein, a dombok aljában és síkabb vidékeken más típusú települések jöttek létre.

Göcsej egy időben nem igazán volt népszerű turisztikai látványosság, mert nehezen lehetett megközelíteni. Ám e gyönyörű vidéknek éppen az a vonzereje, hogy ide nemigen települtek ipari üzemek, így a táj, ha változott is, sokat megőrzött eredeti látványából. Marx Mária, a Zalaegerszegen található megyei Göcseji Múzeum etnográfusa kiemeli, hogy a térségben számos régi épület maradt meg, csakúgy, mint a paraszti életmódhoz kapcsolódó használati eszközök, ácsolt ládák, s ma már ismét ápolják az ünnepekkel kapcsolatos szokásokat, s újból eljuttatják. A szakember példaként a farsangolást és az augusztus 20-i kenyérunnepet említi. Az elmúlt rendszerben a kommunista ideológia alapján szétverték a faluközösségeket, így aki tehette, városba költözött. Ezt jól szemlélteti, hogy ez idő alatt a korábban 11 ezer lelket számláló Zalaegerszeg lakosainak száma 66 ezerre emelkedett.

A hetvenes években divatba jöttek a népszokások, számos hagyományörző népi énekkar alakult. A zalai megyeszékhelyen nyitotta meg kapuit 1968-ban az ország első szabadtéri néprajzi múzeuma, a Göcseji Falumúzeum. A várost átszelő Zala folyó holtága körül kapott helyet a 40 épületből álló együttes, melyet 22 zalai településről szállítottak a helyszínre. A skanzen területén egy XIX. századi göcseji települést rekonstruáltak az építők, ahol a látogatók a térség mindennapi használati tárgyaival is megismerkedhetnek. Manapság a fesztiválok korát éljük, hiszen e rendezvények jelentős vonzerővel bírnak, s a falumúzeum számos eseményt hirdet meg. Idén áprilisban tartották meg a IV. Zalaegerszegi Országos Fazekas-Keramikus Fesztivált, júniusban a Mura-menti Népek III. Hagyományörző Fesztiválját, júliusban az Egerszeg Búcsút, ezen évszakban több turnust meghirdetve a Nyári Kézműves Napközis Tábor, augusztus 20-án a VII. Kenyérfesztivál és Nemzetközi Néptánc Gálát, s október 13-án zajlott a Szüreti Vigadalom, november 11-én következnek a Márton-napi vigasságok, november 24-én pedig a Zalai disznótoros várja a látogatókat. A Göcseji Falumúzeum szomszédságában nyílt meg 2001-ben a Finnugor Néprajzi Park, amely nyelvrokon népeink anyagi és építőkulturáját, mindennapi használati tárgyait tárja a látogatók elé.

No persze nem csak a megyeszékhelyt érdemes felkeresni. Marx Mária kiemeli, hogy Göcsejben, de a megye más vidékein is számos tájház található, amelyeket régi épületekben alakítottak ki. Ezek korábban a megyei múzeumhoz tartoztak, ám az önkormányzatok átvették a tájházakat. Az etnográfus a hagyományokra épített kitűnő turisztikai tevékenység példájaként említi azt, amit a Göcsejben található Kávás község folytat.

Az idegenforgalommal kapcsolatos elképzeléseket már a kilencvenes évek elején kialakította az akkori önkormányzat a Göcsej

Turista Egyesülettel közösen, s azóta is működik a falu 28 fős szálláshelye. „Rá kellett ébrednünk arra, hogy az emberek csak akkor jönnék ide, ha valami pluszt tudunk nyújtani nekik. Ezért Reich Gábor, az Ybl Miklós Műszaki Főiskola akkori igazgatója tervei alapján és a tanintézet hallgatóinak egy csoportja segítségével, s a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium pályázatán nyert pénzből 2003-ban megvalósítottuk a Kávási Boronaut Tanösvény első állomását, amely egy információs tábla volt térképpel és tájékoztatóval. Ma már tíz állomás tartozik a tanösvényhez, s mindegyiken tábla jelzi a látni-valókat” – beszél a fejlesztésekről Horváth Istvánné, a mintegy 260 lakost számláló település polgármestere.

Talán nem túlzás, hogy országos szinten is jelentős eseménynek tulajdonítható, hogy pályázaton nyert pénz segítségével 2004-ben Káváson eredeti állapotában két, korábban már restaurált régi épületet ismét felújítottak. Az egyik tájház a XIX. század második felében épült, s egy szegényparaszti család életmódját mutatja be bútorokkal, használati eszközökkel. A különlegessége abban rejlik, hogy füstös konyhás, ami azt jelenti, hogy a kemencének nincs kéménye, s a füst a kettévágott bejárati ajtó felső, nyitott részén távozik. Azaz tüzeléskor a felső ajtó mindig nyitott állapotban van. A mennyezeten ma is megvan az idők folyamán lerakódott, 1,5-2 centiméter vastag korom, amelynek érezni az illatát. A kemencét ráadásul kellő alkalommal manapság is begyűjtják. Az épületben látható egy korongon készült szemes kályha is. (Egy cserépkályha, amelynek a cserepeit korongon készítették.) A kemence körül az egykori főzőeszközök is láthatóak. A másik házat az 1930-as évek bútoraival rendezték be, s egy módosabb család lakáskultúrája tekinthető meg benne, ám e porta ugyanakkor a tájházak információs pontjaként is szolgál.

A Muránia Idegenforgalmi Övezet

Magyarország délnyugati és Szlovénia északi részén található a Muránia Idegenforgalmi Övezet, amely határos Horvátországgal, Ausztriától pedig 40 kilométerre fekszik. A helybéliek által létrehozott Murániának a magyar oldalon Lenti, déli szomszédunknál pedig Lendva a központja, mely városokban gyógyfürdő is található. A két kistérséget a Mura határfolyó kapcsolja össze, no meg az itt készített bor és a közös gondolkodás. Mint Nógrádi László, Lenti polgármestere, országgyűlési képviselő elmondta, a 920 négyzetkilométernyi Muránia a Mura mentén élő hagyomány- és értékörzők védegyesülete. A Muránia Egyesület többek között fel támasztotta és ápolja az olyan tradíciókat, mint a Vince napi pincézés, s ennek megfelelően január 22-én a borászok végigjárják a pincéket, s megkóstolják egymás borait. Muránia a Zalai Borút Egyesülettel közösen tanfolyamokat is szervez borászoknak. A kistérség méltán büszke Bussay László muraszemenyei házi orvosra, aki borásként is komoly hírnevet szerzett: a Pannon Bormustrán 2004-ben csúcsbor minősítést kapott az általa készített Esküvé és Szürkebarát, 2006-ban a Tramini, 2007-ben pedig a Tramini és a Szürkebarát. A Decanter nevű brit gasztronómiai folyóirat 2006-ban a világ tíz legjobb rizlingbora közé választotta a Csörnyeföld határában szőlőt termesztő doktor Olaszrizlingjét.

Horváth Istvánné hozzáteszi, hogy e házakat élővé kell tenni. Ősi magyar fajta háziállatokat nevelnek az udvarok erre szolgáló részein, s tervezik, hogy erdei iskola keretében kézműves tábort is működtetnek majd, így a szálláshelyeket is jobban ki tudnák használni. A természeti környezet is vonzerőt jelent, Kávást ugyanis hét domb veszi körül, az ide látogatók tipikus göcseji települést ismerhetnek meg. A portákat rendbe hozták, s a polgármester most annak a megszervezésén fáradozik, hogy a hegyen minden nap legyen olyan hely, ahol kínálni tudják a turistákat például saját termésű gyümölcssel, s a vidék boraival, de Káváson biogazda is él, akinek a termékei ugyancsak érdeklődésre tarthatnak számot. Prospektus is készült, amely a táj hagyományos gyümölcseit és a Káváson gyűjthető gyógynövényeket mutatja be. A jelenleg öt kilométer hosszú tanösvényen a népi építészet remekeit csodálhatja meg az érdeklődő,

Kávás, Göcsej, Zala megye

de biológiai, ökológiai ismeretekre is szert tehet. *„A következő állomásként arra gondoltunk, hogy a hegyi boronapincéket is bevonjuk, amelyekben bemutatnánk a szőlőnevelés, borkészítés helyi eszközeit, de mivel ezen építmények igazából nem is pincék, szálláshelyül is szolgálhatnak, s így a hegyi turizmust is fellendíthetnénk. Ezzel példát szeretnénk mutatni a hegyi pincék tulajdonosainak, mert aki bekapcsolódik ebbe a programba, további jövedelemforráshoz juthat. Ráadásul mindez a hagyományörzést is szolgálja. Akad itt 300 éves boronapince is, amelyben ugyanennyi idős, működő, hatalmas szőlőprés található. Először a prést építették meg, s utána fölé a házat”* – meséli a polgármester asszony. A borospincék helyi védelem alatt állnak, s az önkormányzat azt tervezi, hogy a falu képéhez hozzátartozó fákat is védelem alá helyezi. Létezik 400 éves, ma is élő gesztenyefa az egyik szőlőhegyen. A művelésből kivont földekre gyógynövényeket szeretnének telepíteni.

Az önkormányzatnál azon is dolgoznak, hogy összefogjanak a közeli településekkel, hiszen a szomszéd faluban, Boncodföldén lovarda működik, a szintén szomszéd Zalaszentgyörgyön halastó található, amely a horgászoknak kínál lehetőséget a kikapcsolódásra, s 12 kilométerre fekszik Zalalövő, a fürdőjével és a római kori emlékeket bemutató kiállításával, de a tíz kilométerre található aquapark is bővíti a kínálatot.

Előfordul viszont olyan eset is, amikor az ország más tájékán élő emberek munkálkodnak egy település vonzóbbá tételén. Kelemen Zsolt és Komár Pál építészek úgy döntöttek, megpróbálnak valahol értéket menteni. Ezért újsághirdetésben közzé tették, hogy vásárolnának vízimalmot, tavat vagy kúriát, amelyre jelentkezett a 280 lelket számláló Szécsisziget malmának tulajdonosa, aki még a kilencvenes évek elején, privatizáció útján jutott hozzá az épülethez. E községben műemlék templom és kastély is található. *„Mind az épített, mind a természeti környezet ideális, a szőlőhegy is közel van, Zala amúgy is nagyon szép”* – sorolja a döntést megkönnyítő körülményeket Kelemen Zsolt. A malom rettenetes állapotban volt, az épület beázott, a faszervezetek roskadoztak. Megvásárolták, s egyeztettek tervüket a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal keszthelyi irodájával, amely engedélyezte a műemléki rekonstrukciót, s amellyel nagyon jó együttműködést tudtak kialakítani a beruházók. A helyreállítás 2003 őszén el is kezdődött. E malmot már az 1400-as évektől említik az írások, de a törökkor után indult itt be a nagyobb mértékű termelés, az épület a jelenlegi formájában 300

éves múltra tekint vissza. A Szécsiek és a Szigetiek is birtokolták – innen a település neve –, a török hódoltságot követően a Szapáryak kapták meg a birtokot, s e család fiúágának kihalása után, a XIX. század közepén házasság útján az Andrásyak tulajdonába került. A XV-XVI. században is régi malomköves technológiájával a malom ugyanilyen volt, de a története során előfordult, hogy az őrlés mellett fűrészüzemként is működött, vagy áramot termelt, de egy időben kovácsműhely is volt benne. *„Gondolkodtunk, hogy milyen szervezetben célszerű a munkálatokat elvégezni, s végül barátainkkal közösen létrehoztuk a Kerka Vízimalom Egyesületet. Sikerral pályáztunk a NEKÖM-nél, ami nagy lökést adott a rekonstrukciónak, s így tavaly szeptemberben megtarthattuk az ünnepélyes megnyitót”* – idézi fel az eseményeket Kelemen Zsolt. Az alkalomra Marx Mária segítségével fotókiállítást is berendeztek az épületben, Malmok Zala megye vizein címmel, amely állandó tárlata az építménynek. (A XIX. század végén Zalában 540 vízimalom működött, csak a Kerka patakon 90.) A tóparton álló vízimalom múzeumként működik – maga a műemlék is érdekes látnivaló –, s eddig már ezernél több érdeklődő kereste fel, s figyelembe véve, hogy télen zárva tartott, és áprilisban nyitott ki újra, a tulajdonosok elégedettek lehetnek a látogatottsággal. (A tó túlsó partján a helyi természetvédőknek köszönhetően bivalyrezervátum is található egy néhány hektáros natúrpark részeként – ez az állat korábban itt is őshonos volt.)

Ám ezzel még nincs vége a történetnek. Az építész mérnök elmondta, hogy megkezdték a malom kertjébe tervezett gyerektábor kivitelezését, s elképzeléseik szerint jövő nyáron már a tábori élet is megkezdődik itt. Lesz egy pajta jellegű közösségi épület, s egy vízesblokkal ellátott szociális rész. Mindemellett szeretnék visszavezetni eredeti medrébe a malom 1963-ban történt bezárásakor a településről elterelt Kerka patakat is, amely a malmot hajtotta. A malom megnyitása előtt Kelemen Zsolték megkeresték e tervükkel a szombathelyi vízügyi szakembereket, akiktől az a választ kapták, hogy elviekben támogatják az elképzelést. A felújítás részeként erdélyi ácsokkal a három nagy vízikereket is elkészítettették, amelyek most még csak 1:1 méretarányú makettként funkcionálnak, mert a malomnak nincs meg a gépészeti része. Az ácsok a gépezet megépítését is vállalják, de egyelőre kérdéses, hogy erre mikor kerülhet sor. A tulajdonosokban az akarat megvan, a több pedig „csak” pénzkérdés.

K. Tóth László

HOLTTENGER

A csíkszeredai Hargita néptáncgyűttes a budapesti Hagyományok Házában

Mezőség szórvány magyarságának kultúrája a múlt században méltatlanul szorult háttérbe. Jó hír, hogy néhány éve a Vicei Hagyaték Találkozó méltó emléknapot állít kultúrhagyományunk egyik legősibb rétegének. A csíkszeredai Hargita együttes és vezetői évek óta részt vállalnak a néptáncünnep szervezésében. Ezek után nem meglepő, hogy idén a Hargita műsorában a Mezőség kapott kiemelt helyet.

A májusi magyarországi turnén a táncházmozgalom kezdete óta működő Jánosi Együttes kísérte a csíki táncosokat. Zenéjük a Holttenger 1983-as ősbemutatóját, az

Egyetemi Színpad egykori légkörét idézte fel. Akkor az erdélyi falurombolási program fenyegetett – most a teljes beolvadás ellen harcolnak a szórványban élő mezőségi magyarok.

Az embereknek a címről elsőre a palesztinai Holt-tenger jut az eszébe. A Balatonméretű „tenger” feneké 800 méterre fekszik a tenger vízszintje alatt, vize erősen sós, ezért élőlény nem található benne. A 24 százalékos sótartalom miatt az úszni nem tudóknak nem kell félniük, hogy elsüllyednek benne – a pikkelysömörben szenvedők bőrtüneteit pedig erősen enyhíti.

A háttérben vetített remek fényképfelvételek azonban már az első másodpercben jelzik, hogy most egy másik „holt tenger-ről” van szó.

Mezőség – a hajdani Csiglemező – ugyan 500-600 méterrel fekszik a tenger szintje felett, de ugyancsak gazdag sós tavakban (lásd az egykori széki sóbányákat, a ma is meglévő sósvizes mélyedéseket). „Holt” nevét azonban nem élhetetlen vízeről, hanem elzártságáról kapta. Makkai Sándor református püspök és író nevezte el Holttengernek. Falvai sűrűn lakottak, s még ma is őrzik a legarchaikusabb népi magyar műveltséget. Az idős asszonyok balladáikban eléneklik sorsukat, bánatukat – meghallgatva azokat, részletes önéletrajzokkal és korpéppel ismerkedhetünk meg.

Most, 2008-ban is erre a páratlan kincserre szeretné felhívni a figyelmet a Hargita Nemzeti Székely Népi Együttes legújabb műsora, melyhez a muzsikát a Székely Leventével, Fekete Antallal és Zimber Ferencel kiegészült Jánosi-zenekar (Tintér Gabriella, Túri András, Kozma Gyula, Szűcs Miklós) szolgáltatja. A táncokat színpadra vitte András Mihály, Antal Zsolt, Ábrahám Róbert és Gábos Endre.

A műsorban egymás után csendülnek fel a népzene- és néptáncgyűjtők által jól ismert falvak zenei motívumai. Szépkenyé-rüszentmárton, Ördöngösfüzes, Bethlen, Vajdakamarás, Szék, Bochida, Válaszút, Magyarországot mellett megszólalnak a már Maros-menti elemeket is tartalmazó Nagysajó dallamai is. Az alkotók a néptánc, a népzene, az irodalom és a fotóművészet eszközeivel egyszerre több oldalról is igyekeznek képet adni a Mezőségről, erről az utóbbi időkben elhanyagolt tájegységről.

fotó: Csiki Zsolt

Az Erdélyi fejedelem táncát ugyan korabeli polgári viseletben járták el a hargitások – lépéseikben azonban a mezőszegi néptánc motívumkészletét ismerhettük fel.

Üde mezőszegi színpolt a ma is magyar többségű, egykor városi rangot szerzett Szék. Az elzárt falu viseletét – hála az árusítással foglalkozó csipkeszegi, felszegi és forrószegi asszonyoknak – a budapesti népművészeti vásárokon még „előben” figyelhetjük meg. Szék népzeneje és tánca ihlette a táncházmozgalmat is. Martin György, Timár Sándoré, Halmos Béláé, Sebő Ferencé és társaiké – köztük a Jánosi Együttes

egykori tagjaié – az érdem, hogy ország- és világszerte elindult az ősi, improvizatív jellegű paraszti kultúra újjászületése. A „De szépen szól a cimbalom” és a „Búza közé szállt a dalos pacsirta” csodálatos dallamai ezért válhattak a városokban is közismertté.

Örömünkre szolgált, hogy Timár Sándort, az Állami Népi Együttes egykori koreográfusát, és Halmos Bélát – aki a széki népzenei gyűjtemésekből írta meg kandidátusi értekezését – az előadáson a nézők között személyesen is üdvözölhettük.

A történelemlényekben ritkán említett „széki holocaustra”, a Birtalan-napkor

elhurcolt 600 emberre a Hargita táncosai a széki táncrend autentikus eltáncolásával emlékeztettek. Minden évben augusztus 24-én a székiek templomukban emlékeznek meg a tatárok pusztításairól.

Válaszút. A község zenéje és tánca több közös elemet is tartalmaz a szomszédos Bonchidáéval –, közülük most a ritka és sűrű magyart láthattuk. Válaszút a népszerű mezőszegi tánc táborok színhelye is. Itt született Kallós Zoltán, aki a rendszerváltás után visszakapta birtokait, majd rengeteg pályázat és munka révén kialakította a hagyományörzés, az ifjúsági és felnőtt néptánc-táborok ideális színhelyét, ahol András Mihály, a Hargita Együttes vezetője másfél évtizede állandó és elismert oktató. Sőt a főút mellett még egy néprajzi múzeumot is berendezett, melyhez saját gyűjteményét használta fel.

Bonchidát vegyesen lakják magyarok, románok és cigányok. Az invertita (forgató) táncot ma a románok járják – a dallamok meglévő magyar szövegéből azonban „kiérezhettük”, hogy egykoron az aszimmetrikus dallamvezetés őseinknél is használatban lehetett. A virtuózan előadott verbunk és sűrű csárdás is méltán vívta ki a nézők elismerését.

Magyarszovát vidámabb, s egyben játékosabb táncai már több polgári hatásról árulkodnak. A fülbemászó dallamok hallatán – közben az „Ez a kislány alig tizenhat éves...” szerelmes szavait énekelve – nekünk, nézőknek is kedvünk támadt beállni a csárdásba, a százkába, a négyesbe. Most erre nem került sor. Pedig régebben a Hargita táncosai még a budapesti előadásaik után is megtáncoltatták a nézőket. A Magyar Kultúra Alapítvány budai, Szentháromság téri székházában többször is lehetőség nyílt rá, hogy a vendégek az autentikus néptánc lépéseit a gyakorlatban ellessék.

A néző a Hargita Együttes eddig megszokott színpadi táncszerkesztési, koreográfiai eszközei helyett most egy visszafogottabb bemutatást láthatott, ahol mégis sikerült a táncok nemes szépségét természetes módon színre vinni. Inkább nevezhetnénk ismeretterjesztő műsornak, ahol a különböző műfajok (tánc, zene, ének, próza és fotó) egymást kiegészítve, „udvarias” együttműködéssel segítették Mezőség bemutatását.

Az érzelmileg is magával ragadó előadás után méltán csattant fel a vastaps. A műsor utáni három ráadás is bizonyította, hogy a nagyvárosi közönség is megérti a Székely Népi Együttes gondolkodásmódját, ha azt közérthetően, esztétikusan és szerényen nyújtják át neki. Úgy, ahogy ezen az estén a csíkszeredai hargitások tették.

Záhonyi András

„Mindig éreztem egy kezet, amely segített” – II. rész

Szeretett nevelőanyámtól örököltem egy házat, mégpedig a híres dabasi kuriák egyikét, amelybe a háború után három családot költöztettek be. Mivel ez '54-ben volt, nem lehetett őket kitenni, nehéz volt az értékesítése. Amikor azután ez nagy nehezen sikerült, potom áron tudtuk eladni, s belőle Neszmélyen egy romos házat felújítani. A nevelőapám a férjemet nem szenvedhette, ezért albertbe kellett az építkezés befejezéséig költöznünk. Egy nagyon kedves, szeretetreméltó parasztcsalád fogadott be bennünket.

Hazaköltöztünk, ott lakott az anyósom is. Vele már a kezdetektől nem volt jó a viszonyunk. Nagyon sokat szenvedtem miatta is, de azért is, mert a nevelőanyám halála óta senkim nem volt Magyarországon. Senkim!

Az ungvári családomat szerteszét szórta a háború. Egy időre teljesen elszakadtunk egymástól. Csak leveleket tudtunk váltani. Hogy mikén mentek keresztül szegények a háború alatt, az elmondhatatlan. Hihetetlen, milyen szegénység és nyomor szakadt rájuk! A kórházba jártak be, és a hulladékból összeszedték a krumplihéjat, hogy ne haljanak éhen. Édesanyám, két nővérem és két féltestvérem Ungváron maradtak. Édesapám a háború alatt elszakadt a családtól, a pozsonyi bátyám elvitte magához, hogy kevesebb legyen otthon a száj. Szlovákiában viszonylag jobb körülmények voltak. Ezt a féltestvéremet nagyon szerettem. Ő zoológus volt, a szlovák akadémia orvosi részlegénél dolgozott. A másik két testvérem Észak-Morvaországba került. Én itt!

Született még egy aranyos kislányom, de a házasságom rettenetesen rossz volt. Amikor két éves lett a kisebbik gyermekem, el kellett mennem dolgozni. Lábatlanban, az eternitgyárban dolgoztam fizikai munkásként, három műszakban. Utána a cementgyárba kértek át, de ott már a pénzügyi osztályra kerültem és az nagyon jó munkahely volt.

Neszmélyen nem volt egész évben óvoda vagy napközi, csak nyáron, a mezőgazdasági munkák idején. Örökös gondom volt a gyermekeim felügyeletének megoldása.

Adódott egy munkalehetőség számomra a falunkban. Felvettek képesítés nélküli pedagógusnak. Abban az időben nagy pedagógushiány volt az egész országban. Örömmel elvállaltam, hogy több időt tölthessek a gyermekeimmel. Egy évi tanítás után jelentkeztem a Pécsi Tanárképző Főiskolára, levelező tagozatra, magyar-történelem szakra.

Ekkor érdekes dolog történt. Én többek között ének-zenét is tanítottam, mert rajtam kívül más kottaolvasó ember nem volt a tantestületben. Miután már elküldtem a jelentkezésemet a főiskolára, egyik énekórámat meglátogatta a megyei szakfelügyelő. Bár mindent ösztönösen tettem, az óráim nagyon jól sikerültek. Utána megkérdezte látogatóm, hogy mik a további terveim. Mondtam neki, hogy már jelentkeztem magyar-történelem szakra. Erre azt mondta, hogy addig el nem megy, amíg nem írok meg egy módosítási kérelmet. Kérjem azt, hogy a második szakom ének legyen. Meg is írtam a levelet. A főiskola elfogadta, azzal a kitételrel, hogy majd a felvételi eredményem dönti el, melyik szakot végezhetem.

A felvételem nagyon jól sikerült. Igaz, hogy korábban tíz évig tanultam zongorázni, énekelni, tehát felvettek ének-zene szakra.

Ezután négy keserves esztendő következett. A családom, a tanítás, konzultációkra Győrbe jártunk, a vizsgák Pécsen voltak. Amikor a gyerekek már elaludtak, én akkor kezdhettem tanulni. Pokrócba csavarva, éjjeleken át ültem a könyveim fölött a hideg konyhában. Hála Istennek, egyszer se kellett vizsgát ismételnem, de nagyon-nagyon nehéz volt az út a diplomáig.

Az iskolában, ahol tanítottam, nagy zűrök voltak. Az igazgató meg a felesége zsarnokként uralkodtak a tantestületen. Sorban elmenekültek azok a pedagógusok, akiknek diplomájuk volt, csak a nyugdíj előtt állók, a régi, középfokú képzőben végzett tanítók, meg a képesítés nélküliek maradtak. Én is el akartam menni.

Dorogon akkor nyílt meg a zeneiskola. Az a szakfelügyelő, aki engem átirányított az ének-zene szakra, hívott, hogy menjek oda tanítani. Vállaltam is, de amikor bejelentettem az iskolában a távozási szándékomat, berendeltek Tatára, a járási tanácshoz. Hat órán keresztül gyözködtek, hogy ne menjek el, vállaljam el az igazgatói posztot. Mindent megígértek, csak maradjak, hiszen bajban voltak, mert el kellett küldeniük a házaspárt, annyi visszaélés terhelte őket. Akkor, abban a pillanatban rajtam kívül egyetlenegy diplomás se volt a tantestületben. Nem engedtek haza, amíg meg nem ígértem, hogy egy évre elvállalom az igazgatóságot. Hat év lett belőle.

Olyan rossz emlékeim maradtak életemnek ebből az időszakából, hogy rémálmaimban még ma is előjönnek.

Neszmély bortermező falu. Akkoriban rengeteg volt az alkoholisták. A tanácsülések minden alkalommal úgy végződtek, hogy a tanácsstagok bevonultak a kocsmába. Nekem egy éven át, időre be kellett számolnom a testület előtt az iskola dolgairól. Egyetlen egyszer se voltam hajlandó bemenni a kocsmába. Azután már nem engem hívtak, hanem a semmirekellő, alkoholista párttitkár munkatársamat. Már tizenhat éve tanított képesítés nélkül. Rettegés volt miatta az életem. A tatai gimnáziumból is kirúgtak egy züllött, részeges alakot, azt is odahelyezték hozzám. Előfordult, hogy óra helyett kivitte a gyerekeket egy szakadékhoz, és ott hagyta őket. Máskor a Trabantjával elvitt két gyereket kocsikázni, és nekiment egy villanyoszlopnak. Összetörték magukat, de szerencsére nem történt haláleset. Ennek az eseménynek se lett jogi következménye. A tanácselnök úgy osztogatta a jutalmat, hogy tessék, ennyi meg ennyi a jutalmad, írd alá, és visszaadsz ennyit meg ennyit!

A sok rossz mellett a tanítványaimmal csodálatos éveket töltöttem el. Vezettem egy honismereti szakkört. Állandóan gyűjtöttük a faluban a hagyományokat, kiállításokat rendeztünk, pályázatokkal készítettünk. Rengeteg oklevelet, díjat nyertünk. Mi mindig ott voltunk az ország első három helyezette között.

Egy alkalommal a gyerekekkel összegyűjtöttük a borászati szakszavakat. Országosan első helyezettek lettünk. A Mezőgazdasági Múzeumban kiállították a diplomamunkámat, máig sem tudom,

Első tanári tablóképem, 1965

A „szent” doktori eskü, 1980. január 18.

hogy került oda. Ennek az eseménynek nagyon sokat köszönhetek. Azt is, hogy megismerkedtem dr. Manga Jánossal és feleségével. Ők meghatározó szerepet játszottak a későbbi életemben.

Manga egyszer arra kért, hogy a Néprajzi Társaság kihelyezett ülésén, Tatán, tartsak egy előadást „Magyar és német gyermekjátékok összehasonlítása Komárom megyében” címmel. Az előadás jól sikerült, Manga János publikáltatta is mindkét nyelven, és ettől kezdve sok helyre meghívott előadni. Én már előzőleg is, ösztönösen, szinte ugyanazokkal a témákkal foglalkoztam, amelyeket ő is szívügyének tartott. (A főiskolai diplomamunkámat Neszmély néprajzából írtam. Ez magyar falu. A szomszédban van Dunaszentmiklós, ott németek élnek, és hát Komárom megyében számos szlovák település is található. Az ő anyagukat is igyekeztem összegyűjteni.) Megismerkedtünk és haláláig barátok lettünk. Elmondhatom, hogy csodálatos polihisztor volt, akitől sok szépet és jót tanultam. Sajnálom, hogy mára méltatlanul, ennyire elfelejtették. A felesége is nagyszerű ember volt. Ő a Nemzeti Galéria főosztályvezetőjeként dolgozott, tőlük tanultam meg, hogyan restauráljam a gyűjtött tárgyakat.

Manga János biztatott, hogy néprajzból szerezzem meg a doktori fokozatot, mert akkor már magyarból végeztem az ELTE Bölcsészettudományi Karon, kiegészítő néprajzzal. A diplomamunkámat ott is néprajzi témában, nyelvészetből készítettem. Végül ún. „egyéni levelezőn” a néprajzot is befejeztem. Disszertációm három-három magyar, német és szlovák falu hagyományaiából és azok tudományos összehasonlításából készítettem. Kik voltak az opponenseim? Nem kisebb emberek, mint Dr. Katona Imre és Dr. Martin György.

Egyszer, ugyancsak levélben keresett meg Vass Lajos. Akkor zajlott az első Röpülj Páva vetélkedő. A tévé hétről hétre közvetítette, felbolydult az egész ország. Akkor úgy volt, hogy a versenyzőkre népdalokkal lehetett szavazni.

Azt kérte Vass Lajos, hogy keressem fel Szomjas Laci bácsit, aki erdész volt Gombáspusztán. Ő, értesülései szerint, háromszáznál is több népdalt tud, s ezekkel a Komárom megyei versenyzőkre szavazhatunk. Fel is kerestem az idős nótafát, aki valóban tudott háromszázhatvan népdalt. A felesége is nagyon jó énekes volt, a számomra legkedvesebb népdalokat tőle gyűjtöttem. Le is kottáztam valamennyit, és beküldtük a versenyzők nevére. Így kezdődött a nagy zeneszerzővel, karnaggal, népdalgyűjtővel való közös munkánk. Később következett a Rádióban a Nótafaiskola című gyönyörű programsorozat. Abban a szerencsében és megtiszteltetésben volt részem, hogy három évig dolgozhattam e nagyszerű emberrel. Csodálatos évek voltak ezek számomra. Feleségével, dr. Kaposi Edittel is jó barátságba kerültünk.

A néprajzi gyűjtőmunkában az volt a gyönyörű, hogy sok érdekes emberrel találkozhattam, rengeteget tanultam. A sors leg-

Próba a karénekekkel, 1978

nagyobb ajándékának tekintem ezt a munkát. Közben elváltam a férjemtől. Rettenetes volt, mondhatom. A bíróság öt évig elhúzta a pert, majd egészen kismimmizve maradtam magamra. Elköltöztem Tatabányára, egy óriási, korszerű iskolában kezdtem tanítani. Nagy nehezen vásároltam egy kis panellakást, és újra kezdtem az életemet. Tatabányán is alakítottam néprajzi szakkört az iskolában és az úttörőházban. Csodálatos eredményeket értünk el. Egyszer csak, „más irányú szakkörök megalakítása miatt”, megköszönték a munkámat és feloszlatták az úttörőházbéli csoportomat.

Másodszor is férjhez mentem. Jó társra leltem. Rengeteg munkával, de egymást megbecsülve, szeretetben, egyetértésben éltünk. A férjemmel nagyon sokat utaztunk itthon és külföldön. 1979-ben elvégeztem egy tanároknak szervezett idegenvezetői tanfolyamot is.

1995-ben meghalt a férjem. Akkor úgy éreztem, hogy nem tudok tovább Tatabányán élni. Mindenünket eladtam, megvettem ezt a Hársfa utcai lakást, és vettem egy autót. Azóta itt élek.

*

– *Innen már szinte én is folytathatnám! Hamarosan felújítottuk a régés-régi ismeretségünket. A Vass Lajos Népzenei Szövetségben önzetlen segítők, szinte a jobbkezem lettél. Láttam, ahogy nagy-nagy szeretettel neveltél, tanítottad fiú unokáidat, kettő már befejezte tanulmányait, a harmadik még ugyan tanul, de máris nagy ígéret a szépirodalmi tevékenysége. Tudom, hogy milyen sokat dolgozol a KÓ-TÁ-ban. Rendszeresen írsz a ZeneSzó című újságban. Járod az országot. Gyakorta a határokon túlra is elutazol zsűrizni, segíteni a népdalköröknek, a citerazenekaroknak. Utazásokat szervezel, újabban már „csak” Kárpátaljára. Egy kicsit még térjünk vissza a szétszóródott családodhoz. Találkoztál-e még velük? Hogyan alakult a sorsuk?*

– Hála Istennek, még sokszor találkoztam velük. Amikor már lehetett jönni, édesanyám többször volt nálam hónapokig. A morvaországi és a pozsonyi rokonaimmal is gyakran meglátogattuk egymást. Sajnos az idő eltelt, ők sorra elmentek. A legkedvesebb nővéremet, aki szinte anyaként dédelgetett engem kiskoromban, néhány hete temettük.

– *Milyen kitiüntetésekert kaptál?*

– Ő, azt nagyon sokat. Kérésre összeszámoltam, 14-et. Persze, meleg kézfogas kíséretében. A legjobban azok az esetek fájtak, amikor sorozatban szerepeltem szakköreimmel a tévében, rádióban, és az iskola úttörővezetője kapta az országos kitiüntetésekert, mellélkelve hozzá egy vastagon bélelt borítékot. Hidd el, nem a pénz fájt, hanem ez az igazságtalanság. Én azért mégis gazdag voltam és vagyok úgy érzem, ha ezt anyagiakban nem is lehet érzékelni.

Amikor végignézek az életemen, minden rossz ellenére tudom, hogy szerencsés voltam. Mindig éreztem egy kezet, amely segített. Nevezük Istennek vagy nevezzük Sorsnak. Egy biztos, hogy legbelül mindig hittem, rendíthetetlenül.

Kóka Rozália

Vargyas Lajos és Pesovár Ernő emlékezete

Az alábbiakban részleteket közlünk a „Kerítésen kívül – Portréfilm Vargyas Lajos népzene kutatóról” című, 2000-ben készült DVD-ből (rendezte: Csorba Judit Dorottya, InterMap Kft.) A szöveget lejegyezte és szerkesztette – Domokos Mária, Paksa Katalin, R. Bajcsay Márta és Pálffy Gyula tanácsait felhasználva – Szóké né Károlyi Annamária, 2008 júniusában.

PESOVÁR ERNŐ: „1949-ben ismerkedtem meg Lajos bácsival. A szakdolgozatomhoz a gyűjtést már elvégeztem, és az írásához készültem. Az andrásfalviak betlehemes játéka volt a témám, s előtte ő az istenesi éneket gyűjtötte, és Benedek András sal tanulmányt is közöltek. Abban nagyon izgalmas dolgok voltak. Akkor már megjelent a „Mimos-elemek a magyar betlehemes játékokban” c. tanulmánya [Antiquitas Hungarica. 1948/II. 1–2. 177–184. Bp.]. Így mentem hozzá konzultálni, hogy milyen irányban tapogatózzak a gyűjtött anyag feldolgozásában. Később ez az ismeretség folytatódott, mert 1950-től tanítványa voltam a néprajz szakon az egyetemen, ahol hadakoztunk azért, hogy népzene t is hallgathassunk. Ott kezdte meg előadásait – „Bevezetés a népzenebe...” – és én még egy fél évet tudtam hallgatni, mert utána már mentem vidéki számúzetésbe, a Makói Múzeumba gyakorlatra. Ekkor alapozódott meg a kapcsolatunk, és azt hiszem, hogy az idősebb generációból ő volt az, aki igazán felismerte a tánc kutatásban rejlő lehetőséget, és a támogatást is megadta ehhez.”

VARGYAS LAJOS: „Elsősorban a néptánc és a népzene köré csoportosuló fiatalok voltak, akik akkor igyekeztek engem hallgatni és tőlem valamit kapni, mert tudták hogy népzene kutató vagyok, ismerték a munkásságomat. Ők folytatták aztán az én munkásságomat a népzeneben, néptáncban: Martin György, a Pesovárok, Andrásfalvy Bertalan stb.”

ANDRÁSFALVY BERTALAN: „Ő akkor szerkesztette Kodály Zoltánnak a magyar népzene ről írott tanulmányához a Példatárat. A stúdiumnak, ennek a kollégiumnak az volt a célja, hogy bevezessen minket a magyar népdal ismeretébe. Így tulajdonképpen még kefe lenyomaton és kéziratban meglévő dallampéldákon mentünk végig – ami később megjelent dallamtárként a Kodály-tanulmányhoz –, és ismerkedtünk

Pesovár Ernő és Vargyas Lajos

a magyar népdaltípusokkal. Megkövetelte, hogy valamilyen fokon kottáról olvassunk és leénekeljük az élénk tett dallamokat, és mindnyájunknak adott külön feladatot is: egy-egy népdaltípus elemzését, összehasonlítását, anyagának összehordását. Nagyon jól emlékszem, én kaptam a 12 szótagos daloknak az áttekintését. A népdalról, a népdalgyűjtésről szóló témában nagyon sokszor kitért saját emlékeire – hiszen majdnem minden dallamtípushoz volt neki saját gyűjtése – nemcsak Ájból, hanem korábban, még egész fiatal cserkészkorában a Sárközből is. Mindig hozzátette az ő élményeit, amit mi nagy örömmel és nagy élvezettel hallgattunk.”

V.L.: „Nem lehet nem érdeklődni a néptánc iránt annak, aki a népzenevel foglalkozik. A népzene nek egy nagy része csak táncal kapcsolatban hangzik el. Azonkívül, aki egy ilyen összefüggő dologban, mint a népi tánczene érdekelt, az nem választja el, hogy csak a néptánc zenéje érdekel, és a néptánc nem. Mind a kettő szép, mind a kettő

vonzza az embert, sőt én magam is táncoltam egy darabig a táncosokkal, de aztán a lábam rossz, és igazi táncos így nem lett belőlem, bár én is sokat táncoltam. Úgyhogy ez a kettő elválaszthatatlan egymástól.”

P.E.: „1952 végén kerültem a Népművészeti Intézethez, és akkor kezdtük el szervezni az első nagy gyűjtőakciót, a somogyi gyűjtést, amiben részt vett mindenki, aki élt és mozgott: Martin György, Pesovár Ferenc, Andrásfalvy Bertalan, Borbély Jolán, Olsvai Imre, Vikár László, tehát rengetegen. Vargyas Lajos is rendszeres tánczenei gyűjtő volt, tehát a filmezéseknel együtt voltunk. Az egyik ilyen klasszikus gyűjtőút a berzencei gyűjtés volt, ami nem kisebb stábból állt, mint Szóts István és K. Kovács László operatőrökből; a zenei gyűjtő Vargyas Lajos volt, én pedig a gyűjtés vezetőjeként szerénykedtem. [nevet] Ennek aztán megvolt mindjárt a haszna, ennek a somogyi gyűjtésnek, mert a monográfiába, ami 1954-ben megjelent, Vargyas írta a népzenei összefoglalót. [Somogyi táncok. Szerk.

Néptáncosok, néptánc csoportok és bármely táncműfajt kedvelők!

Különböző táncokhoz készítünk méretre is:

NŐI, ILLETVE FÉRFI PUHA- ÉS KEMÉNYSZÁRÚ CSIZMÁT

MENYECSKE CSIZMÁT • NÉPTÁNC BAKANCSOT • KARAKTERCIPŐT

Műhelyünk címe: 8300 Tapolca, Béke utca 4.

Telefon: 06-30 286-9517, 06-30 224-2105

TANKA TAMÁS és BÁRÁNY SZILVESZTER Népi Iparművészek, a Népművészet Ifjú Mesterei

Modelljeink megtekinthetők és megrendelhetők, árlistánk és méretlapunk letölthető: www.tankabarany.hu, www.csizmakeszitok.hu

Morvay Péter és Pesovár Ernő, Művelt Nép Könyvkiadó, Bp. 1954.] És maga az egész gyűjtőmunka és a zenei tanulás is, azt hiszem, alapvetése volt a további kutatásnak, mert itt fedeztük fel azt, hogy van egy olyan tánc típus – az ugrós –, amelyik a magyar néptánc legrégebbi rétegét képviseli, mert a kanásztáncsal és a többi eszközös, fegyvertánc hagyományt őrző táncokkal együtt mind ugyanazt a stílust képviseli. A somogyi gyűjtés alapján szűrte le azután Vargyas azt, hogy ehhez a táncstílushoz a kanásznóta és népzenei régi rétege kapcsolódik. Tehát ez az egész régi stílus összekapcsolódik a magyar népzene legarchaikusabb hagyományával. Ez azt jelenti, hogy egy honfoglalás-kor előtti zenei hagyomány egy középkori európai tradícióval olvadt össze! És akkor itt már helyben vagyunk, mert ez az, amit Vargyastól tanultunk: hogy hogyan kell objektív történelemszemlélettel ezt árnyaltan és kiegyensúlyozottan megfogalmazni, ezeket a problémákat kutatni, hogy mi az, ami korábbi, tehát honfoglalás-kor előtti, és mi az, ami európai, vagy mi az, ami ó-európai hagyomány.”

V.L.: „A keleti hagyományokat, a szibériai és főleg a török népek hagyományát a honfoglalók magukkal hozták, és ezt ki lehetett mutatni összehasonlító kutatással. Hát ez volt az, amit még csináltam. Rájöttem az »ugor réteg«-re, vagyis, hogy volt olyan népzenei kapcsolatunk, amelyik csakis a nagyon régies ugor zenének a típusait tar-

totta fenn a magyarok között, és alakította át nagyon szép népdalokká.”

P.E.: „A somogyi kötetben volt egy izgalmas dallam, és Lajos bácsi, amikor elemezte ezt, kihagyta az egyik típusból. Akkor az öcsém mondta neki, hogy: Lajos bácsi, ez is annak az elterjedt oláhos dallamnak egyik változata. S akkor beírta a szövegbe, hogy Pesovár Ferenc tanítványom hívta fel rá a figyelmemet, hogy ez is ehhez a dallamcsaládhoz tartozik. [nevet]

[...] Még hátra van a szatmári gyűjtés, azt még együtt csináltuk. Ott is lelkes népzenei gyűjtője volt a tánczenének, amelyik ugyancsak nagyon fontos, mert mi Somogyban, igaz, hogy a magyar tánc és zenekultúra egyik legarchaikusabb rétegét találtuk meg, de már töredékesebben. Szatmárban viszont még eleven volt a tánc hagyomány. Először ott kerültek elő a botolók, és ott került elő az új táncstílus: a verbunk és csárdás, igazán hallatlan izgalmas és szép formában. Hát ennek a gyűjtésében is részt vett.”

V.L.: „Én a zenét jegyeztem föl, ők a táncot írták le: ők megtáncoltatták az adatközlőket és én leírtam közbe azt a zenét, amire táncoltak. Aztán persze, ha volt idő még arra, hogy én külön is kérdezősködjek és daltassak, akkor azt is csináltam, úgyhogy nemcsak kiszolgáltam tanítványaim tánc-kutatását, hanem önálló gyűjtést is folytattam olyankor.”

A.B.: „Tulajdonképpen ilyen közös munkában a népzenei feladatokat vállalta akkor ő el. Én a jegyzőkönyvkészítő voltam, vagy irányítottam és hoztam az embereket a kamera elé – amíg Sztanó Pali be nem lépett egy jobb géppel, már hangos felvevővel –, Martin György volt, aki a kis Admira gépet kezelte és filmezett.”

V.L.: „Volt egy filmezésünk, amikor nagyon hideg volt, úgyhogy a filmfelvevőgép állandóan nagyon mélyen leült, és akkor a bika hasa alatt – nem mondom, hogy mennyire a hasa alatt – mindenesetre ott melegítettek meg. És az tűrte. Ez egy szelídebb bika volt.”

P.E.: „Én 1967-ben a szombathelyi Ungaresca Együttesnek voltam még a vezetője, és kaptunk egy megbízást – mivel az Állami Népi Együttes nem vállalta –, hogy menjünk el Koreába és Mongóliába képviselni szép hazánkat. Hát az utunk borzasztó volt. Korea – az egy internálótábor volt, ahol megmondták, hogy merre lehet fényképezni, merre lehet menni. Ha megérkeztünk valahonnan vissza a fővárosba, akkor kiűrtették az egész pályaudvart, hogy ne találkozzunk senkivel. Ha színházba mentünk, akkor az erkélyen nem volt senki. Teljes szeparáltság volt. Ehhez képest Mongólia egy felszabadult világ volt, mert a mongolok

állatot tenyésztettek. A többi szocialista ország meg építette a szocializmust. Bent laktunk Ulan Batorban, a nemzetközi szállóban (az az egy van). Jövök le vacsorára, hát a lépcsőn kívül találkozom? Vargyas Lajossal. Akkor küldték ki gyűjteni, és a mongolok packáztak velem, hosszú ideig nem engedték gyűjteni, nem tudott csinálni semmit.

[...] A színházakba annak a nagy tartománynak – amelyik mondjuk akkora volt, mint a Dunántúl vagy Magyarország – a népművészet mestereit, zenészeit bevitték. Azok voltak az előadóművészek, és azoktól gyűjtöttünk, meg este, ha repi vacsora volt, ezeket lehozták a vacsorához, s ezek akkor nekünk asztali muzsikát szolgáltattak, s akkor én nyomtam az Uheremet s csináltam a felvételeket. És mentem haza, mentem Lajos bácsi szobájába, s lejátsoztam neki egy kis ízelítőt a mongol népzeneiről, mert ő nem tudott még elmenni sehová. Szegény, annyi népi táncot nem látott, mint akkor, mert ahányszor fellépésünk volt ott a közelben, akkor eljött megnézni a műsort, hogy valamit csinálhasson.

[...] Elmentünk, elvittek bennünket a láma kolostorba, ami Ulan Batorban – ugye, az ilyen megtartott reprezentatív láma kolostor – volt. Egy gyönyörű jurtaban fogadott bennünket a főláma, és megvendégtelt bennünket birka-faggyú teával. Azt hiszem, ketten ittuk meg Lajos bácsival, mi ketten. A többiek, a gyerekek, egyik sem tudta meginni.”

A.B.: „Vannak olyan hatások, amelyeket írásban nem lehet dokumentálni. Egy jó szó, egy biztatás, egy elismerés, egy távlatnyitás egy odavetett mondattal, az a kutatóknak és különösen a fiataloknak – akik tájékozódni is szeretnének – óriási segítséget jelent. Vargyas Lajos nemcsak a népzene vagy néptánc-kutatásban – hiszen abban nem tettem igazán le semmit se az asztalra –, hanem egyéb munkáimban is támogatott. Rögtön fölismerte a jelentőségét, hogy most ezzel kell foglalkozni, ez valóban nagyszerű dolog. Én úgy emlékszem rá, hogy minden munkámat, amit akkor csináltam, megbeszéltem vele, és ő mindegyikről meggyőzött engem, hogy ezt csinálni kell, és véghez kell vinni, akár az ártéri gazdálkodásról szolt, akár a pátyi pincéről, nem tudom elsorolni. De egy fiatal kutató számára óriási jelentőségű, hogy egy tekintély azt mondja, hogy: jó, ezt csinálni kell! Ez nem kerül be a lexikonba s az ő érdemei közé, de a tanítványoknak a sikereiben mind benne van. Egy mester azáltal is óriásit tesz, hogy a tekintélyével bátorságot ad a kezdőknek. S ezáltal Vargyas Lajos – kétségtelen – tucatjával indította útjára a kutatókat.”

folkMAGazin

LELŐHELYEK

TÁNC HÁZ ALAPÍTVÁNY
FOLK MAGAZIN SZERKESZTŐSÉG

1011 Budapest,
Szilágyi Dezső tér 6. I. em.
Tel.: (1)-214-3521

Interneten megrendelhető a
www.folkmagazin.hu oldalon

NÉPTÁNCOSOK KELLÉKBOLTJA
1130 Budapest, Katona József u. 22.
Tel.: (1)-239-1199

MESTERPORTA
1011 Budapest, Corvin tér 7.
Tel.: (1)-202-3859

KALÁKA ZENEBOLT
V. kerület Bárczy István utca 10.
Tel.: (1)-267-5331

PRO FOLK
1074 Budapest, Dohány u. 84.
Tel.: (1)-351-3341

A moldvai csángómagyarok zenéjéről

Az 1989-es romániai fordulatot követően, miután a diktátor uralma véget ért, megnyílt a lehetőség a korábban szigorúan őrzött terület, a magyarországiak elől hermetikusan elzárt Moldva felkeresésére, s az ott élő csángómagyarság folklórájának gyűjtésére, tanulmányozására. Az ottaniak pedig szívesen látogattak el Magyarországra, így a gyűjtők számára szinte házhoz jött az anyag. Ebben az időben robbanásszerűen indult be a moldvai táncház, aminek máig tartó divatjában jelentős szerep jutott a Tatros együttes fergeteges csángó muzsikájának.

Kevesen tudják azonban, s ezért érdemes itt megemlíteni, hogy a moldvai csángó folklór bevonása a hazai táncmuzsika gyakorlatba a korábban működő Táltos együttes nevéhez fűződik. A zenekar, amelynek alapító tagja voltam, a nyolcvanas évek második felében a Kertészeti Egyetem táncsportjának kísérőzenekara volt és táncházat is indított ugyanott, az egyetemi klubban, újdonságként beiktatva a moldvai táncokat is. A vezérszólámat itt a furulya biztosította (Kozák József) koboz kísérettel (Nagy Balázs), s mindehhez dob társult (Tisza Sándor), így alakult ki a háromtagú moldvai banda. Készültek közben feldolgozások is a moldvai anyagokból, amelyekben a zenekar hegedűse is részt vett (Mező Győző), így jött létre azután az a máig működő „budapesti csángó” zenekari felállás, ahol a furulya, a hegedű, a koboz és a dob együtt játszik.

A rendelkezésre álló anyag akkor még elég szegényes volt, így minden föllelhetőt igyekeztünk fölhasználni, elsősorban furulyás fölvételeket (Csobán György, Gusa Pál, Tálász András), illetve hegedűs-kobzás anyagokat. A meglévő zenékhez az MTA néptánc osztályán válogattunk táncanyagot Kovács Gerzson Péter és Széll Márta hathatós közreműködésével. Öves, kezes, serény magyaros, ardeleanca, csimpolyáska és kettős adta ki kezdetben a repertoárt, amit még szándékoztunk bővíteni. A hangszeres választékot is gazdagítani kezdtük a bőrduda bevonásával.

A csángó táncházzal kettős szándékot kívántunk megvalósítani: egyrészt színebbé tenni a magyar táncházak hangszeres zenéjét, enyhítve ezzel a vonós-zenekarok túlsúlyát, másrészt a lánccsángó és körtáncok bevezetésével nyitni akartunk azok felé, akik számára ez a táncstílus vonzóbbnak tűnt a páros táncoknál. A munkának még az elején tartottunk, amikor a társulat fölbomlott, így nem került sor a duda bevetésére, ami pedig indokolt lett volna, hiszen a moldvai

csángók kétféle dudát is használnak. Egyik a kontraszípos magyar duda, a másik pedig egy szimpla sípszáras, egyszerűbb típus, amit inkább a helyi románság használ. (Ma már csak csodálkozhatunk azon, hogy a mind szélesebb körben szaporodó moldvai táncházak zenészei még a mai napig nem tettek kísérletet egy ilyen fontos hangszer alkalmazására!)

A négytagú moldvai zenekar kialakítása tehát a Táltos együttes nevéhez fűződik, s bár lehet, hogy egész más irányból indítva, de a későbbi – méltán nagy sikerű – Tatros együttes is ezt a formációt favorizálta.

Amikor a moldvai hagyományok ismeretebbé váltak, akkor persze kiderült az is, hogy a furulya, hegedű, koboz, dob felállás Moldvában ismeretlen, amit így nem minősíthetünk autentikusnak.

Legalább annyira nem – tegyük hozzá gyorsan –, mint azokat a dunántúli bandákat, amelyek háromtagú vonószenekart egyesítenek dudával. Ezt sem tekinthetjük hagyományos, pláne nem autentikus formációnak, mégis ez a módi járja már jó harminc éve a táncmuzsika gyakorlatban.

A budapesti táncházaknak valószínűleg nem is a hagyományörzés az elsődleges dolga, hanem a szórakoztatás biztosítása, ami a színesítést, gazdagítást szinte kötelezővé teszi, ezért a moldvai táncmuzsika zenében is indokolt felhasználni, s akár együtt is megszólaltatni mindazokat a hangszereket, amelyek a térségben évszázadok óta jelen vannak, akár magyar, akár idegen nyelvű népek használatában.

Talán egyedül a dob az a hangszer, amit mi magyarok nem használunk szórakoztató célokra, és ennek messzire vezető okai lehetnek. Valószínű, hogy őseink sámanjainak és táltosainak szakrális hangszerét nem is volt szabad profán eseményekben megcsúfolni, ahogy senki sem akarna például templomi orgonát használni lakodalomban. A dob így nálunk nem is lett a hangszeres tánczene része, legföljebb a katonazenekarok indulóit segítette és a falusi kisbírók messzehangzó hirdetőeszközeként maradt fenn. Nem is igen tudnánk elképzelni egy széki vagy mezőségi zenében, de még a dunántúli ugrásban sem a dobot, s nincs is arra szükség, hiszen a vonósbanda tökéletesen ritmizál csakúgy, mint a kontraszípos bőrduda vagy a tekerő. Egyedül a gardon az a kimondott ritmushangszer, ami a mindennapi tánczenét szolgálja. A gyimesi csángóknál szinte nélkülözhetetlen, hiszen az egyedül szóló hegedű magas hangját teszi elviselhetőbbé, a csíki székelyek zenekarába pedig szépen

beilleszkedik. A dob használata tehát idegen hatásnak mondható a moldvai csángók népzenejében is, aminek divatjában a helybeli, főleg ortodox vallású népek közvetítését sejtethetjük.

A dobon kívül a többi hangszer a magyar hagyományokban mélyen gyökerezik.

A moldvai csángó folklór feltűnő jellegzettsége, hogy a beszélt nyelv, a mondókák, a mesék, énekek és balladák, valamint a sirtók és imádságok a legarchaikusabb magyar hagyományok fönttartásáról tanúskodnak, míg a szórakozást szolgáló zene és tánc teljes mértékben román hatásának mutatkozik.

Ez a kettősség egy adott nép folklórájának szinte egyedülálló, szokatlan különlegesség, amire magyarázatot kell találnunk. Főleg azért, mert a térségben használatos hangszerek legtöbbször – magyar neve alapján – magyar eredetűnek tekinthetjük.

A koboz nevében a kobak, koponya, kupa szavainkkal rokon ősi kop (kob) szótó fedezhető föl. A kerek, zárt testekre – amilyen a koponya és a koboz teste is – utaló névalakokat a kerekded kosárcsák kópica, kopolykó, koporsó, kupulykó stb. névalakjai is őrzik, vagyis a koboz eredetileg a zárt, üreges testű hangszerek gyűjtőneve lehetett.

A hun utódnépeknél is szinte mindenütt találkozunk a koboz valamilyen pengetős vagy alkalmasint vonós változatával. Cseremis rokonainknál *ija kobüzs* néven kéthúrú hegedűfélét találunk, amit vonóval (ijjal) szólaltatnak meg. A kazak *kobuz* vonós, a kirgiz és török *komuz* viszont pengetős hangszer. Ezek mellett találkozhatunk még *kopuz*, illetve *kupuz* névváltozatokkal is. (A koboz teste és a jellegzetes megtört nyak alaki hasonlósága folytán a sztyeppe népek a dorombot vaskoboznak nevezik. A *temir kobuz*, illetve *temir komuz* nevében a temir a magyar tömör szó megfelelője, kalapálással tömörített vasat, kovácsoltvasat jelent.)

A román *cobsa* és az ukrán kobza (kobzabandura) ugyanúgy a magyar koboz név változata, mint a később kialakult *buzgony* névalak, vagyis a hangszert – ősi neve alapján – hun-magyar eredetűnek tekinthetjük.

A szültü egyfajta furulya neve, amit elterjedt szokás a süvöltő névvel azonosítani. Az sem kizárt azonban, hogy szültünek a korábban használatos peremfurulyát nevezték, amit úgy szólaltattak meg, hogy a cső felső peremére, a szélére fújtak, vagyis szültül (szültül) szólaltatták meg azt. Mondták rá azt is, hogy „szélvel szól”. A szültü és a süvöltő nevek magyar eredetéhez semmi kétség nem fér.

A Tatros együttes a 2008-as Táncháztalálkozón – fotó: Kátpáti Zsuzsanna

A csilinka és a tilinkó hangutánzó névalakok, így azokkal óvatosabban kell bánni. Az minden esetre bizonyos, hogy a csángók csilinka nevű felhangfurulyájának nyelv-dugós síprendszerét a jégkor óta ismerik a Kárpát-medencében.

A román kavalnak nevezett ötlyukú hosszúfurulya valójában nem is kaval, hiszen dugós sípja van (vagyis nem a kávájára fújnak), így inkább az ötlyukú magyar hosszúfurulya változatának tekinthető.

A duda nevet a csángók nem használják, helyette az archaikus síp név szolgál a hangszer megnevezésére. E mellett ismerik és használják a görög eredetű szimfóniából kialakult csimpolya nevet is, ami itt nyilvánvalóan román közvetítéssel került nyelvükbe.

A román népzeneben markánsan megkülönböztethető dialektusok kialakulása a mai Románia különböző térségeinek eredeti, helyi lakosságának köszönhető. Az erdélyi románság népzeneje és hangszerkészlete például a helyi magyar hagyományokhoz áll legközelebb (vonós zenekar, magyar duda stb.), az Al-dunai térségben pedig az ősi balkáni (bolgár) folklór hatása mutatkozik meg dominánsan. Joggal föltehető ezek alapján, hogy a moldvai zene és tánckultúra is helyi jellegzetesség, aminek kialakulása a románság térfoglalását jóval megelőző időkben már megtörtént. A mai Moldávia népei a régi Hun Birodalom maradványainak helyben maradt népeiből alakultak ki, akik között a magyar nyelvű csángókat is számításba kell venni, hiszen a térség neve jól felismerhetően magyar eredetű.

A moldován népnév, ha románul értelmezzük, azt jelenti: Moldvában lakó, vagyis moldvai nép. Magyarul azonban a moldován szó maradványt jelent, vagyis olyan népekre utal, akik elmaradtak a nagyobb csoporttól, vagy akiken egy elvonuló csoport áthaladt. A maradvány szó torzult alakja a morodvány, molodvány, amiből egy szótag megfordulásával a ma is használatban lévő moldován kialakult.

A valamikori hun birodalom hátrahagyott, elmaradt népeit a Volga-vidéken is megtaláljuk. A mordvin népnévben is jól fölismerhető az eredeti maradvány szó szlávosan torzult alakja (a szláv népek az „a” hangot nem ismerik, helyette nyílt á-t, vagy inkább o-t mondanak). A mordvinokról már IX. századi arab utazók is említést tesznek, nevüket négy mássalhangzóval jelezve: mrdt, vagyis maradt nép. Ugyanígy hátra maradtak az udmurtok is (ott maradt), végleg leszakadva a nyugat felé áttelepülőktől.

A moldvai csángókat tehát, mint a térség névadóit, legalább a hun korból helyben maradt népek tekinthetjük. Közéjük a népvándorlás során rokon kultúrájú sztyepei népek keveredtek, úzok, jászok, besenyők, kunok és mások, akik idővel egygyé olvadtak a helyi őslakókkal, kialakítva a sajátos, máig élő moldvai folklórt.

A románság Szent László magyar király idejében kezdett betelepülni Moldvába, ami még hosszú ideig Kumánia néven a Magyar Korona hűbérese volt. A magyar királyok Rex Cumaniae címe ezt jól példázta. A Pallas nagylexikon szerint: „a magyar közjogban az Olton tuli Oláh- és Moldvaország

II. Endre király óta a mohácsi vészig, amidőn török kézre kerültek, mindkét tartomány Magyarországhoz nem ugyan szorosabb politikai kapcsolatban, hanem védbatalmi viszonyban állott, amelynél fogva a magyar király irányában hűséggel s engedelmességgel, évi adópénzzel és segédhadakkal tartoztak.”

Az egyre nagyobb számban betelepülő románság azután gyökeresen megváltoztatta a térség arculatát. Az idegen nyelvű, kultúrájú és vallású új népesség nem kívánt beilleszkedni a helyi hagyományokba, mint azt évszázadokon át az újabb és újabb betelepülők tették, hanem tudatos terjeszkedésbe kezdett, erőszakos hittérítéssel és nyelvi asszimilációval. A románok, akik nevüket a Kelet-római Birodalom (Bizánc) után kapták, elvégezték történelmi küldetésüket: Moldva népessége, a csángó-magyar kisebbségen kívül, mára már teljesen elrománosodott.

Hazai folklórkutatásunk – valamennyire érthetően – csupán a Kárpát-medencei magyarsággal számol, pedig fontos volna kiterjeszteni a tudakozódást a magyar államalapítást megelőző korokra, s az akkoriban még létező, Kárpát-medencén kívül eső magyarlakta területekre is.

A moldvai csángó hagyományok is ilyen korba vezetnek vissza, és alaposabb vizsgálat alapján kiderülhet, hogy nem csak az ősi imádságok, balladák és mesék őriznek archaikus, sok ezer évre visszatekintő vonásokat, hanem a helyi kialakulású hangszeres zene és tánc jó része is, amit ma tévedésből vélünk román eredetűnek.

Kozák József

HARAG kontra VIGALOM – A moldvai dobolásról

A dob többet tud mint mi, csak hagyni kell érvényesülni!

Napjaink egyik neves népzeneűjítőjével beszélgetve tünt fel nekem először az a kifejezés, hogy „haragszom xy-ékra a dobolás miatt”. Akkor éppen arról folyt a szó, hogy a moldvai csángók zenéjében mennyire volt szokásban a hegedű-koboz, majd furulya-koboz hangszerpáros mellé bármilyen dobot használni. Ezzel kapcsolatban a néprajzi hivatkozások száma nagyon csekély, sajnos most még kevesebbet tudunk róla, mint a régi stílusú kobozásról.

Hogy mi és hogyan volt régen, nehéz kideríteni – a nemlegességet sem könnyű –, de dobkíséret nélkül az elmúlt 15-20 évben alig volt moldvai táncház. Ez a helyzet a mai idők fejleménye, kialakulásában nagy részük van a Budapesten élő tehetséges csángó zenészeknek, akikhez szívesen csatlakoztak itteni kollégáik is. Erőt sugárzó dinamikus játékkal minden alkalommal olyan zenei élményt és hangulatot teremtenek, melyről már senki nem akar lemondani, s amit dob nélkül nem is lehetne létrehozni. (Rajongásom mellett nagyon is érdekel a dobolás nélküli zenei állapot.) A kutatóknak persze feladatuk ennek a változásnak is a feltérképezése és dokumentálása – haraggal vagy anélkül –, de egyébként úgy tűnik: befejezett ténnyel állunk szemben, mely már be is épült az intézményi keretek közé. A moldvai dobolást évek óta tanítják a népzenei iskolákban.

Arra gondolok, hogy ez olyan néprajzi jelenség lehet, mint amelyet már másutt is tapasztalhattunk. Például egy korábban hagyományait őrző faluban a régi kultúra háttérbe szorulásának utolsó szakaszában is akadtak még olyan táncosok, akik jóval virtuózabbak voltak az elődeiknél, miközben a többség már alig tudott három figurát. Tehát még ilyen szakaszban is történhet változás, ami nem romlás, hanem fejlődés. Esetünkben az a különbség, hogy a fejlődés a hangszerelés terén és már Budapesten megy végbe. Úgy érzem, hogy a zene így is megtartotta hagyományos jellegét, de a hangosítással és a dobbal jóval korszerűbbé vált. Az így született zene ugyanolyan érvényes, mint azok a nyugati popzenék, melyeket a párválasztó korbba érkezett emberek számára írnak, hogy tomboljanak, azaz táncoljanak rá. A nemes értelemben vett vigalom zenéje lett, ami hatalmas eredmény. Ez lehet a fő oka a moldvai zene országos divatjának.

A kultúra emberi termék, mondhatnám azt is: olyat csinálunk, amelyet akarunk. Ahhoz viszont, hogy akarhassunk, jó ha tudjuk, hol állunk, s ismerjük eszközeinket és módszereinket, hogy tisztában legyünk azok korlátaival, de lehetőségeivel is. (A hangsúlyt az utóbbira teszem). Ilyesmin gondolkodni út közben sem késő. Szerintem akkor sem tilos új hangszert használni népzenei előadásához, ha annak előzménye

addig nem volt (például szaxofon), utána majd eldönthetjük, hogy ami létrejött, mennyire tekinthető a hagyomány folytatásának, amire persze kell, hogy törekedjünk. A hagyomány bővítése a dob esetében sikeresen történt meg. Olyan zenéről meg nem tudok, mely az idők múlásával ne változott volna valamennyit. Ha eljönne egy olyan kor, mikor a most népzeneiként ismert zenei anyagot a városi táncmuzika népzeneészek vinnék tovább, akkor még kevésbé lesznek kizárhatók a változások. A megőrzés mellett a kísérletezés nem zárható ki. Más kérdés, hogy annak eredményeit nem kell kizárólagossá tenni!

Vajon mi lesz az új, még nem tudhatjuk, de most is egy változás kellős közepén vagyunk. Amit legkönnyebben el lehet képzelni az az, hogy a népzenei iskoláknak és most már az akadémiai képzésnek is köszönhetően a hangszerjáték átlagos színvonala továbbra is folyamatosan emelkedni fog, s először a hangszerek technikai lehetőségeit fogjuk még jobban megismerni és kiaknázni.

Úgy látom, hogy a játékmód terén a dob esetén konkrétan is egy jelentős változás küszöbére értünk. A népi hangszerek – mint tudjuk – zenei célszerszámok. (Ilyen a moldvai kaval is, és ahány vidék, annyi változata alakult ki a furulyának, s ilyen a dob is.) Az apró eltéréseket az emléktárgy vásárlója nem veszi észre, de a zenésznek ebben van a lényeg, mert aprónak tűnő részleteken múlik, hogy el tudja-e rajta játszani az adott tájegység zenéjét.

Itt van tehát nekünk a kétfenekű dob, mely valószínűleg az ókorban elképesztően innovatív műszaki újításnak számított. Az, hogy kitalálták, hogy egy hengerre szemben egy másik bőr is kifeszíthető, magával hozta a dobolás technikájának forradalmát is, mely során kialakult a bunkóval-pálcával való zenélés. Ilyen dobokat látni a csángó táncházakban is, azonban a forradalmi játékmód nélkül. Alkalmazzák a mély-magas hang ritmusos ellentétét, de ezt még nem tudták pálcával igazán kontrasztossá tenni, bár így is nagyon hatásos. A bunkó mellett legtöbbször egy vékonyabb dobverőt használnak, vagy egy ágdarabot – az egyéni változatok száma végtelen. A valódi pálcáhang pótlására idővel egyre többen használják

a dobra szerelt cintányért vagy kolompot, amit egy ideig bottal vagy erre a célra rendszeresített csavarhúzóval vertek, hogy színesítsék a hangzást, majd újra a bőrt ütik mindkét verővel. Mindezekből látható, hogy keveredik a dob-, a cintányéros és a bunkó-pálcás játékmód. (Egy időben magam is szívesen vettem részt ebben.)

Úgy tudjuk, hogy Moldvában tűzoltózenekari dobot vettek eleinte használatba, de a bunkó-pálcás játékmóddal való látható ragaszkodás arra utal, hogy a táncmuzika hangszer előképe nem kizárólag a fúvószenekari dob lehetett, hanem a balkánon ma ismert kétfenekű dob is, lehet a bolgár tapan vagy az ahhoz hasonló török davul, esetleg makedon dob, de legalábbis azok megszólaltatási módja mindenképpen példa volt.

Arra a kérdésre, hogy vajon hogyan találkozott a tűzoltódob a bunkó-pálcás technikával, ezt válaszolnám: a zenészek fejében, amikor távol szülőföldjüktől kombinálták az otthon látottakat, s kísérletet tettek a két játékmód egyesítésére. A zene erejét számomra az sem kisebbítené, ha a pálcás

**Hangszerek, Tokok,
Kellékek, Javítás**

**Népzenei CD-k teljes választéka
ÓVODÁKNAK, ISKOLÁKNAK
KEDVEZMÉNY**

Cím: Budapest VII., Dohány u. 84.
Bejárat az Almássy utca felől
telefon/fax: 351-3341,
Mobil: 06/30 954-9903, 06/30 399-5042
E-mail és Web Site:
pro@t-email.hu, <http://www.afolk.hu>

Nyitva tartás:
hétfőtől csütörtökig: 10:00-17:30,
pénteken: 10:00-17:00

technika forrását a magyarországi balkáni táncházakban kellene keresni. Végül is szabadok vagyunk, játszhatunk dobbal vagy anélkül is, de – a viták eredményétől függetlenül – ami létrejött, azt már őrizzük meg!

Tekintsük hát táncázás moldvai dobunkat is célszerszámmak, ami valamit nagyon jól tud vagy tudna, amire más konstrukció nem alkalmas. Mintaképeink lehetnek a bolgárok, törökök, akiknek mesterien virtuóz technikáját akkor sem értjük, ha látjuk, megfejtésében pedig jelenleg alig néhány hazai balkáni dobos tudna igazi segítséget nyújtani.

Magam a következő megfejtésre jutottam. A dolog lényege abban lehet, hogy hagyni kell a dobot szólalni. Mikor a bunkóval megütjük a vastagabb bőrt, az elkezd rezegni, s alaposan kileng. A testben lévő levegő nyomásának hatására a szemben kifeszített vékonyabb bőr is lüktetésszerűen kidomborodik, majd visszahúzódik újra és újra. Ez az energia mozgatja a pálcát. A zenész dolga csak annyi, hogy szabályozza a gyűrűs ujjával, hogy a pálca hányszor pattanjon vissza a vékonyabb bőrről. Viszonylag kevésszer van szükség arra, hogy bal kéz-

zel a pálcával ütést indítsunk. Azokat a sűrű ritmusalakzatokat, melyeket a mesterektől hallhatunk, teljességgel lehetetlen csuklómozdulatokkal vagy a kézfej elforgatásával létrehozni. A pálcát két ujjal megfoglaljuk, a hüvelykujjat a kávéra vagy a bőr peremére tesszük. A pálcát a bőr síkja mellé néhány milliméterre függőlegesen kitarjuk, s az alját kissé a dob felé mozdítjuk el úgy, hogy mikor a bőr éppen kidomborodik, a pálca alsó része nagyjából párhuzamosan érintse a domborulat alsó sugarát. A bőr és a pálca a domborulat közepétől a pálca alsó végéig terjedő szakaszon érintkezik egymással. Azért is vékonyodik a pálca, hogy a találkozás pillanatában meghajolva fel tudjon feküdni a domború ívre. Így jön létre a jellegzetesen éles, csattanó hang, amit minden dob a pereméhez közel ad ki. A pálca alsó vége játszik ebben döntő szerepet, közel lévén az alsó peremhez.

Adódnak persze hangszerelési problémák a hegedű/furulya-koboz-dob trió esetén, a dob mély hangja ugyanis összezeng a koboz alsó regisztereivel, ami a hangerő mellett szintén befolyásolja a kobozost, de a dallamhangszereket is. (Mi lenne például,

ha a dob nem a bunkós oldalával fordulna a zenekar felé?)

Segít még a dolgon a hangosítás is, de mellette még gyakran tompítják, fojtják a dob bunkós oldalát. Ekkor a zengés eltűnik, s kevésbé zavarja a kobozt. Kopogósabb hangot kapunk, viszont a rezgés ereje is kisebb lesz, ami miatt a szemben lévő bőr nem tud már annyira lüktetni, ezért a pálcának alig marad esélye pattogni, már ha azt valaki egyáltalán akarná. Minél súlyosabb a fojtás a bunkó oldalán, annál gyengébb az éltető rezgés a másik oldalon. Tapasztalatom szerint nem a bőrre ragasztott, sem a ráfeszített, hanem a rajta lebegni hagyott, lehetőleg könnyebb anyag a megoldás. A pattogás gyűrűs ujjal történő szabályozásával hihetetlenül gazdag és cizellált ritmusképletekhez jutunk. A dob többet tud, mint mi, csak hagyni kell érvényesülni.

Az a lehetőség van tehát a kezünkben, hogy éljünk ennek az ókori célszerszámmal az adottságaival, s most már mi is tanuljunk meg rajta játszani. Amit pedig megtanulunk, azt próbáljuk ki nyugodtan a csángó zenében (is).

Barvich Iván

Havasréti Pál – Szerényi Béla Magyar Tekerőiskola I.

Ennek a tekerőiskolának már nagyon-nagyon régen meg kellett volna jelennie, hiszen közel harmincéves zeneoktatási tapasztalat, aktív előadóművészi és hangszerkészítő gyakorlat, valamint rengeteg gyűjtőmunka áll mögötte. A most végre megjelenő kiadvány a növendékek számára inkább daloskönyv, mesekönyv, képeskönyv, a tanár kollégáknak pedig alapvető forrásgyűjtemény, módszertan, stíluslemzés, szakkönyv. Olyan történeteket, dallamváltozatokat, fotókat teszünk közzé, amelyek jórészt még soha, sehol nem jelentek meg. Ráadásul nagyrészt saját gyűjtéseinkből, vagy kutatómunkánkból származik. A megidézett öreg zenészek muzsikája, történetei, arca, tekintete életünk egy nagyon szép időszakát jelentette. Ebből legalább egy kis darabot szeretnénk átadni azoknak is, akik már nem találkozhattak velük. Mindennapi munkánkban, a tanítás, zenélés, hangszerkészítés közben eddig is ezt tettük. Most pedig egy részét leírtuk, mindannyiunk okulására.

Ára DVD melléklettel 7.000,- Ft.
www.hagyományokhaza.hu

Új élő népzene 2009

Ismét meghirdetjük lemez pályázatunkat népzenei és énekegyüttesek, énekes és hangszeres szólisták részére. A pályázatra olyan műsorszámokkal lehet jelentkezni, amelyek eddig még CD-lemezen nem jelentek meg. A szakmai zsűri minden tagja a teljes anyagot meghallgatva teszi meg javaslatát. Szólistáktól legfeljebb hat-, együttesektől legfeljebb tízperces hangfelvételt várunk. Szerkesztési okokból kérjük, hogy egy blokk ne legyen hosszabb öt percnél! A zsűri tagjai arról döntenek, hogy mely műsorszámokat javasolják hangfelvételre; külön nem értékelnek, de a szavazati arányról minden pályázót tájékoztatunk.

A zenei szerkesztő-rendező (Havasréti Pál) a stúdióban rögzített felvételekből – szakmai és szerkesztési szempontok alapján – állítja össze a CD anyagát. A stúdiófelvételre 2009 elején kerül sor; a hangfelvételre érkezők előzetes egyeztetés alapján útiköltség-hozzájárulást kapnak.

A CD megjelenését 2009 tavaszára, a XXVIII. Országos Táncház Találkozóra tervezzük, ahol az *Új élő népzene* CD élő lemezbemutatóját is megtartjuk. A válogatásra felkerülő előadók bruttó 1.500,- Ft/perc tiszteletdíjban és tiszteletpéldányban részesülnek, a megjelenést követően.

A pályázat határideje:
2008. október 31.

A pályázathoz egy minden szükséges információt tartalmazó mellékletet kérünk csatolni. Ebben szerepeljen a pályázó neve, levelezési címe, telefonszáma (fax-száma, e-mail-címe). Kérjük feltüntetni az egyes műsorszámok címét, időtartamát, a tájegységi hivatkozásokat (esetleg a gyűjtők nevével), számonként a közreműködők nevét és hangszerét, valamint az elhangzó dalok szövegét. Hiányosan dokumentált és késedelmesen benyújtott pályázatokat nem tudunk figyelembe venni.

postacím: Táncház Egyesület, 1255 Budapest, Pf. 153
cím: Budapest I. ker., Szilágyi Dezső tér 6.
tel./fax: (36.1) 214-3521; e-mail: tanchaz@mail.datanet.hu

Hugh Cheape: Kritika

G. Szabó Zoltán: A DUDA – THE BAGPIPE című könyvéről

Megjelent a Review of Scottish Culture no 19, 2007 Edinburgh 121-123. old.

Dél-alföldi menyecskefejes duda

Palóc kanászduda

Tudományos folyóiratokban ritkán jelenik meg dicséretes kritikai recenzió múzeumi kiállítási katalógusokról, de G. Szabó Zoltán: A Duda (The Bagpipe) című kötete a szokásostól eltérő, úttörő tanulmányt kínál az európai instrumentális zene kutatása számára, amelyet egyúttal akár „európai organológiának” is nevezhetünk. Fontos ez a nézőpont, mert ezzel az erőteljes és egyetemes hangszerrel viszonylag ritkán és szegényesen foglalkozott eddig a zenetudomány; az egyszerű leírások és alapvető összefüggések megmutatásának szintjét csupán egy-két publikáció haladta meg. A kötet a 2004. május 28. és 2005. február 27. között a budapesti Néprajzi Múzeumban bemutatott dudakiállítás alkalmával jelent meg és annak anyagát mutatja be. A kiállítás címe egy magyar népdal kezdősora volt – Aki dudás akar lenni... – amelyhez a beszédes Dudák és dudások a Kárpátokon innen és túl alcím járult. Vizsgálódásainak fókuszát a kelet- és közép-európai régióba helyezve, a tanulmány eredményesen mozdítja el a súlypontot a nyugati peremről, ahol az ott régóta közkedvelt felfogás szerint a sajátjuknak tekintik a dudát. Annak ellenére, hogy a dupla nádsípos duda egyik XVI. századi leszármazottja, az oboa átvette a duda szerepét, a dudálás hagyománya fennmaradt a kelet-európai területeken.

A kiállítást a katalógus szerzője, Szabó Zoltán szervezte, akinek szívből gratulálhatunk ehhez a kitűnő könyvhöz. Az alcímbe „túl” kifejezés szerényen utal a szerző széles szempontrendszerére,

elemzésének mélységeire, s a bevezető szavak elegánsan alapozzák meg tudományos vizsgálódásának szintjeit:

Az aerofon hangszerek nagy családjában a nádsípokból kialakult, légsákkal (bőrtömlővel) felszerelt hangszereknek, vagyis a dudáknak Euráziában és a Földközi-tenger medencéjében évezredek óta van. Nehezen találunk olyan népet, népcsoportot, amely a duda egyszerű vagy bonyolultabb típusát ne használta volna, illetve használná napjainkban is. A hangszer és az azon játszható muzika Európában, Ázsiában, Afrika (főként) északi részén szinte minden nép zenetörténetében kiemelkedően fontos, mert az elmúlt ezer-ezeröttszáz évben változó intenzitással ugyan, de kimutatható a jelenléte a zenei élet több területén.

A duda című magyar tanulmány az 1-35. oldalakon, angol fordítása a 36-59. oldalakon olvasható. A 61-131. oldalakon az 1870 és 2003 között gyűjtött hangszerek színes fotói, illetve rajzai láthatók, végül az kötetet a bibliográfia, illetve forrásjegyzék zárja. A duda muzeológiai szempontú definíciója a Magyar Néprajzi Múzeumba, illetve az ottani rendszerezéshez kalauzolja az olvasót: „... e hangszerek közös tulajdonsága, hogy a megszólaltatásukhoz szükséges hangforrás a szabadon rezgő szimpla vagy dupla nád-, bodza-, vagy tollnyelv”. Ezek a hangszerek az Európa-, az Ázsia-, az Afrika- és az Amerika-gyűjteményben, valamint a Népzenei Gyűjteményben találhatóak.

Dunántúli tükrös duda

A katalógus először a múzeum duda- és nádsípos-hangszer gyűjteményeinek történetét tekinti át minden gyűjtő, zenekutató számbavételével, akik hozzájárultak a gyűjtemény gyarapításához, és azokról a sikeres időszakokról, kezdeményezésekről is beszámol, amelyek a gyűjtemény fejlődését fémjelezték. A gyűjtemények története a néprajztudomány egyik „belső” témája – tulajdonképpen egy történeti leírás –, amelyet általában kevésbé vizsgálnak, holott mindig fontos adatokat tartalmaz a kutatás számára. Ebben az összefüggésben a duda elég ritkán érintett téma Nagy Britanniában, kivéve Anthony Baines Pitt Rivers Múzeum-beli Balfour Gyűjteményben végzett munkáját. A duda tehát mindenképpen figyelemre méltó inspiráció. A szerző részletesen leírja, hogyan indultak a gyűjtések az 1870-es távol-keleti expedíciókkal, és miként gyarapodott a gyűjtemény. Egy olyan császári hatalomhoz, mint az Osztrák-Magyar Monarchia, jól passzolt az egzotikus kultúrák kutatása, és éppen ezek a törekvések alapozták meg az etnográfia és etnológia – mint tudományágak – kifejlődését. Azok az instrukciók, amelyet az egyik gyűjtő adott a segítőknek és megbízottainak 1897-ben – a néprajztudomány önmeghatározásának időszakában – egyúttal bántóan juttatják eszünkbe, hogy milyen kevés szisztematikus gyűjtés zajlott Skóciában ebben a témakörben: „Mindannyiánál különösen ügyelni kell arra, hogy a megvásárlandó tárgy ne az európai ipar terménye legyen, hanem hogy a bennszülött a saját hazájában honos anyagokból saját maga s a saját használatára készítette legyen azt. A földművelés terén annak valamennyi eszköze, de különösen a kővel felszereltek, a pásztorkodás terén különösen a ló eredeti és primitív felszerelése, a halászatból a szigonyok és horgok, de különösen a csonttal, szarvval és kővel felszereltek, első rendű fontosságúak e vidék néprajzában. Az egész területről gyűjtendő a hangszerek, a díszes faragással ékített nádsípok különösen.” (Jankó János utasítása a „Zrínyi” hajó orvosa részére néprajzi tárgyak gyűjtésére.)

A katalógus további kivételes érdeme a népzene-kutatók és tudósok egymást követő generációinak, a megalkotott tipológiáknak, a fonográf-hengerekkel történő mechanikus felvételek megkezdésének, valamint a két hivatásos zeneszerző-muzsikusként – Bartók és Kodály – párját ritkítóan úttörő kutatásainak számbavétele. Bartók volt az, aki rámutatott a duda jelentőségére a Kárpát-medence zenéjében. Ugyancsak ő írta le elsőként a dudamuzsika zenei jellemzőit a hangfelvételek lejegyzésével, és ő közölte először méretarányos rajzokat a duplasípos hangszerekről. Alexander Ellis és a hasonló tudósok úttörő akusztikai kutatásaitól eltekintve Nagy Britanniában nagyon kevés olyan kutatás történt, amely Bartók és Kodály vállalkozásához lenne mérhető. E törekvések sikereit jól mutatja a katalógus tartalomjegyzéke és azoknak az eseményeknek a részletes leírása, amelyek a dudajáték kutatását még inkább elősegítették. Az 1910. november 13-án megtartott vasárnapi dudaversenyt egy kutatási program részeként azért szervezték meg, hogy hangfelvételeket készítsenek a helyi népzeneről és hangszereket gyűjtsenek. A rendezvény speciális célja az volt, hogy a Hont megyei kanászok szarukürt- és dudajátékát, valamint énekeit felvételeken rögzítsék, amelyek a hangszerekről és más tárgyokról készült fotókkal együtt a mai napig megőrződtek. A későbbiekben a dudával kapcsolatos részletes dokumentáció és a tárgyak megmentése a népzene-kutató

HUGH CHEAPE

A Skót Nemzeti Múzeumhoz tartozó Skót Anyagi Kultúra Kutatóközpont vezetője. Fajsúlyos tanulmányainak, előadásainak témája a duda, illetve a skót kultúra és történelem. A Skót Nemzeti Múzeum dudagyűjteményét körültekintően, mély érdeklődéssel és hozzáértéssel gyarapította, emellett jelentős tudományos eredményei születtek a dudakutatásban. Hugh Cheape a klasszikus skót dudán és a felföldi nagy dudán játszik. Nagy-szerű előadóművész, felkészült és szórakoztató szónok, tanár, előadó.

Mobácsi gajde

Sárosi Bálintnak is tulajdonítható, akinek munkáját kellően méltányolja a szerző.

A könyv a dudák szerkezetéről, illetve a hangszerkészítés és -karbantartás technikájáról szóló áttekintéssel folytatódik. A zene-tudományi szemléletmódot megtartva a lehető legnagyobb távlatból határozza meg azokat a hangszereket, amelyek duduálva működnek:

A duduálva működő hangszerek hangforrása a főként nád-ból, ritkábban bodzából, szalmából, esetleg tollszárból készült síp, amelynek két alapvető típusát különböztetjük meg: a szimpla (klarinét rendszerű) nyelvsípot és a duplanádas (oboa rendszerű) sípot.

Az egyszerű nádsípoktól a dupla sípszárakig és a többsípos hangszerekig leírt hangszertípusokon keresztül teljes képet kapunk a duda fejlődéséről. Nagyon fontos felvetést tartalmaznak Bartha Dénes kutatásai az észak-afrikai és iszlám kultúrákban fellelhető kettős sípszárak hangszerek használatáról és történetiségéről, amelyeket először 1934-ben publikált. A gyűjteményben megőrződött „egyszerű dudák” elegendően nagyszámú leírása konstruktív bepillantást enged a dudák fejlődési folyamatába a szimpla nádsíptól a dudáig, és azt is nyilvánvalóvá teszi, hogy a kidolgozottság különböző fokán álló hangszerek nem kiszorították egymást, hanem egymás mellett léteztek.

A duda felépítését öt alkotórész – tömlő, sípszár, dudafej, basszus síp fúvóka/fújtató – mutatja be. Sehol a zene-tudományi vagy néprajzi irodalomban nem találhatók olyan leírások a hangszerhez való bőrtömlő készítéséről és karbantartásáról, mint ebben a könyvben. A szerző részletesen beavat minket a Közép-Európa, a Balkán, Kiszázia és a Kaukázus jellegzetes hagyományába, ahol a kecske, kutya, bárány vagy csikó egészben lenyúzott, timsóval és sóval kikészített bőrét használják tömlőként; sőt másfajta légszakokat is említ, mint a szürke fóka vagy egyéb állatok gyomra. További egyedülálló erénye a munkának a dupla és négysípos sípszárak elemzése, valamint a Kárpát-medencei dudák rézzel és ólomberakással történő díszítési módjainak bemutatása. A kiállításon és a katalógusban megvalósult részletezés szintje komoly ellenpontot kínál a Baines által 1960-ban javasolt osztályozással és tipologizálással szemben. Ennek lényege az, hogy a részletekbe menő kutatások és a teljesebb múzeumi gyűjtemények teszik csak lehetővé egy kulturális kép jobb megértését, amelynek komplexitása az általánosítás során elsikkadhat.

A katalógus második része a kiállításon bemutatott valamennyi dudatípus részletes leírását tartalmazza a gyűjtemény jellegzetes darabjairól készült illusztrációkkal együtt. A kötet az ikonográfiai témákkal és a dudások társadalmi szerepének, valamint az utóbbi évek népzenei revival mozgalmának (táncházmozgalom) áttekintésével zárul.

(Fordította Sue Foy és Juhász Katalin)

Játékelmélet és valóság

A tánc az emberi test mosolya... (Platon)

A játékosság végigkísérte az emberiség történetét egészen napjainkig. A játékosság, a játszadozás és minden olyan szó (alakítás, játék, produkció, szereplés, gyermekjáték, játékszer, játszadozás, játszás stb. – www.keresohalo.hu, LangBridge® Kis Magyar Nyelvtár), amely evvel a fogalommal rokonságban áll, tömören kifejezhető, s ugyanakkor igen eltérő, sokrétű tevékenységet feltételez, amelynek azonban mindnek közös gyökere van: „*olyan individuális tevékenységi forma, amely végső soron a pszichikus funkciók összehangolását szolgálja (tevékenység, a tárgyi eredményességre törekvés kényszere nélkül), egyúttal: az egyik legfontosabb örömforrás a gyermek (ifjú, felnőtt) számára. A játék nemcsak önálló tevékenységi forma, hanem mindegyik nevelő-fejlesztő (reál) tevékenység belső mozzanata*” (Gáspár 2001 p. 168.).

Ebből is kitűnik, hogy a játékot mi, felnőttek a legtöbb esetben a gyermeki lét oly fontos megnyilvánulásának, szinte hétköznapi használatának gondoljuk, ugyanakkor a felnőtt kort elérve kissé megmosolyogni valónak, a „nagykorúság” viselése mellett elnéző, megbocsátó pillantással szemléltnek tartjuk. Kár! A játék, a játékosság olyan fontos eleme az emberi létnek, hogy az egyedfejlődés során az eltérő játékossági formák adnak olyan felkészítést az elkövetkezendő élethelyzetek megoldására, amelyek kikerülhetetlenek, és mindenképpen megoldást csikarnak ki belőlünk. A megoldások adekváttsága pedig nagyban függ a kialakult készségektől: sztereotip vagy eltérő lehetőségeket kínálunk a válaszra, és ettől bizony olykor nagyon is sok függ, olyanok például, mint az élethetőség, a jólét helyett a jól lét, illetve a maradandó pozitív életminőség kialakításának igénye, amely nem nélkülözhető bármely társadalmi viszonylatban.

A játék régebbi, mint a kultúra...

Gondolkodjunk csak el ezen a kifejezésen! Mitől lehetne régebbi a játék, mint maga a kultúra? Hiszen a játék maga a kultúra, az emberi játékok mind feloszthatók, valamilyen típusrendbe besorolhatók, és mint olyanok, megadják az emberiség fejlődésének lehetőségeit, sőt azt is kijelenthetjük, hogy a múltjukkal a nemzetek sorsát, ezáltal kultúráját is igazították. Ebből a nézőpontból a játék maga a kultúra, hiszen a benne lévő tartalmakat (célok, szabályok, résztvevők, helyszínek stb.) csak olyan emberek értékelhetik és birtokolhatják, akik magukat és mások is őket kultúráltnak tartják, emberi mivoltukat alapvetően meghatározó személyiségeknek (Bábosik 2006) aposztrofálhatóak.

Igen ám, de a játék nemcsak az emberi faj sajátja. A gerincesektől fölfelé, de főleg az emlősök körében már fejlett játékos cselekvéseket találunk, s ezeket mindenképpen játékoknak kell hívnunk, még akkor is, ha ezek döntő többségében a felnőtt élethelyzetek megoldásainak begyakorlását, a problémák megoldásának lehetőségeit kínálják fel. (Egyébként az emberi játékok is ilyesmit adnak, csak felnőtt fejjel nem szívesen ismerjük el ezeket.) Valószínűleg az állatok esetében nem mindig egyértelmű, hogy mikor van szó játékról, de az ember már kis kortól meg tudja fogalmazni, hogy mikor játszik. (Csányi 2000)

A játékok mintha az életet mintáznák...

A játék, a játszadozás közben is akciók egész sora jelenik meg az emberben: a készség, a jártasság, a képesség olyan láncolata, amely képessé teszi a cselekedeteit kordában tartani, azokat szabályozott formában, humán megnyilvánulásokkal megtölteni, és azok „hasznát” a saját személyiség formálásához beépíteni. (Vasas 1993)

Az emberi játékokban azonban van még egy igen érdekes aspektus, amely mellett nem mehetünk el szó nélkül. A játék csak akkor érdekes, csak akkor motiváló, ha annak nyertese, győztese van, illetve ennek megjelenik az ellenpólusa is, a vesztes. Igen, a játékban veszíteni is lehet és a vesztes érzete a halálfélelemmel azonos, ami azonnali és konkrét megoldást igényel, különben olyan emléket hagy, amely mindenképpen negatív kisüléssé lehet a későbbiekben.

Játék nélkül nem lennének azok, akik vagyunk: emberek...

Az ember az egyetlen faj, aki megteheti és meg is teszi, hogy egész életén keresztül játszik. Minél egyszerűbb fejlettségi fokon áll egy állatfaj, annál rövidebb ideig tart a fejlődésében a „játékos” időszak, az ember azonban képes és akar is felnőtt fejjel játszani. A játékaiban azonban természetesen változnak, hiszen a célok, amik a cselekvéseket mozgatják, egészen mások az eltérő életkorokban. A begyakorlások, a készségek kialakításának láncolata már a múlté, és sajnos abban a pillanatban válik az ember felnőtté, amikor elhiszi magáról, hogy ő már többé nem gyermek. Legalább is abban az aspektusban, hogy neki már nincs szüksége olyan játékokra, amelyek valóban a konkrét tárgyi eredményre való törekvés nélkül jelennének meg. A felnőttek a legtöbb esetben nyerni akarnak, mégpedig olyan játékokban, amelyek (vélt) tekintélyt adnak a győztesnek: ezek pedig a pénz, dicsőség, hatalom, amelyek szép számmal jelennek meg a XXI. századi ember legnépszerűbb játékaiban, a sportokban. A végső eset már az, amikor nem is kell a konkrét cselekvést végrehajtani, elég egy közös csoporthoz tartozni, a többi a jól fizetett „gladiátorok” elvégzik helyettünk, nekünk elég mindenféle kultikus holmival felcicomázni magunkat, és máris olyan, mintha mi végeznénk a cselekvést (lásd szurkolótábor). Azért ez mégsem felel meg a játék, a játékosság eredeti feltevéseinek, célkitűzéseinek, de ennek magyarázata már inkább szociológiai kutatást igényel.

A játék szabad cselekvés...

Az emberi szabadság, amelynek nevében annyian éltek és haltak már az emberiség történetének évezredeiben, ma igencsak képlekeny fogalom. A József Attila által emlegetett szabadság, amely majd eljöveteleivel végre rendet szül, sajnos nem adatott meg a XX. század emberének. Soha olyan pusztító erők nem működtek közre mások megsemmisítésében, kultúrák és ezen keresztül gondolkodásmódok, megvalósítások, játékosságok eltörlésében, mint ebben a században. Ezeket a megközelítéseket a művészetek és leginkább a széppróza bizonyította, amely képes volt a szavak hatalmával arra, hogy rávilágítson az emberek ostoba és ellehetetlenített helyzetére. A végső kiszolgáltatottságukban már játszani is elfelejtettek, ám ha valaki mégis furcsán, „infantilis” módon viselkedett, azt jobban elviselték, mint a parancsmegtagadást (Hasek 1962). Az Európai Unió deklarációja szerint az egyén szabadsága addig terjed, amíg nem gátolja más emberek egyéni szabadságát, azok szabadságra való törekvésének jogait. Az egyéni megfogalmazásokat pedig szintén egy nem is olyan régi tudományág, a narratíva-kutatás fogalmazza meg, amely nem a történelmi elit, hanem a „hétköznapi ember” szemszögéből vizsgál történeteket, így a szabadság megélését is ezen a vonalon keresztül tapasztalhatjuk meg (Kulin 2005).

Örömet okoz...

A játékosság alapja egy állandó belső ismételtetés, úgy is mondhatnánk, hogy kódolás, ami azután eléri azt a szintet, hogy a tevékenység, amely a folyamat végigviteléhez szükséges, már automatikussá válik. Ugyanakkor az állandó ismételtetés szinte teljes fizikai kimerültséget hoz létre, amely a pszichikai állapotban is

meglátszik: csökken a koncentráció, lassulnak a reflexek. Mégis, amennyiben a cselekvés egyre pontosabb, úgy növekszik a belső élmény, a lélek elnyeri a megfelelő „jutalmat”, s így megtörténik a katarzis. Amennyiben ez az élmény hosszú ideig gátlódik, vagy nem tud kialakulni, igen komoly frusztrációhoz vezet, és a lelki fejlődést is nagymértékben gátolja (Freud 1905).

Térben és időben elkülönül...

Az emberi cselekvések – ameddig nem profanizálódtak véglegesen – addig olyan rítusokat alkottak, amelyek szervessé tették létezését a körülötte lévő világban. A gyermeki játékos cselekvések még örözik ezeknek a rituális, szinte beavatásos formának az átlényegüléshez közeli állapotát, hiszen aki csak látott már gyermeket játszani, az tudja, mennyire átéltető a játék minden fázisa. Az életkorhoz nagymértékben kötődnek a különböző pszichikus megnyilvánulások (Tóth 2002). A gyermek tevékenységében a játékos cselekvések megszüntetésének azonnali állapota kifejezetten arrogáns és destruktív magatartást vonz maga után, és olyan lelki tükröződése lesz, amely a későbbiekben is nyomon követhető a fejlődés során. A térben és időben átlépett korlátokat nehéz újra tudomásul venni, s a visszatérés a valóságba csak fokozatosan történhet, mert a szocializáció és a vegetatív idegrendszeri tevékenységek látják kárát (Tunyogi 2000).

Szabályai vannak...

Sajnos! Vagy szerencsére?! Talán ez utóbbi megfogalmazás a lényesebb. A szabályok, a szabályosság körülvéshi a mindennapjainkat, és nemcsak az emberi cselekvések a mozgatórugói, hanem a természet sajátja a szabály. A világosság-sötétség váltakozása, az évszakok egymásutánisága, az emberi lét ritmikussága (vegetatív mozgások), a levegő keringése és még sok egyéb más dolog, amelyek vizsgálata a szabályosság elveit mutatja. Mivel a játékoknak kivétel nélkül szabályaik vannak, ezért ezeket is bátran sorolhatjuk a természetes kifejeződés rendszerébe. Miért? Mert mindenkire egyformán vonatkoznak, és a játék közben senki nem tudja magát másnak mutatni, mint ami ő valójában. A gyermekek egymás közötti kommunikációi a játékban is elsősorban arról szólnak, hogy a szabályokat értelmezik, és azok be nem tartóit kiközösítik a játékból. Végső soron a szocializáció olyan megnyilvánulásairól szól, amelyek a későbbi felnőtt lét oly fontos vejejárói, és a társadalomba való beilleszkedés alapnormáinak elfogadásával, annak működtetésével együtt járnak (Gárdonyi 1999).

Megismételhető, de része a titok...

A legegyszerűbb játékoknak sem tudjuk megmondani, mi lesz a vége, miként alakulnak a szerepek, kinek mit szán a sors a végére, hogy győztesként avagy vesztesként hagyja-e el a „küzdőteret”. Három szó: kő, papír, olló. És mire kimondjuk, máris ott a katartikus élmény, a győzelem vagy a megsemmisülés. És újra, és újra... Igen, ez a játék öröme, ez a titok várásának izgalma, ami semmihez sem hasonlítható. Aki felfedi a titkokat, az a legalapvetőbb érdekeket és a játékok etikai parancsait szegi meg. Emiatt van, hogy ugyanazt a játékos tevékenységet hajlandóak vagyunk ismételtetni, mert ezáltal nemcsak a tapasztalatok tárházát gazdagítjuk, hanem a kudarc elfogadását, az öröm megélését, és a társas kapcsolatokat is nagymértékben fejlesztjük, ráadásul tudat alatt.

Játéktípusok...

A Földön fellelhető játékok alapsémákat követnek, s mint ilyenek, nagyban hasonlítanak az olyan alap szöveggörnyezetekre, amelyek a népmesékben fordulnak elő (Lukácsy 1997). A népek meséi és játéktékai, valamint az a környezet, amelyekben megteremtődtek, rég-

múlt időket vetítenek elénk, és olyan őállapotra derítenek fényt, amikor még a kultúra minden ága szervesen kapcsolódott egymáshoz (Papp 1994). A tudomány a játékokat sem hagyta figyelmen kívül, így a tudományos besorolás (Lázár 1997), a pedagógiai vonatkozások (Bús 2003), valamint a néprajzi feltárások (Kiss 1891) mind segítséget nyújtanak az értelmezés, a hasznosítás és a feldolgozás témaköreiben. A tudományosság elsődleges feltétele a diszciplinalizálás, ehhez pedig valamilyen besorolás kell. Természetes, hogy a felhasználhatóság szempontját alapul véve születtek meg az elsődleges tipizálások, és ezek alapján a besorolások kiegészítették azt a feltételezést, amely megtámasztotta a játékok felhasználhatóságára vonatkozó lehetőségeket. Vegyünk most példákat a besorolásra, amelyek mind megmutatják, hogy mit is kezdhünk velük, illetve keressünk példákat is hozzá.

– *mozgásos játékok: ezeket nem keverjük össze a sportjátékokkal. Ilyenek lehetnek a fogócskák, bújócskák, vonuló, kapuzó játékok stb.*

– *szellemi játékok: ilyenek a találós kérdések.*

– *sportjátékok: természetesen most nem az olimpiai játékokra gondolunk, hanem olyasmire mint a métázás, csülkőzés, bigézés stb.*

– *eszközös: biciskázás, snürozás, golyózás stb.*

– *párválasztó: körjátékok, fogyó-gyarapodó játékok stb.*

– *verbális játékok: viccek, nyelvtörök stb.*

Természetesen a játékok a legtöbb esetben nem tisztán fordulnak elő, minden szinten keveredés alakul ki, a dominancia a fontos, az mutatja meg, hogy milyen irányú lehet a besorolás.

Játékos mozgástanulás...

Az emberi cselekvések és mozgások már születésünk előtt megjelennek. Természetesen ezek a cselekvések a legtöbb esetben reflexszerűek, sőt a születéskor vizsgált mozgásos – nem kognitív – cselekvések alapján különböző következtetéseket vonnak le a szülékek az újszülött fejlettségére vonatkozóan (Mumenthaler 1996). Minden további mozgást tanulás útján sajátítunk el, és ezek kigyakorlása, készség szintűvé tétele nagyban függ attól a környezettől, ahol a mozgás megjelenik. A mozgásokra aktív, azokat élethelyzetekben is természetesen használó közegekben természetes bármilyen forma megjelenése, ott ahol azonban ehhez valamilyen extra környezet szükséges, a mozgás is extrának, sok esetben pedig extrémnek definiálható. Nem is véletlen, hogy a „fejlett” társadalmi berendezkedésű országokban a mozgásért igen súlyos árat kell fizetni mind időben, mind pedig anyagilag. Ezek a társadalmak önmaguk berendezkedésénél fogva „alulmozgásosak”, s mint ilyenek, külön iparág épül rá az emberek megmozgatására, amely így aztán nem köthető sem a mozgáskultúrálódáshoz, sem pedig az identitás-megőrzéshez.

Az emberi mozgások öt típusát (Sz. Szentpál 1976) már megtalálhatjuk a kisgyermeki fejlődés utolsó szakaszában. A lépés, ugrás, forgás, gesztus és testsúlyáthelyezés ebben az életkorban (kb. 6. életév) teljesen ösztönszerűen, de tudatosan is megjelenik, attól függően, hogy melyik mozdulat milyen praktikus célokat szolgál. Ezeken keresztül tanulja meg a gyermek saját mozgásának és koordináta rendszerének korlátjait és lehetőségeit. James (James W. 1890) hipotézisében állította, hogy a szokás csökkenti a tudatos figyelmet, amellyel cselekedeteinket végrehajtjuk. „Amikor a kezdőimpulzust követően a szekvencia befejeződik, a végeredmény kap tudatos figyelmet, de a két figyelmi pont között a szekvencia tudatosság vagy beavatkozás nélkül fut le, azaz általános kifejezéssel a mozdulat automatikus lesz.” (Fügedi 2003. 29). E hipotézis szerint a cselekedet egy több lépésből álló, elkülöníthető mozgásszekvencia, amely tanulásának korai szakaszában erős a kognitív hatás. E mozgásszekvencia a gyakorlás, amikor a cselekedet „habituális” lesz, az „egyetlen impulzus, amelyet a gondolati vagy percepció központok leküzdének, a kezdőimpulzus, a start parancsa” (James 1890. 116). Amikor e kezdőimpulzust követően a szekvencia befejeződik, a végeredmény tudatos figyelmet kap és automatikus lesz.

Ezt támasztja alá Piaget megállapítása az értelmi fejlődés különböző szakaszairól: 1. szenzomotoros intelligencia és érzékszervi mozgásos periódus; 2. művelet előtti kor; 3. konkrét műveletek kora; 4. formális műveletek kora (Tóth 2002).

A mozgásfeladat végrehajtása során a tudatosság csak akkor kap szerepet, amikor a veleszületett reflexek nem tudnak kezelni egy problémát. Ahogyan a tanulási folyamat előrehalad, kifejlődnek a tudattalan, automatikus szokások, és a tudatosság felszabadul egyéb problémák kezelésére.

Schmith és Guthrie, a behaviorista pszichológia két jelentős képviselője arra a megállapításra jutott, hogy „a gyakorlottság megszerzése során a (nem tudatos) verbális tényezők már nem játszanak szerepet, amint a mozgás létrehozta ingerek átveszik a mozdulat-szekvencia fölötti irányítást” (Fügedi 2003. 29.).

Schmidt (Fügedi 2003) sémaelmélete szerint a mozgáskészség tanulásának alapvető aspektusa azon sémák vagy szabályok elsajátítása, amelyek meghatározzák a viszonyokat a mozdulatok végrehajtásában és kiértékelésében részt vevő információk között. Ennek az elméletnek három összetevője van: 1. általános mozgásprogram; 2. felidéző séma; 3. felismerő séma.

Engelkamp (1991) szerint mások cselekedeteinek elképzelésével, vagy saját tevékenység elképzelésével lehet képzetet alkotni. Ez

utóbbi a motoros képzetet. Adams (Fügedi 2003) arra a következtetésre jutott, hogy a végrehajtás tökéletesítésére végzett erőfeszítés során a kognitív tényezők használatban maradnak mindaddig, amíg a kísérletet végző hibát vét, vagy lassan válaszol. A kognitív tényezők alkalmazása csak akkor tűnhet el, ha nincs külső hibajelzés, és a mozgásfeladatot végző személy saját mozgássorát hibamentesnek tekinti. Ezek alapján megkülönböztet verbális-motoros és kognitív szakaszt.

Rókusfalvy Pál (1986) szerint a táncot tanult készségnek tekintjük, amin olyan cselekvéssort értünk, amely a meghatározott mozgásfeladat gazdaságos és eredményes megoldását, az adott helyzet körülményeinek sztereotípiája és a magasabb szintű idegrendszeri szabályozó-központok tehermentesítése segítségével teszi lehetővé. A tánc szándékolt mozgás, mint mozgáskészség a motoros képességekkel kölcsönhatásban fejlődik, illetve a mozgásműveltség fogalmába tartozó emberi kapcsolattartalmak széles körét fejleszt. De hol van itt a játék? A gyermeki lét mozgástanulása minden esetben játékos formában megy végbe. Ez az alapvető motivációja és ez a mozgatórugója az állandó ismételtetésnek, ezáltal a bevésésnek. A szabályok adta mozgástanulás olyan másodlagos eredményeket ér el, mint a kondicionálás, a kitartás, a másság elfogadása, a tér-érzékelés, a gyors-ordináció és a finommotoros mozgások elsajátítása. Azért mondhatjuk másodlagosnak, mert az elsődleges maga a játék megélése, az abban való aktív cselekvés és ezzel az önépítő folyamat.

„Csak az tudja a gyermeket tanítani...”

„Csak az tudja a gyermeket tanítani, aki játszani is tud vele” (Vág, 1985. p. 11). Hogyan lehet a gyerekeket mozgásra tanítani? Lehet-e ezeket a folyamatokat játékos környezetbe illeszteni? Hatékonyabb lehet-e a játékos mozgástanulás, ha az irányított módon megy végbe? Lehet, hogy ezek a kérdések furcsának tűnnek, de a feltevésüket a következő tények indokolják. A gyermekek a modern társadalmakban, így Magyarországon is, játékos mozgásaik zömét gyorsan háttérbe szorítják, az alapoktatás V. évfolyamától kezdődően. Ennek előzményeként egyre fogy a játéktér és idő, ahogy a kognitív tananyag növekszik (III.-IV. évfolyam). Nem is csoda, hiszen a követelmények között egyre kisebb súllyal szerepel a mozgásokhoz köthető ismeretek értékelése, és az ehhez rendelkezésre álló időkeret. A reál tárgyak és az idegen nyelvek elsajátítása mellett már nem jut elégséges energia a testi fejlesztésre, pedig mindenki ismeri a mondást: ép testben ép lélek.

Néptáncosok kellékboltja

„Cipőt, kalapot, gyöngyöt, szalagot!”

MÁRCIUSBAN MEGNYITJUK MÁSODIK ÜZLETÜNKET MISKOLCON

CÍM: SZÉCHENYI U 52. FSZ/A.

BUDAPEST, XIII. KATONA JÓZSEF U. 22.

Telefon: 1-239-1199 Mobil: 70-592-5955 Fax: 1-278-0339

Email: info@neptanckellek.hu Honlap: www.neptanckellek.hu

AMIT KÍNÁLUNK:

karaktercipők széles választéka, csizmakészítés méretre, szegedi papucs, bársony- és brokátcipők, szatén- és hímzett szalagok, harisnyák, keszkenő, kendő, műanyag- és üvegyöngyök, gyöngy sorok, táncpalack, posztó, nyúlászór és szalmakalapok, sarkantyú, próbaruhák, dresszek, méteráru, CD-k, oktatási segédanyagok, szakkönyvek

Rendelését e-mailben és faxon is elküldheti. Vásárlás postai utánvétellel lehetséges.

Az előzően felvetett kérdéseket mégis meg kell válaszolni. Természetesen lehet a gyermekeket mozgásra tanítani, csak megfelelő motivációs bázist kell hozzá teremteni. Ezeknek is meg lehet alkotni azt a bázisát, ahol ezek a mozgás-kommunikátumok játékos cselekvésként jelennek meg. Ennek kiinduló pontja az irányított cselekvés, a pedagógiailag jól átgondolt struktúra, amely azonban elegendő szabadságot ad az alkotásra, a szabad asszociációra.

A táncos mozgástanulás modellje Magyarországon már jó ideje – tulajdonképpen az intézményesedés kezdete óta – egyféle pedagógiai módszerrel operál. A demonstráló-imitáló modellt a jó működés látszatát kelti a válogatott, mozgásátételre fogékony és alapvetően jó mozgáskészséggel rendelkező gyerekek körében, de gyakran kudarcot vall, illetve ami még rosszabb, kudarcélményt teremt, ha a tanuló nem tartozik az e készségekkel rendelkezők körébe. Ekkor igen hasznosnak bizonyulhatnak az imitációs módszert kiegészítő, a mozgás felépítésének, szerkezetének megértését segítő gyakorlatok. A megértésen túl azonban a tudatosító táncpedagógia már azt is lehetővé teszi a diák számára, hogy túllépjen

SZAKIRODALOM

- Bábosik István:** A személyiség újkori értelmezése (*ELTE Doktori képzés előadás, 2006. március 22.*)
- Balassa Iván - Ortutay Gyula:** A magyar néprajz (*Corvina Kiadó, 1979*)
- Bús Imre - Péchy Benjamin - Szabó Ernő - Sente István:** Játékok a személyiség- és közösségfejlesztés szolgálatában (*PTE Illyés Gyula Főiskolai Kar Szekszárd, 2003*)
- Csányi Vilmos:** Állati és emberi játék (*In. Fordulópont II. évfolyam 7. szám 2000/1 PONT Kiadó*)
- Sigmund Freud:** Pszichoanalízis – Öt előadás 1909-ben, a Worcesteri Clark University-n (<http://mek.oszk.hu/01100/01160/html>)
- J. Engelkamp:** Memory of action events: some implications for memory theory and for imagery. (*In C. Cordony and M. A. McDaniel [Eds.], Imagery and Cognition, Springer-Verlag, New York, Berlin, 1991.*)
- Fügedi János:** Mozgáskognitív képesség fejlesztése táncnotációval (*ELTE Doktori disszertáció, 2003*)
- Farkas Zoltán:** Néptánc alaptéchnikák módszertana – Ugrós – lakócsai táncok – kalotaszegi csárdás (*Planétás Kiadó Budapest, 2001*)
- Gárdonyi Géza:** Kék paradicsom, lilium (*Móra Ferenc Könyvkiadó, 1999*)
- Gáspár László:** Nevelélmélet (*Okker Kiadó Budapest, 2001*)
- Jaroslav Hasek:** Svejk (*Európa Könyvkiadó Budapest, 1962*)
- Hoppál-Nagy-Jankovics-Szemadám:** Jelképtár (*Helikon, 1997*)
- W. James:** The principles of psychology (Vol 1) (*New York 1890*)
- Kiss Áron:** Gyermekjáték gyűjtemény (*Hornyánszky Viktor könyvkereskedése Budapest, 1891*)
- Könczei Csilla:** Ötletek a tánc textológiai elemzéséhez (*Korunk, Bukarest, 1993/8*)
- Kulin Katalin:** Gadamer Igazság és módszer könyvének margójára (http://magyar-irodalom.elte.hu/palimpszeszt/01_szam/03.htm)
- Lázár Katalin:** Népi játékok (*Planétás Kiadó Budapest, 1997*)
- Lévai Péter:** Modulvázlat a közoktatás I-II évfolyamában – Szökkenjünk, ugráljunk modul (*Sulinova KHT 2004*)
- Lukácsy András:** Népek játéka (*Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó, 1977*)
- Marco Mumenthaler:** Neurobiologia (*Medicina, 1996*)
- Papp Gábor (szerk.):** Csodakút – Tanulmányok a népmeséről (*Pontifex Kiadó Budapest, 1994*)
- Rókusfalvy Pál:** A sport és a testnevelés pszichológiája (*Tankönyvkiadó Budapest, 1986*)
- Sz. Szentpál Mária:** Táncjelírás (*Népművelési Propaganda Iroda, Budapest, 1976*)
- Tóth László:** Pszichológia a tanításban (*Pedellus Kiadó, Debrecen, 2002*)
- Tunyogi Erzsébet:** Gondolatok a játék természetéről (*In. Fordulópont PONT Kiadó, Budapest, 2000/1*)
- Vasas Samu:** A kalotaszegi gyermek. A személyiségfejlődés néphagyományai Kalotaszegen (*Kráter Kiadó – Colivrom Rt. Bukarest, 1993*)
- Vág Ottó:** Neveléstörténeti olvasmányok – p. 11. (szerk.) (*Tankönyvkiadó 1985*)

az egyszerű másoláson, és adott mozgás- vagy motívumkészletét használva elérhesse a kreatív táncalkotói szintet.

A tradicionális mozgáskultúráról...

A tradicionális gondolkodás a társadalmi rétegződésben leginkább a tradicionális kultúra hordozóinál érhető tetten. Így a hagyományos gondolkodásmód komplex szellemiségben és gyakorlatban valósul meg, amiben nemcsak a pragmatizmus, hanem az önépítő folyamatok is legalább annyira fontosak, mint a kifejező készségnek a második jelzőrendszerrel való operálása (Könczei 1993). A beszéd sajátosság megfogalmazásai, ritmizálása, a rímekben való gondolkodás, az énekelt beszéd, a napi tevékenységnek minden területére kiterjed, illetve sajátosság „mozgás-kommunikátumok” létrehozása, megélése olyan összetett szemléletet kíván, amelyben nincs helye a megtorpanásnak, az egy helyben való topogásnak, hiszen mindenkinek személyes élménye fűződik hozzá, és az az igény, hogy ezt nap, mint nap újra átélhesse (Hoppál-Nagy-Jankovics-Szemadám 1997).

A tradíciót nem az teszi állandóvá, hogy a benne élők megmegevitik azt, hanem az, hogy belenevelődnek, s mintegy elfogadják a benne rejlő pedagógiai és nevelési értékeket, azaz „magyarán szólva”, interiorizálják azokat (Tóth 2002). Így a személyes közreműködés mindenkinek fontos lesz, hiszen alkotó tagja, mintegy fejlesztő, innovációra alkalmas egyén jelenik meg a tartalomban, ezért összefüggésében is megélheti azt (Balassa-Ortutay 1979). Ezt a szerepet már gyermekkorban kialakíttatja a mikrotársadalom, hiszen a családi nevelődés prioritását élvező személyek mindig is a gyerekek. Az ilyen mentalitással felnövők szinte mind kivétel nélkül innovatívak lesznek, hiszen átlátják a „saját” és a „közös” közötti összefüggést, megoldásaikban hordozzák a hagyományos, de egyben az újszerűség csírait is (Vasas 1993).

Ebben a konstellációban tehát nyilvánvalóan cáfolható, hogy a hagyományossághoz valamiféle megkövült, ódivatú, naftalinszagú értelmezés kötődne. A megújulásra való képtelenség éppen a gyökereit és identitását veszített közegeket jellemzi, akik a pusztaság útján akarnak kifejező képességet kialakítani, ezért rettegnek mindenféle aktív és önfejlesztő változtatástól, ami a hierarchikus rendszert megingathatná.

A pedagógiai lehetőségekről...

A fentebb felsoroltak alapján a megoldást a következőkben véljük felfedezni. A tananyagot olyan komplex módon kell tartalmaznia a tradicionális mozgásformák alkotás és megvalósítás formáit, amelyek könnyedén ötvözhetőek az oktató-nevelő munkával. A pedagógiai alaphelyzetet egy olyan ábrával (naprendszerrel) tehetjük világossá, amely önmagában megfogalmazza a célokat és a benne rejlő értékeket is (Farkas 2001).

Amennyiben ezt a folyamatot megtöltjük tartalommal, azaz olyan készség-képesség fejlesztő lehetőségekkel, ahol nem a pusztaság elsajátítása a cél, hanem azt olyan generáló tényezőnek tekintjük, amelyben a szórakozás, a játékoság és a folyamatosan bővülő mozgásanyag adta élmények lehetnek a motiváló eszközök. Ezek szerint a direkt pedagógiai módszereket ötvözhetjük az indirekt módszerekkel, amelyekben a fejlesztést a legtöbb esetben maguk a neveltek is el tudják érni, azaz a pedagógus személye facilitátorként is, és nem kizárólagosan végrehajtató „hatalomként” realizálódhat. Ebben a modulrendszerben (Lévai 2004) elágazó programok párhuzamosan is futhatnak, teret engedve a gyermekek eltérő készség-képesség szintjének megmutatására, illetve annak egyéni fejlesztésére is.

Lévai Péter adjunktus
Magyar Táncművészeti Főiskola

ENGLISH TABLE OF CONTENTS

Zerkula János, August 27, 1927 – May 7, 2008: an extraordinary traditional fiddler, performer and person from the Gyimes region of Transylvania who had an unforgettable voice.

Page 3 Remembering Zerkula - a story told by him about a girl from his youth. Transcribed by Endrődi Péter.

Page 6 Zerkula János tells stories of his youth, being a prisoner of the Russians during WW II and how he met and married his wife Fikó Regina. From interview by K. Tóth László. Reprinted from folkMAGazin 1995/2.

Page 8 Musician Ábrahám Judit remembers Zerkula – includes a tall tale about a trout told by him – an excerpt from her book entitled 'Zerkula'.

Page 9 Excerpts from Halmos/Szomjas portrait film on Zerkula; Eulogies by Sára Ferenc (dancer, choreographer, musician), Sebő Ferenc (musician, folk music researcher), Lajkó Félix (violinist), Fehér Zsombor (musician), Kerényi Róbert (musician) from www.quart.hu

Page 11 Kiss Dénes, the celebrated Hungarian writer, poet, linguist, translator and editor, has written three books on the great King Mathias Corvinus (King Hunyadi Mátyás), 'the just' – a key figure of Hungarian legend and history. King Mathias Corvinus was born in 1443 and died in 1490. Kiss Dénes tells a bit about his historical research towards writing his three volumes on Hungary's favorite king. Interview by Kóka Rozália

Page 14 New Record: Tükrös Band – Our Transylvanian Heath – *Mezőség*. „...this is the music that made us decide to make Hungarian folk music an important part of our lives...” Released: 2008 FolkEurópa FECD040

Page 14 Jászberény, Hungary: August 2-10, 2008. During this time period the Jászság Folk Dance Ensemble sponsors a plethora of events – all worth checking out: The Csángó Festival
27th International Folk Dance And Music Camp (Aug 2-9)
2nd 'Folkologia' Folk Music Camp
All held in the nice town of Jászberény approx 60km due east of Budapest.

Page 16 Kodály Zoltán - The Folk Music Researcher: Part 3. More excerpts from the photo and document exhibition which was at the Hungarian Heritage House in Budapest last year. Curated by Pávai István
Themes addressed: Hungarian folk music's: eastern roots / western influences; relationship

to neighboring ethnic groups; folk music research at the Academy of Sciences. (quotes from Kodály's various writings dated between 1931-1964)

Page 18 Part II
Széki Soós János writes another episode about life in his native village of Szék (Sic) in Transylvania: a tale about collectivization of the farm animals in 1960, when the Calvinist minister left town and the funeral of a young man from the village.

Page 27 On May 4, 2008 in Temesvár (Timisoara, Romania), there was a dance performance: the culmination of 8 years of work by members of the nearby Szeged Folk Dance Ensemble. The project was to teach Hungarian folk dance to children of the scattered Hungarian population in several towns (Végyvár, Lugos, Zsombolya, Detta, Temesvár) in that area of Romania. The performance was well attended, well recieved and the project as a whole duly complimented here. Report by Demarcsek György

Page 32 Part II: The life of Dr. Gerzanicz Magdolna. In this part of the account, we hear about her adult life and professional career. Her work as a teacher and collection and research work on folk songs, folk art/customs and language in Komárom/Esztergom County is well respected and has won her many awards over the years. She earned a number of college and university degrees (in music education and ethnography) and has published many articles and books. She presently lives and continues her work in Budapest. As told to Kóka Rozália

Page 34 Ethnomusicologist Vargyas Lajos, dance researcher Pesovár Ernő and ethnographer Andrásfalvy Bertalan recall some early expeditions collecting folk music and dance and working together in the 1950's and 60's. These are excerpts from the portrait film on Vargyas entitled 'Kerítésen kívül' from 2000. Both Vargyas and Pesovár have died in the last year thus leaving large gaps in the research community in Hungary. These selections were transcribed by Szókéné Karolyi Annamária and edited by a group from the Institute of Musicology.

Page 36 On the music of the Moldavian Csángó Hungarians, the former Táltos Band (they accompanied the Kertészeti - Gardening and Agriculture -University's dance group in the second half of the 1980's), certain theories on the drum and bagpipe and other language connections pointing to the Hungarianness of the Moldavian region. By Kozák József

Page 38 A discussion on use of the drum in Moldavian music in Budapest dance houses.

Apparantly within the city revival movement here in Budapest there has been criticism of use of the drum in Moldavian Csángó music as not being historically authentic enough. This article argues in support of the drum from a number of points of view. By Barvich Iván

Page 42 Lévai Péter, senior lecturer - Hungarian Academy of Dance, has written an academic paper on the significance and importance of games and play in a child's development, and methods of teaching dance movement to children. '....The main model for teaching dance movement in Hungary has been, since the beginning of institutionalization of dance, demonstration-imitation....Understanding of the structure and parts of movement are also useful for bringing dance students to a higher level of creativity in dance (...), along with 'indirect methods' of teaching...' (assumably through play and games). Includes bibliography.

Note: The list of 2008 summer folk dance, music and crafts camps and workshops in Hungary and surrounding countries was printed in the previous issue of Folk magazine (2008/2).

Sue Foy

(For complete list of articles summarized in English go to www.folkmagazin.hu – keep clicking on 'English' and sooner or later you'll find it.)

folkMAGazin

2008/3, XV. évfolyam, 3. szám
Megjelenik évente hat alkalommal
Kiadja a Táncház Alapítvány
Alapítványi gondnok: Nagy Zoltán
Kuratóriumi tagok: Sándor Ildikó, P. Vas János

Felelős szerkesztő: K. Tóth László
Tervező-szerkesztő: Berán István

Munkatársak:

Bede Judit, Eredics Júlia, Gősi Anett,
Havasréti Pál, Kőrösi Katalin
MAGTÁR – Széki Soós János

Budapest, I. ker., Szilágyi Dezső tér 6.
Levélcím: 1255 Budapest, Pf. 153.
Tel./fax: (36.1) 214-3521
folkmagazin@mail.datanet.hu
www.folkmagazin.hu

Porszinter Nyomda
Tel.: 1/388-7632

ISSN - 1218 - 912X

Bankszámla szám: 11701004-20171625
Külföldről: OTP I. ker. fiók,
1013 Budapest, Alagút u. 3. Hungary
Táncház Alapítvány B.I.C. OTPVHUHB
11701004-20171625-00000000

Támogatónk a Nemzeti Kulturális Alap
Népművészeti Szakmai Kollégiuma

Zerkula János és felesége, Fikó Regina (1986)

Pulika János és felesége, Gizella; Zerkula János – fotó: Endrődi Péter (1987)

Kalaka

Fesztivál

2011

29. Kalaka Fesztivál

Érd, 2011. július 10-13. Miskolc, Diósgyőr

JÚLIUS 10-13.

MISKOLC, DIÓSGYŐR

szervezők: a rendezvény a közönség és a szponzorok segítségével valósul meg.

• Boglár Szilvia és Kónya István • Bokros
• Karen Carroll (USA) • Eszterás • Ferenczi
György és a Rackajam • Gyulius Vilmos
• Kalaka • Karaván Família • Kobzos Kiss
Tamás és a Musica Historica • Kor-Zár
• Lovasi András • Misztikal • Miqueu és
Baltazar Montanaro (FR) • Palatka! Banda
(Mezőség, RO) • Rótfrott (USA, HU, DE, RU,
AUS) • Simply English (HU, DE) • Tiltinkó
• Tradeage együttes (SPA) • Elsa Valle (Kuba)
• Veszprémer Klezmer Band

www.kalakafesztival.hu

Utasítások: a rendezvény a közönség és a szponzorok segítségével valósul meg.

